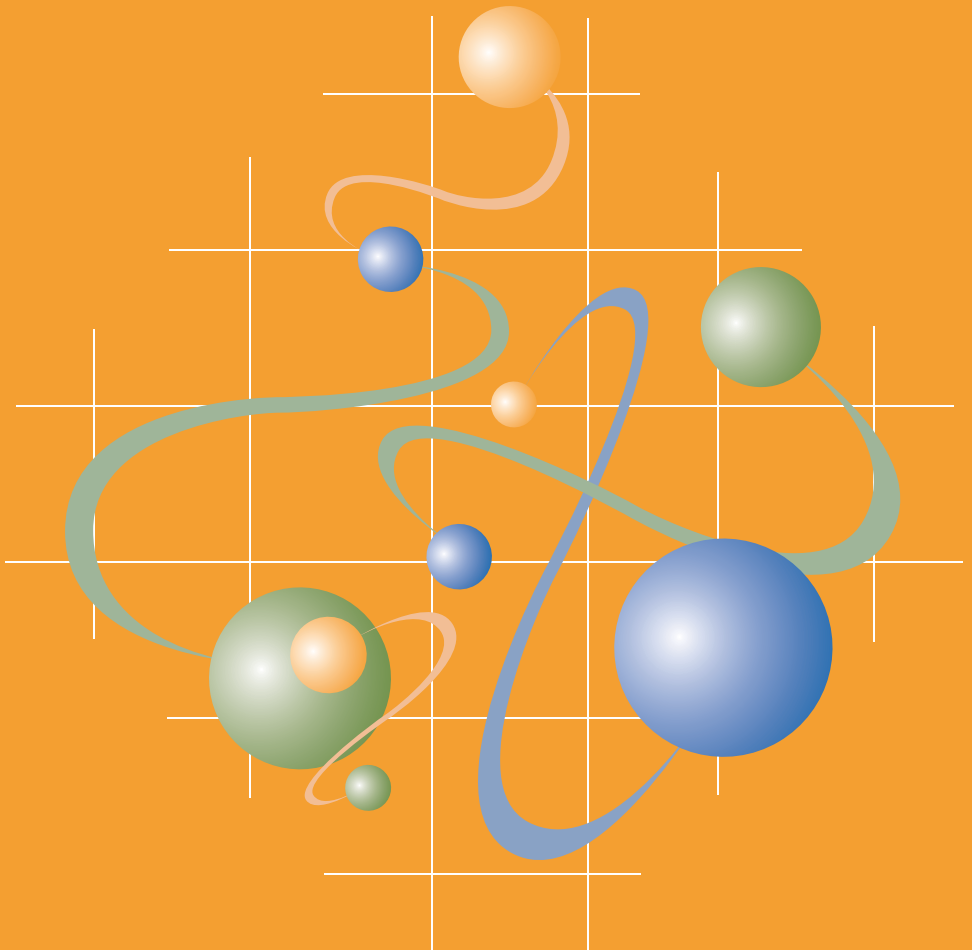

Vršnjačka edukacija zasnovana na drami: Priručnik za trening

Predgovor srpskom izdanju

Zdravo!

Pred vama je priručnik za trening u vršnjačkoj edukaciji zasnovanoj na drami. To je jedna relativno nova, ali ne dovoljno prisutna tehnika kod nas. Možda ste se sa ovakvim oblikom edukativnog teatra sretali, a možda i niste. U svakom slučaju, nadamo se da će vas priručnik zainteresovati za ovu temu i da ćemo se uskoro videti na nekom treningu.

Priručnik je sa engleskog jezika prevelo nas nekoliko mladih trenera koji smo prisustvovali treninzima autora. To su bil i međunarodni Y-PEER treninzi koje je Y-PEER na čelu sa UNFPA (Populacionim fondom Ujedinjenih nacija) ocenio kao jako korisne, a ovu metodu dragocenom u razvoju vršnjačke edukacije u regionima u kojima Y-PEER postoji.

Trening je ostavio na nas jak utisak pa smo poželeli da i drugima predstavimo o čemu se tu radi. Samim tim što je zasnovana na drami, odnosno dramskim tehnikama, ova metodologija se bavi i osećanjima, što je čini jako interesantnom, privlačnom i uzbudljivom. Upravo zbog toga smo i preveli ovaj priručnik, što je jedan od prvih koraka koji smo napravili u radu u ovoj oblasti.

Nadamo se da ćete čitajući priručnik osetiti bar deo uzbuđenja koje pruža sam trening. Voleli bismo kada bi svi zainteresovani za ovakav vid edukacije imali prilike da prođu kroz trening, da se upoznaju, druže, naprave predstave, možda oforme svoje pozorišne trupe. Mislimo da bi doprinos vršnjačke edukacije zasnovane na drami u očuvanju zdravlja, ali i uopšteno govoreći, osiguravanju srećnog društva, mogao biti od velikog značaja, za šta svakako ima potencijala i potrebe.

Ukoliko imate bilo kakve predloge, sugestije ili zamerke slobodno nam ih dostavite kako bismo ih uneli u sledeće izdanje. Budući da je ovo prvi priručnik ove vrste preveden na naš jezik, svi komentari su nam jako značajni.

Hvala Sidel Berlin (Cydelle Berlin) i Ken-u Hornbeku (Ken Hornback), trenerima i autorima ovog priručnika na svim sjajnim iskustvima koja su nam pružili na treninzima, hvala UNFPA-u na podršci u štampanju priručnika i hvala vama na pažnji koju ćete mu posvetiti.

*Danijela Dobrota, Ana Vilotijević, Jelena Pavlović,
Ilija Bilić, Miloš Stojilković i Vojislav Arsić*

This publication was made possible through a contribution from the United Nations Population Fund (UNFPA) and the Joint United Nations Programme on HIV/AIDS (UNAIDS) United Budget Workplan, with separate funding from the U.S. Agency for International Development (USAID) to Family Health International (FHI)/YouthNet.

The opinions expressed in this document do not necessarily reflect the policies of UNFPA, UNAIDS, USAID, or FHI. The principles and policies of each of the United Nations (UN) agencies are governed by the relevant decisions of each agency's governing body, and each agency implements the interventions described in this document in accordance with these principles and policies and within the scope of its mandate.

UNFPA is an international development agency that promotes the right of every woman, man, and child to enjoy a life of health and equal opportunity. UNFPA supports countries in using population data for policies and programmes to reduce poverty and to ensure that every pregnancy is wanted, every birth is safe, every young person is free of HIV/AIDS, and every girl and woman is treated with dignity and respect.

The Y-PEER (Youth Peer Education Network) Programme has worked since 2001 with country partners to build the capacity of national non-governmental organizations and governments to implement, supervise, monitor, and evaluate peer education programmes to prevent HIV/AIDS and improve reproductive health among youth. The Y-PEER initiative has been spearheaded by UNFPA in partnership with FHI/YouthNet, the United Nations Children's Fund (UNICEF), and others. Y-PEER, launched in 27 countries of Eastern Europe and Central Asia, is now spreading to other regions of the world including the Arab states and Africa.

YouthNet is a five-year programme funded by the U.S. Agency for International Development (USAID) to improve reproductive health and prevent HIV among young people. The YouthNet team is led by FHI and includes CARE USA and RTI International. This publication is funded in part through the USAID Cooperative Agreement with FHI for YouthNet, No. GPH-A-00-01-00013-00.

United Nations Population Fund and Youth Peer Education Network (Y-PEER)
220 East 42nd Street, 18th Floor
New York, NY 10017, USA

Family Health International/YouthNet
2101 Wilson Boulevard
Arlington, NC 22201, USA

© 2005 by the United Nations Population Fund
ISBN No. 0-897-14768-5

SADRŽAJ

Zahvalnost	6
Uvod	7
Poglavlje 1: Polazak od osnova	9
Poglavlje 2: Četiri radionice edukativnog teatra	15
Radionica 1: Ni od čega scena: Improvizacija	16
Radionica 2: Građenje likova	34
Radionica 3: Prenošnje poruke publici	43
Radionica 4: Hajde da pričamo - Efikasna diskusija posle izvođenja scene	57
Poglavlje 3: Još igara i vežbi u upotrebi drame	65
Poglavlje 4: Napredni program za upotrebu drame u vršnjačkoj edukaciji	71
Poglavlje 5: Prilozi	79
Prilog 1: Dramski pojmovi koji se koriste u programima vršnjačke edukacije	79
Prilog 2: Rana, srednja i pozna adolescencija - Razvojno usklađen pristup	82
Prilog 3: Dodatna literatura	85
Prilog 4: Literatura	97

Zahvalnost

Ovaj priručnik su osmislili Dr. Cydelle Berlin, izvršni direktor NiteStar-a, dramske grupe iz Njujorka i Ken Hornbeck, dramski savetnik, uz pomoć brojnih glumaca/edukatora, trenera, učesnika radionica, publike i vršnjačkih edukatora. Menadžeri ove publikacije su Aleksandar Bodiroza iz Populacionog fonda Ujedinjenih nacija (UNFPA) koji je i započeo ovaj projekat i Hally Mahler iz FHI/YouthNet-a koja je izvršila reviziju priručnika.

Recenziju priručnika u toku njegovog nastajanja obavljali su vršnjački treneri Ilija Bilić, Ozge Karadog, Atanas Kirjakovski i Marija Vasileva-Blazev; Maryanne Pribila iz FHI/YouthNet-a i Katy Shroff iz UNFPA. Tonya Nyagiro i Joann Lewis iz FHI/YouthNet-a i Mahua Mandal iz U.S. Agencije za internacionalni razvoj (USAID) dale su komentare na reviziju teksta.

Doprinos u stvaranju priručnika pružile su Suzanne Fischer i Claudia Ruland iz FHI-a u obradi teksta; William Finger, koji je koordinirao u izdavanju i Karen Dickerson, asistent za dizajn i uređivanje teksta. Dizajn i idejno rešenje uradio je Dick Hill, HillStudio.

Y-PEER je koristio tehnike opisane u priručniku kako bi se ojačale aktivnosti edukacije u Istočnoj Evropi, arapskim državama i Istočnoj Africi. Autori su ponovo osmislili radionice i diskusije korišćene u Y-PEER programima kako bi taj način rada bio što jasniji.

Kako igre zasnovane na drami postoje i prenose se već dugo vremena, niko ne može da potražuje svoja autorska prava kao njihov stvaralac. Iz ovih razloga, za mnoge igre i vežbe zasnovane na drami ne postoje izvori koji bi se mogli navesti. Pored toga, autori su učili od mnogih, prisustvovali su brojnim konferencijama i radionicama. Mnogi glumci/edukatori koji su radili sa autorima uneli su svoja iskustva i vežbe, a i sami autori osmislili su neke vežbe u ovom priručniku.

Razvoju priručnika značajno su doprinele sledeće osobe i ustanove: Gail Cronauer, Southern Methodist University, Dallas, TX; Stanley Zareff; TheatreSports USA, New York, NY; Diann Ainslee; Augusto Boal; The Body Electric School; Tisch School of the Arts, New York University, New York, NY; Anne Bogart; Chris Coleman; Circle in the Square Theatre School, New York, NY; Department of Theatre Studies, Emory University, Atlanta, GA; Viola Spolin, autorka „Improvisation for the Theatre“ i Deryck Calderwood, New York University, Program in Human Sexuality, New York, NY. Na kraju, autori se zahvaljuju i JLG na podršci.

Uvod

Učenje je spoznaja onoga što već znate. Radnja je pokazivanje da to znate. Učiti drugoga jeste podsetiti ga da zna isto tako dobro kao i vi. Mi smo svi učenici, radnici i učitelji.

- R. Bach

Ovaj priručnik namenjen je rukovodiocima projekata i mladim vršnjačkim edukatorima koji žele da dodaju teatarsku (dramsku) komponentu zdravstveno-preventivnim aktivnostima koje sprovode ili, ukoliko ih već koriste, da ih osnaže.

Tehnike o kojima će biti reči se na mnogo načina mogu koristiti u vršnjačkoj edukaciji. Vršnjački edukatori mogu svoje uobičajene aktivnosti na terenu, u školama ili na drugim mestima da prožmu tehnikama igranja uloga (eng. role play) ili pisanja scenarija. One, takođe, mogu biti i centralni deo radionica. Programi sa dobro razvijenom teatarskom komponentom mogu vremenom postati čak i svojevrsna pozorišna trupa.

Termin glumac/ica, vršnjački edukator/ka u ovom priručniku odnosi se na edukatore uključene u programe vršnjačke edukacije koji se koriste teatarskom tehnikom kao edukativnim sredstvom. Ovi vršnjaci nisu glumci u tradicionalnom smislu te reči, jer oni igraju u specifičnim komadima koji za cilj imaju pružanje informacija, promenu stavova i ponašanja. Tako gledano, oni nisu ni vršnjački edukatori u tradicionalnom smislu ovog pojma, jer promenu znanja, ponašanja i stavova ne podstiču uobičajenom metodologijom u vršnjačkoj edukaciji.

Imajući to u vidu, uočava se da mladi koji sprovode vršnjačku edukaciju zasnovanu na drami treba da prođu kroz dva vida treninga (obuka) - u vršnjačkoj edukaciji i u dramskim tehnikama. Ovladavanjem tehnikama koje ove dve discipline pružaju, mladi ljudi uspevaju da prenesu veći broj poruka vršnjacima nego što to mogu odrasli, ili kako se to čini na običnim predavanjima. Kako su vršnjački edukatori koji sprovode vršnjačku edukaciju baziranu na drami i sami mladi, tj. pripadnici ciljne grupe, trebalo bi da budu odraz te grupe kako u pogledu pola, tako i u pogledu godina, narodnosti itd.

Kada je to moguće, osobe sa iskustvom u glumi i ostalim umetnostima, trebalo bi da pomognu u treninzima za vršnjačku edukaciju na terenu i u kreiranju edukativnih predstava/komada. Do tih ljudi može se doći u školama glume, na akademijama, u pozorištima, umetničkim klubovima itd.

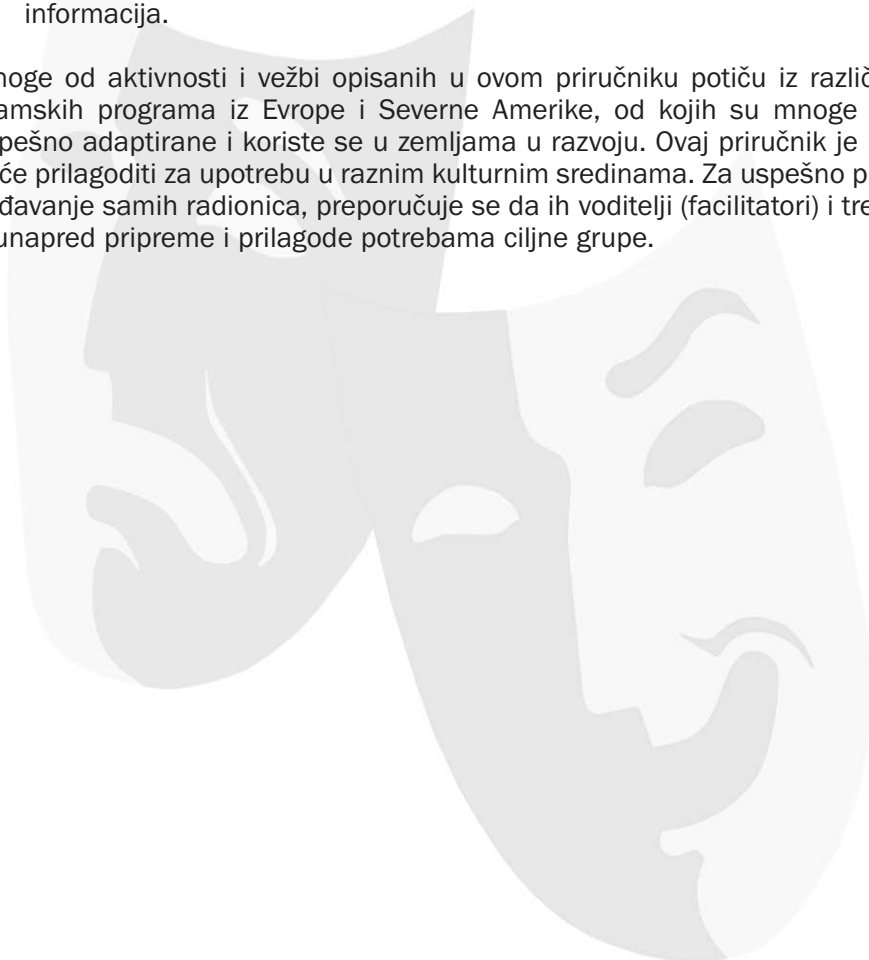
Ovaj priručnik sadrži pet delova:

- ❑ **Poglavlje 1:** Polazak od osnova pruža pregled dosadašnjeg korišćenja dramskih tehnika u edukaciji, objašnjava kako njihovo korišćenje u edu-

kaciji o reproduktivnom zdravlju i HIV-u, tako i pristup autora u razvoju improvizacija.

- ❑ **Poglavlje 2:** Četiri radionice edukativnog teatra su srž ovog priručnika i sadrže program obuke (treninga), razvoj komada i olakšavaju diskusiju sa publikom nakon izvođenja.
- ❑ **Poglavlje 3:** Još igara i vežbi u upotrebi drame su dodatne aktivnosti tokom treninga i u daljem razvoju glumačkih i veština improvizacije.
- ❑ **Poglavlje 4:** Napredni program za upotrebu drame u vršnjačkoj edukaciji daje informacije vezane za osnivanje pozorišta, organizaciju kastinga i proba, režiranje i druge aktivnosti vezane za ostvarivanje jednog celovitog dramskog programa i njegovu primenu.
- ❑ **Prilozi** - uključuju listu termina, prilog o adolescenciji i listu daljih izvora informacija.

Mnoge od aktivnosti i vežbi opisanih u ovom priručniku potiču iz različitih dramskih programa iz Evrope i Severne Amerike, od kojih su mnoge već uspešno adaptirane i koriste se u zemljama u razvoju. Ovaj priručnik je moguće prilagoditi za upotrebu u raznim kulturnim sredinama. Za uspešno prilagođavanje samih radionica, preporučuje se da ih voditelji (facilitatori) i treneri unapred pripreme i prilagode potrebama ciljne grupe.

Polazak od osnova

1

1. Polazak od osnova

Budi ona promena koju želiš da vidiš u svetu oko tebe.

- Gandi

Ovo poglavlje je sastavljeno iz dva dela: u prvom se govori o ulozi drame u edukaciji, a u drugom se uspostavlja temelj za vršnjački dramski program.

Prvi deo predstavlja teorijski i istorijski pregled upotrebe drame u edukaciji i javnom zdravlju. U njemu se objašnjava kako drama utiče na ponašanje, zatim ukazuje na potrebu za kulturnim sadržajima i temama prilagođenim uzrastu mladih u razvoju i na koncept vršnjačkih edukatora koji sprovode edukaciju zasnovanu na drami.

U drugom delu govori se o razlici između tradicionalno osmišljene predstave i improvizacije. Ističu se obrazovni ciljevi i radi na procesu osmišljavanja ko-kada-šta-gde modela u improvizovanom scenariju. Informacije dobijene u ovoj fazi predstavljaju osnovu za dalju primenu i korišćenje vršnjačke edukacije zasnovane na drami. Osnovne informacije koje su ovde date biće potrebne i za dalje korišćenje ovog priručnika.

Drama u edukaciji

Šta je to zbog čega pozorišna umetnost uživa pažnju ljudi svih kultura hiljadama godina unazad? Ona predstavlja važan deo života mnogih ljudi jer omogućava 'zabavu' u najširem smislu te reči i prenosi priče nastale širom sveta. U različitim kulturama pozorište se javlja(lo) u različitim oblicima - od opere u Kini i tradicionalnog afričkog pričanje priča uz udaraljke, do Brodvejskih savremenih predstava. Bez obzira na formu, pozorište uvek ima potencijal da stvori i pruži gotovo magične i nezaboravne momente za publiku.

Edukacija zasnovana na drami zapravo znači korišćenje dramskih tehnika i u druge svrhe osim onih koje predstavljaju zabavu za publiku. Ta svrha se ogleda u edukaciji, promeni stavova ili ponašanja (ili sve troje istovremeno). Ovaj priručnik posvećen je korišćenju dramskih tehnika u aktivnostima koje vode poboljšanju reproduktivnog zdravlja mladih, prevenciji HIV-a, ublažavanju žigosanja nekih grupa i diskriminacije.

Istorijat edukacije u oblasti reproduktivnog zdravlja zasnovane na drami

Drama je oduvek bila most između edukacije i zabave. Od najranijih vremena njome su se prenosile vesti, upoznavala istorija i obrazovala publika van zajednice iz koje potiče.

U poslednje vreme upotreba drame i pozorišne umetnosti u obrazovne svrhe je doživela renesansu. HIV/AIDS epidemija se može prikazati kroz gotovo bez-

broj dramskih situacija. Televizijske i radio drame, medijske kampanje, stripovi i drugi mediji se već uveliko koriste širom sveta za širenje informacija i uticaj na ponašanje. Publika se povezuje sa likovima na sceni i motiviše se da učestvuje u interaktivnim sadržajima kako bi diskutovala o kontraverznim i osetljivim pitanjima vezanim za seksualnost, korišćenje droga, nasilje i druge teme koje se tiču zdravlja.

Istraživanja o edukaciji zasnovanoj na drami

Dokazi o korisnosti edukacije zasnovane na drami su sve brojniji (pogledati poglavlje 5). Ona se sve više smatra jakim sredstvom za promenu socijalne klime. Dramske tehnike ojačavaju emotivnu i psihološku stranu poruka i pružaju interesantan i verodostojan način za istraživanje i upoznavanje sa osetljivim pitanjima, posebno među mladim ljudima. Prisustvovati jednom pažljivo dizajniranom i osmišljenom programu može promeniti način na koji osoba razmišlja, a samim tim i njeno ponašanje. Ove aktivnosti pružaju jedinstvenu priliku za razobličavanje mitova i posmatranje stvari sa umerene tačke gledišta. Na ovaj način može se preneti pažnja na one teme koje inače nisu prisutne i o kojima se ne priča, pa ni na polju obrazovanja, a pritom se prezentuju na interesantan i zabavan način. U najboljim okolnostima ovakvi programi direktno menjaju ponašanje mladih ljudi od, recimo, rizičnog do bezbednog.

Kako pozorište utiče na ljude?

Pozorište privlači pažnju ljudi više od školskih časova ili mnogih televizijskih programa. Ono emotivno i intelektualno uključuje ljude u iskustvo koje im pruža i upravo je sposobnost za emotivno uključivanje ono što omogućuje promenu ponašanja, za razliku od tradicionalnog davanja instrukcija. Ali, kako bi se promena ponašanja i dogodila, nije dovoljan samo emotivni odgovor, već se moraju pružiti i dostaviti poruke koje mladi mogu da razumeju i kojima mogu da se vode. Stoga dramski programi i radionice moraju biti zasnovani na obrazovnoj i biheviornoj teoriji. Procena uspešnosti programa (evaluacija) je takođe bitan aspekt, kako bi se uvidelo na koji način jedan program utiče na ciljnu grupu.

Teorijski okvir

Edukativni teatar zasniva se na teorijama Alberta Bandure. Bandura je ustanovio da ljudi uče kako da se ponašaju - i menjaju ponašanje - posmatrajući druge ljude. Tako, u edukativnom teatru glumci publici prikazuju različite obrasce ponašanja kroz pozitivne i negativne modele, pri čemu je od centralnog značaja prelazni model, tj. onaj lik čije se ponašanje menja. Na taj način se publici prikazuje da je promena moguća i da mlada osoba ima kontrolu nad svojim ponašanjem.

Edukativni teatar u oblasti zdravlja prihvatili su i drugi istraživači i teoretičari učenja, o čemu se dalje može videti u poglavlju 5. Istraživanja su pokazala da adolescenti privajaju obrasce ponašanja onih koje vide i koje

smatraju svojim uzorima. Kako adolescenti mogu da se ugledaju na one koji se rizično ponašaju, na tome se baziraju prelazni modeli. Pri kreiranju aktivnosti edukativnog teatra stoga se mora voditi računa da likovi koji imaju uticaj na mladu publiku (oni sa kojima se ona identifikuje) poseduju i ponašanja koja želimo da postignemo u populaciji. Tako uspešan program prikazuje:

- ❑ 'kul' likove koji i vizuelno odgovaraju ciljnoj grupi i koji se izražavaju jezikom (slengom) te grupe;
- ❑ tipove likova koji su poznati publici i koji razmatraju rizična ponašanja, ili se rizično ponašaju;
- ❑ realnu motivisanost za promenu ponašanja u koju publika može da poveruje, a vodi izbegavanju posledica rizičnog ponašanja.

Kulturno i razvojno prigodni teatar

Kako bi edukativni teatar bio uspešan, on mora biti prilagođen i adaptiran kulturnim i razvojnim faktorima. Tako, recimo, adolescenti neće biti obuhvaćeni programom osmišljenim za decu, ili grupu mlađu od sebe. Isto tako, jezik treba da bude prilagođen samoj sredini kako bi poruke bile efektivnije.

Dobra priča

U srcu dobrog programa je dobra priča sa različitim, međusobno povezanim elementima. Kao i sa drugim umetničkim formama, uspeh, odnosno neuspeh je subjektivan. Ideja koja se jednoj osobi čini odličnom, drugoj može delovati bezvredno. Evo nekih elemenata dobre priče:

- ❑ likovi su jasno definisani, sa kompleksnim, realnim i važnim odnosima koji pokreću priču;
- ❑ između likova javlja se neka vrsta konflikta, i on utiče na publiku;
- ❑ sama priča mora biti realna; iako ne istinita, ona mora da pruži osećaj mogućnosti da takva jeste ili može biti;
- ❑ humor je još jedan bitan faktor; prikladan humor povećava pažnju publike.

Vršnjački edukatori i edukatorke u edukativnom teatru

Praksa je pokazala da su najuspešniji i najefektivniji programi edukativnog teatra upravo oni u čijoj izradi i sprovođenju učestvuju mladi i to oni koji su već trenirani u oblastima vršnjačke edukacije i korišćenja drame, zbog snage koju nose poruke koje su oni osmislili.

Postavljanje temelja za program edukativnog teatra

Za potrebe ovog priručnika uvešćemo pojam vršnjačkog teatra koji se odnosi na takvu predstavu, odnosno aktivnost, koju su osmislili mladi za svoje vršnjake. Vršnjački teatar predstavlja okidač za diskusiju i druge vidove komu-

nikacije i omogućava da publika ne samo razmišlja o predloženim temama, već i razgovara o njima, analizira ih među sobom i sa drugima.

Improvizacija i pisanje scenarija

Postoji mnogo načina za stvaranje komada u vršnjačkom teatru. Može se koristiti uobičajen metod - pisanje scenarija i njegovo kasnije izvođenje u obliku dramskog komada. Ovaj priručnik se, međutim, fokusira na korišćenje drugačijeg modela - improvizacije.

Improvizaciju možemo definisati kao osmišljanje scene u trenutku, bez unapred napisanog scenarija, pa je zbog toga improvizacija kreativna i spontana. Ona omogućava mladima da budu kreativni i uključuje ih u većoj meri.

Jedna ili više scena nastalih improvizacijom mogu se snimiti i kasnije se od tog materijala može napisati scenario. Na taj način scenario razvijaju mladi ljudi i on je jezički i na sve druge načine bliži ciljnoj grupi. Ovakav proces stvaranja scenarija nije ni lakši ni brži, ali je sam proizvod bolji. U priručniku se opisuju koraci u ovom procesu kroz radionice koje za cilj imaju aktiviranje mladih ljudi i njihov zajednički rad na tehnikama improvizacije.

Bez obzira kakvim se pristupom koristimo u jednom programu, scene ili komadi zapravo nikada nisu potpuno završeni. Što se više radi, to se više i uči i menja. Takođe, materijal se može pregledati više puta jer se stvari uvek mogu učiniti boljima.

Određivanje obrazovnih ciljeva

Obrazovni ciljevi treba da budu jasno definisani pre samog rada na sceni. Na primer, ako je program vršnjačke edukacije namenjen mladima od 12 do 14 godina i ako je njegov cilj odlaganje prvog seksualnog odnosa, onda ćete verovatno edukovati te mlada o promenama kroz koje prolaze njihova tela, objasniti razloge za odlaganje prvog odnosa i pružiti im veštine koje će im u tome pomoći. To bi bili obrazovni ciljevi takvog programa.

Teme iz oblasti reproduktivnog zdravlja i HIV-a su kompleksne zato što uključuju fizičke, mentalne i emotivne aspekte zdravlja, kao i odnose unutar porodice, među prijateljima i u široj zajednici. Korišćenjem drame i njenih mogućnosti često se javlja nagon da se ceo svet promeni jednom scenom. Umesto toga, trudite se da vaš rad bude jasno fokusiran i specifičan.

Dobro usmereni obrazovni ciljevi vode proces izgradnje scena. Da bismo utvrdili ciljeve, zajedno sa timom vršnjačkih edukatora odговорimo na sledeća pitanja:

- Šta želimo da kažemo o tom zdravstvenom problemu?
- Koje stavove želimo da menjamo?
- Koje informacije želimo da pružimo ciljnoj grupi?
- Kako želimo da se publika ponaša nakon učešća u programu?

Kako se razvijena scena izvođenjem menja, važno je povremeno proveriti koliko ona i dalje podržava već postavljene obrazovne ciljeve. Jedan ili dva cilja su obično dovoljni za jednu scenu. Ukoliko se scena optereti sa više ciljeva, može postati nedovoljno precizna i nejasna, što otežava prenos poruka do publike.

Odrediti: Ko? Šta? Gde?

Nakon što su ustanovljeni obrazovni ciljevi za jednu scenu, potrebno je odgovoriti na pitanja 'ko, šta i gde'. Ti odgovori su elementi scene koji će obezbediti da je onda logična sama po sebi i da podržava obrazovne ciljeve.

Prvo odredite 'šta', jer se ono odnosi na konfliktnu situaciju u sceni. Konflikt treba direktno da bude povezan sa obrazovnim ciljem.

- O čemu je scena?
- Između čega/koga nastaje konflikt? Ko su suprotstavljene strane?
- Šta likovi žele? Kakvi su oni? Odakle proizilazi konflikt između njih?

Zatim kreirajte 'ko' - likove u sceni.

- Koji/kakvi likovi u umešani u konflikt? Ne zaboravite na logičnost u odnosima kako bi scena bila realna.
- Kakve su veze između likova? Koliko dugo se poznaju? U kom okruženju?
- Koje činjenice stoje iza likova? Koliko imaju godina? Odakle su? Kojoj etničkoj ili ekonomskoj grupi pripadaju? Itd. (ovakav set činjenica su zapravo biografski podaci jednog lika (eng. backstory)).
- Kakav je stav svakog lika o problemu u sceni? Kakav je njihov stav pre dešavanja scene?
- Da li će se i kako će se njihovi stavovi menjati u toku scene?

Svi odgovori na ova pitanja treba da budu što precizniji. Kreiranje likova i konflikta, odnosno scene, ne treba da bude završeno pre nego što počnete sa improvizacijom, ali trebalo bi da imate generalnu predstavu o njima. Likovima treba dopustiti da se menjaju, da evoluiraju. Jedna od stvari koju bi trebalo uraditi pre improvizacije je dati ime liku. Trebalo bi izbegavati korišćenje imena glumaca i glumica u komadu, kako ih gledaoci ne bi poistovetili sa likovima.

Sada odredite 'gde', koje se odnosi na lokaciju, okruženje u kojem se scena dešava. Određivanje mesta pomaže glumcima da bolje razumeju svoje uloge. Takođe treba voditi računa da je mesto dešavanja radnje realno i logično. Izbor mesta takođe može doprineti dramatičnosti scene. Na primer, ako se radi scena u kojoj se pregovara o upotrebi kondoma, biće realnija ako se dešava u stanu, u krevetu, nego u kafiću.

Improvizacija, pregled, pa ponovo

Kada je grupa definisala 'šta', 'ko' i 'gde' i kada se uverimo da svi znaju imena likova, radnju u priči i završetak scene, tada se može otpočeti sa improvi-

zacijom. Svaki lik spontano izvodi dijalog na sceni, bez unapred napisanog scenarija. Neko bi trebalo da snimi scenu ili da piše beleške. Kada se scena završi, o njoj treba prodiskutovati u grupi i definisati šta bi se još moglo promeniti. Zatim se ponovo odigra scena, pa se opet razgovara o njoj. Da li je sad bila bolja ili lošija? Šta je bilo bolje?

Definisanje 'šta', 'ko' i 'gde' je prvi korak u osmišljavanju dramskog materijala za vaš komad. Šta sa tim materijalom dalje raditi je odluka tima. Za jednu radionicu vam je možda dovoljna jedna kratka scena, a možete i da osmislite više scena koje ćete koristiti u različitim prilikama. Spajanjem scena muzikom, igrom, udaraljka, monolozima i na druge načine, možete da napravite celu predstavu. Vršnjački teatar ima mnogo potencijala i mogućnosti. Budite maštoviti!

Četiri radionice edukativnog teatra

2

2: Četiri radionice edukativnog teatra

Ovo poglavlje opisuje radionice koje se koriste u dramskim treninzima vršnjačkih edukatora i u osmišljavanju edukativnog teatra. Radionice se nadovezuju jedna na drugu, tako da bi ih trebalo izvoditi onako kako su poređane u priručniku. One vršnjačkim edukatorima pružaju osnovna sredstva i veštine za korišćenje improvizacije, definisanje poruka i obrazovnih ciljeva, izgradnju likova, uključivanje publike u diskusiju i vođenje diskusije.

Četiri radionice su:

- Radionica 1: Ni od čega scena: Improvizacija;
- Radionica 2: Građenje likova;
- Radionica 3: Prenošenje poruke publici;
- Radionica 4: Hajde da pričamo - Konstruktivna diskusija posle izvođenja scene.

Nekoliko saveta za vođenje radionica

Nakon radioničarskog rada sa više grupa, uvidećete da se grupe međusobno razlikuju. Učesnici u radu će se razlikovati po više osnova - razlikovaće im se iskustva, nivo treme, uzbuđenost, talent, i dr. a kao rezultat toga i sam rad će biti drugačiji svaki put, što je takođe zabavno i interesantno.

Kao što dobar učitelj u školi zna da prilagodi rad potrebama i mogućnostima svakog učenika, tako i dobar trener mora da ume i oseti kapacitete učesnika radionice. To se ogleda u veštinama slušanja i odgovaranja na pitanja, velikom strpljenju, ali i praćenju intuicije i osećaja. Dobar voditelj jasno i koncizno daje instrukcije u radioničarskom radu kroz jedan topao, otvoren i tolerantan nastup. U takvoj atmosferi učesnici se oslobađaju i mogu bolje da iskažu sebe, što je jedan od ključnih faktora za kvalitetan rad. Uspešni voditelji poseduju visok nivo ozbiljnosti u radu, ali mu pristupaju sa dozom humora i unose duh igre i zabave u radnu atmosferu. Prilikom uspostavljanja pravila u radioničarskom radu bitno je naglasiti da ne postoje dobri i loši, ili pravi i pogrešni načini da se neka scena odglumi.

Na voditeljima je da uspostave ravnotežu između poštovanja onoga što je predviđeno da se uradi (agende), ispunjavanja ciljeva radionice i osećaja fleksibilnosti. Neretko se dešava da diskusija, vežbe ili igrice potraju duže nego što je planirano i očekivano. Ovo se dešava iz mnogo razloga i gotovo uvek je neizbežno ali i korisno, i zbog toga se ne treba uzbuđivati kada se desi. Važno je verovati u proces i osigurati da se obrade sve predviđene teme, pa se stoga može i odstupiti od agende. Na kraju krajeva, voditelj iskustvom postaje bolji.

Radionica 1 Ni od čega scena: Improvizacija

Ova radionica služi za stvaranje početnog materijala u edukativnom teatru. U njoj učesnici prolaze kroz niz dramskih igrica i vežbi osmišljenih za opuštanje. Sve aktivnosti su interaktivne, dinamične i zabavne. U kasnijim vežbama uvode se i vežbaju tehnike improvizacije, što otvara diskusiju o kreiranju edukativnih poruka. U poslednjim vežbama i aktivnostima učesnici stvaraju kratke scenarije, izvode ih pred grupom i procenjuju ih.

Ciljevi radionice

- oslobađanje učesnika za razgovor na temu seksualnosti i zdravlja bez tabua;
- ukazivanje na činjenicu da dobre scene proizilaze upravo iz realnih iskustava učesnika.

Vreme: 3h 30min.

Materijal:

- lopta za dobacivanje ili sličan predmet;
- stolica za svakog učesnika;
- tabla sa papirima (flipčart) i markeri;
- unapred pripremljeni flipčartovi sa naslovima:
  - „Dobrodošli - Ni od čega scena“;
  - „Zamrzavanje!“ (sa brojevima od 1 do 10 i mestom za dopisivanje);
  - „Poruka“, sa sledećom listom;
    - ◆ „obrazovni ciljevi“ i mestom za dva cilja;
    - ◆ „saveti“;
    - ◆ humor;
    - ◆ kratke scene;
    - ◆ različita imena;
    - ◆ nezavršene priče.

UVOD I ZAGREVANJE

Vežba Masiranje leđa

10 min

Cilj: Grupa „probija led“, učesnici se opuštaju za predstojeći rad i uče imena ostalih.

Materijal: Tabla sa papirima na kojoj piše „ Dobrodošli - Ni od čega scena“

Proces:

Na samom početku pozdravite grupu, predstavite sebe i ostale voditelje i voditeljke.

Svi učesnici neka stanu u krug i okrenu se na svoju desnu stranu, tako da vide leđa osobe sa svoje desne strane. Zatim svako stavlja ruke na ramena osobe ispred i započinje blagu masažu ramena, vrata i leđa. Nakon nekoliko minuta, učesnici se okreću na levo i masiraju osobu sa svoje druge strane.

Napomena

Ova vežba u nekim kulturnim okruženjima može biti neadekvatna. Da li se može izvesti ukoliko bi učesnici formirali dva kruga razdvojeni po polovima?

Recite učesnicima da razgovaraju sa osobom koja ih masira, da slobodno traže bržu ili sporiju, blažu ili jaču masažu i da, isto tako, kažu kada im nešto ne prija.

Učesnici se tokom masaže upoznaju, a na kraju se zahvale osobama koje su ih masirale.

Završnica:

Sumirajte vežbu i iskustvo i zahvalite se učesnicima.

Vežba **Krug za zagrevanje**

10 min

Cilj: Određivanje rituala koji će se koristiti na početku radionica ili proba izvođenja scenarija. Rad na opuštanju i podizanju energije grupe.

Materijal: (nema)

Proces:

Ove vežbe služe za protezanje svih glavnih mišića, a ujedno grade tim, usmeravaju grupu i podižu nivo energije. Takođe se koriste kao grupni ritual pre početka treninga, radionica ili probe izvođenja scenarija.

Napomena

Za ovu radionicu vreme za zagrevanje je obično kratko i predvodi ga voditelj. Kada se izvodi pred probe ili pred druge radionice, može da bude duži i može ga voditi neko od učesnika.

Učesnici ustanu i formiraju krug. Zatim nađu sebi partnera na drugoj strani kruga sa kojim mogu da održavaju kontakt očima tokom vežbe.

Voditelj dalje vodi grupu kroz seriju vežbi uz duboko disanje, rastezanje, skakanje i druge pokrete.

Završnica:

Sumirajte vežbu i neka se završi aplauzom. Zamolite učesnike da ostanu u krugu za sledeću vežbu kroz koju će se bolje upoznati.

Vežba **Krug sa imenima i ritmovima**

15 min

Cilj:

Oslobađanje učesnika za fizičko izražavanje. Grupa se dalje opušta i gradi se atmosfera igranja. Učenje imena ostalih učesnika.

Materijal: (nema)

Proces:

Voditelj izvodi jednu od dve opisane igre imena:

Krug imena

Učesnici stoje u krugu. Zamolite dvoje učesnika koji stoje jedno pored drugog da započnu igru. Neka jedan od njih kaže svoje ime i pritom napravi karakterističan pokret ili gest (npr. mahanje rukom, pokret nogom i sl.). Zatim neka druga osoba ponovi njegovo ili njeno ime i pokret koji je napravio/la, a zatim se okrene osobi sa svoje druge strane i kaže svoje ime uz neki drugi pokret, ali tako da bude glasnije izgovoreno i da pokret bude izraženiji od prethodnog. Zatim osoba ponovi ime i pokret drugog učesnika/učesnice istom jačinom, okrene se ka sledećoj osobi i kaže svoje ime glasnije uz intenzivniji pokret. Igra se izvodi do zatvaranja kruga, tako da svaka sledeća osoba glasnije izgovara svoje ime uz intenzivniji pokret.

Ritmičan krug imena

Učesnici stoje u krugu. Tapšanjem odredite ritam i zamolite učesnike da sa vama ponove isti ritam uz brojanje: „1,2,3,4,5“. Kada su svi zapamtili ritam, objasnite da će umesto tapšanja, svaka osoba (jedna po jedna) ući u krug i reći svoje ime glasno i pritom istovremeno celim telom napraviti određen pokret po svom izboru, što će predstavljati 1.nivo ritma. Zatim svi ostali istovremeno ponavljaju ime i gest, što je 2. nivo, a potom sve to ponove tri puta brzo (nivoi 4, 5 i 6). Zatim se osoba koja se predstavila vraća u krug. Sledeća se predstavlja na isti način. Vežba se izvodi u krug dok se svi učesnici ne predstave.

Završnica:

Završite aplauzom i pohvalite grupu. Recite da je ova vežba bila uvod u tehnike improvizacije. Grupa i dalje stoji u krugu dok im vi ukratko pričate o edukativnom teatru i opisujete radni dan koji je pred svima.

Vežba O edukativnom teatru i pravila rada

15 min

Ciljevi: Pružanje kratkog pregleda drame u edukaciji kao alata u vršnjačkoj edukaciji;

Objašnjenje šta se može očekivati u radionici „Ni od čega scena“;

Zajednički izbor nekoliko osnovnih pravila grupnog rada.

Materijal: Flipčart tabla i markeri

Proces:

Učesnicima recite da ova radionica obezbeđuje alate za kreiranje edukativnog materijala zasnovanog na drami. Biće vođeni kroz seriju igrica i vežbi koje će učiniti proces učenja zabavnim. Objasnite da će učiti i o improvizaciji, razvijanju poruka i stvaranju kratkih dramskih komada.

Ukratko objasnite sledeće činjenice o istoriji drame u edukaciji tako da učesnici mogu razumeti kontekst pristupa:

- ❑ Svaka kultura se koristi dramom da zabavi i ispriča priče - na primer, afričko pripovedanje, indonežansko lutkarsko pozorište i kineska opera;
- ❑ Teatar je takođe odličan put za širenje novosti i edukovanje ljudi;
- ❑ Omladina naročito dobro reaguje i prima edukativne poruke kroz teatar, za razliku od poruka dobijenih na predavanjima;
- ❑ Teatar aktivno angažuje publiku i pomaže učesnicima da se usredsrede na trenutnu temu.

Napomena

Kratko uputstvo za „Ni od čega scena“ se daje u ovom trenutku radionice, pre nego na početku, jer je od suštinske važnosti da se vežbom za zagrevanje stvori zabavna atmosfera u radionici i zapamte imena učesnika pre nego što se pređe na diskutovanje edukativnog gradiva i pravila rada.

Zatim objasnite da su pravila rada važna jer pomažu svima da se osećaju sigurno dok otvoreno izražavaju sebe tokom radionice. Zamolite učesnike da predlože po dva-tri pravila rada. Zapišite ove predloge na flipčart papiru. Neki od primera pravila rada su: da samo jedna osoba priča u jednom trenutku, poštovanje kolega glumaca i održavanje poverljivosti (ono što se kaže u krugu, ostaje u krugu). Pitajte učesnike da li se slažu sa listom pravila rada. Tehnikom mozgalice dođite do posledica za kršenje istih.

Završnica:

Nagovestite grupi da sledeća igra deluje jednostavno, ali da je izazovnija nego što se može pretpostaviti.

Vežba Prenesi pljesak

10 min

Cilj: Izgradite grupno jedinstvo, zajedništvo i usmerenost ka cilju.

Materijal: (nema)

Proces:

Zamolite učesnike da stanu u krug. Okrenite se ka osobama pored sebe (sa obe strane), ostvarite kontakt očima i pljesnite rukama. Te osobe treba da se potrude da pljesnu u istom trenutku sa vama tako da tapšete zajedno. Zatim,

treba da se okrenu ka osobi na suprotnoj strani, usklađeno pljesnu i tako redom u krug. Ovo ostavlja utisak da se pljesak prenosi.

Ohrabrite učesnike da uspostave i održe ritam. Pošto se pljesak prenese nekoliko puta u krug, zaustavite pljeskanje i prodiskutujte vežbu.

Pitajte učesnike šta čini mogućim usklađeno pljeskanje. (Neki mogući odgovori uključuju ostvarivanje i održavanje kontakta očima, disanje, jasnu namenu, neoklevanje, iščekivanje trenutka). Kako se grupa pokazala u praćenju ritma?

Probajte da vežbu izvedete drugi put, ovaj put učesnik započinje pljeskom. Ponovo izvršite evaluaciju rada.

Završnica:

Naglasite koliko je značajno biti u skladu sa kolegom glumcem/edukatorom tokom proba i predstava. Zatim recite učesnicima da krenu da se kreću po prostoriji u cilju pripreme za sledeću aktivnost.

DRAMSKE IGRE

Vežba Šetnja - skidanje maski

10 min

Ciljevi: Podizanje svesti učesnika o telesnoj i grupnoj energiji.

Pomoć učesnicima da se osećaju ugodno kada ostvaruju veze i kontakte sa drugima.

Pomoć učesnicima da nauče kako da koriste ceo prostor za trening.

Materijal: (nema)

Napomena

Iako je preporučeno vreme za ovu vežbu svega 10 minuta, ona može trajati mnogo duže, u zavisnosti od toga da li se koristi kao aktivnost za zagrevanje pred probe, ili kao priprema za kreiranje improvizacija. Možete je produžiti onoliko koliko želite, ili koliko vam vreme to dopušta. U kulturnom okruženju gde ostvarivanje kontakta očima nije opšte prihvaćeno, prilagodite ovu vežbu okolnostima.

Proces:

Tražite od učesnika da u toku trajanja cele vežbe ne pričaju.

Recite učesnicima da počnu da se kreću po prostoru za radionicu u bilo kom pravcu u kojem žele. Posle jednog minuta kažite učesnicima da se sami preispitaju (tiho) kako se osećaju. Kakvo je njihovo emotivno stanje? Da li osećaju bilo kakvu napetost u svojim telima? Kako se osećaju fizički? Podsetite učesnike da dišu duboko dok nastavljaju da hodaju.

Zatim tražite od učesnika dok hodaju da počnu da posmatraju prostoriju. Naložite im da obrate pažnju na boje, objekte, svetlo, teksture - detalje koje bi inače normalno propustili. Nastavite sa ovom radnjom još minut.

Zatim recite učesnicima da počnu da ostvaruju kontakt očima kako prolaze jedni pored drugih. Kažite im da gledaju jedne druge kao da se vide po prvi put.

Recite učesnicima da se ova vežba zove „Skidanje maske³. Ovo znači da učesnici ne treba da se trude da izgledaju srećno ako se ne osećaju srećno i

ne treba da stavljaju masku „prijateljskog lica“ ako se tako ne osećaju. U ovoj vežbi nema potrebe da se učesnici trude da budu društveno prihvatljivi. Dok nastavljaju da hodaju kroz prostoriju, trebalo bi da puste svoja tela i lica da zaista reflektuju njihova osećanja.

Konačno, zamolite učesnike da promene tempo i stil svog hodanja. Na primer, tražite im da hodaju brže ili sporije, ili na vrhovima prstiju, ili nisko uz zemlju, ili bilo koju drugu varijantu koja vam padne na pamet. Sve vreme učesnici bi trebalo da i dalje ostvaruju kontakt očima i da ostanu u dodiru sa svojim telima i osećanjima.

Završnica: Ohrabrite i pohvalite učesnike i završite vežbu. Recite im da nastave da hodaju dok im vi budete objašnjavali pravila naredne vežbe.

Vežba Impuls

10 min

Ciljevi: Ohrabrivanje učesnika da izraze sebe svojim glasovima i telima;

Pomoć učesnicima da odbace strah od „ispadanja smešnim“;

Uočavanje potrebe promene temperamenta da bi se ostvarili drugačiji pokreti i zvuci.

Materijal: (nema)

Proces:

Dok grupa nastavlja da hoda naokolo, objasnite im da ćete novu vežbu započeti time što ćete dodirnuti nekog po ramenu. Osoba koja je dodirnuta će napraviti neki zvuk ili pokret i nastaviti da hoda po prostoriji. Svi u prostoriji zatim ponavljaju taj zvuk ili pokret, sve dok vi ne dodirnete drugu osobu i započnete novu igru zvuka i pokreta.

Započnite vežbu. „Lider“ (onaj koji zadaje pokrete i zvuke) se menja svakog minuta, a da bi vežba bila interesantnija možete da dajete instrukcije grupi da umanjí ili pojača pokrete, ili da učini zvukove glasnijim ili tišim. Takođe, možete grupu vratiti na neutralno hodanje pre dodirivanja nove osobe po ramenu.

Završnica:

Tražite od učesnika da se vrate na neutralno hodanje i nekoliko sekundi kasnije tražite od njih da se zaustave. Pohvalite ih. Objasnite da ova vežba pomaže u započinjanju savlađivanja stidljivosti koju mogu osećati pri pravljenju zvukova i pokreta pred publikom. Zatim, zamolite ih da formiraju parove za narednu vežbu. Recite parovima da se rašire tako da ima dosta prostora između njih i drugih parova.

Vežba Oglledala

10 min

Ciljevi: Pomoć učesnicima da se povežu jedni sa drugima;

Istraživanje kinetičke („kinestetičke“) energije, kretanje kao „jedan“, i izgradnja poverenja.

Materijal: (nema)

Proces:

Tražite od parova da odluče ko će biti osoba „A“, a ko osoba „B“. Objasnite da osoba A treba da pravi jednostavne i spore pokrete koje osoba B treba da oponaša (kao odraz u ogledalu). Tražite od učesnika da ostanu tihi i da se koncentrišu na svog partnera.

Posle par minuta tražite od učesnika da se zamene, tako da osoba B sada vodi (bez pauze u pokretima tokom menjanja). Posle još nekoliko pokreta tražite od učesnika da zamene vođe još jednom ili dva puta, smanjujući vreme između smena.

Kada se učesnici budu opustili, recite im da nastave da odražavaju jedni druge, ali sada bez vođe ili sledbenika. Trebalo bi da se potrudite da ovo izvedu „usklađujući“ se sa tim šta njihov partner radi. Posle nekoliko minuta recite učesnicima da postepeno prestanu da se kreću zajedno.

Završnica:

Povedite kratku grupnu diskusiju. Postavite sledeća pitanja: Kome se više dopalo praćenje? Kome se više dopalo vođenje? Šta je pomoglo da se usklade pokreti? Šta ih je remetilo? Objasnite im da je intenzivna povezanost koju su osetili sa svojim partnerom tokom vežbe slična onoj koju će želeti da postignu sa svojim scenskim partnerima na pozornici.

Vežba Mašine

10 min

Ciljevi: Istraživanje grupne energije, simultanog kretanja i ritma.

Istraživanje fokusa i „fokusnih tački“, zvuka i pokreta i uticaja emocija na pokrete.

Materijal: (nema)

Proces:

Tražite da se javi dobrovoljac iz grupe, dođe u centar prostorije i započne da pravi ponavljajući zvuk i pokret kao mašina. Zamolite da se jave novi dobrovoljci i pridruže mašini jedan po jedan, oponašajući zvukove i pokrete onog dela mašine koji predstavljaju. Učesnici nisu dužni da se povezuju sa mašinom tamo gde se povezao njihov prethodnik.

Kada se svi učesnici pridruže mašini, tražite od njih da se pokreću sporije, a zatim brže. Isto tako, recite učesnicima da zamisle kako mašina menja boju ili raspoloženje (dajte im neke predloge) i recite da promene svoje postupke u skladu sa tim.

Završnica:

Pohvalite grupu (npr. „svi zajedno radimo veoma dobro“). Zatim, postavite grupi sledeća pitanja: Kako su se osećali kao „mašina“? Da li im je bilo teško da ostanu koncentrisani na sopstvene zvukove i pokrete? Šta im je u tome pomoglo? Koje promene u tempu, boji, ili emociji su im bile teške? Koje su bile lagane?

Objasnite da ova vežba pomaže u uvežbanju timskog rada i da promenom pokreta tela uvežbavaju odražavanje različitih raspoloženja. Recite im da su ovakve veštine neophodne kada glume u komadima vršnjačkog edukativnog teatra.

Sada recite grupi da će upravo započeti svoju prvu stvarnu igru improvizacije.

Vežba Bez dijaloga

15 min

Ciljevi: Ohrabrivanje učesnika da prate svoje fizičke i glasovne impulse bez potiskivanja sopstvenih osećanja;

Podizanje svesti učesnika o punom angažovanju tela i izražavanju bez upotrebe reči.

Materijal: (nema)

Proces:

Recite učesnicima da formiraju dve jednake, prave linije tako da licima budu okrenuti jedni prema drugima i nazovite ih redovima A i B. Svaka osoba iz reda A treba da nađe partnera (direktno naspram sebe) u redu B. Imenujte kapitenom osobu na kraju reda A, a potom imenujte osobu naspram kapitena A kapitenom B reda.

Zatražite od dva kapitena da ostvare dijalog između sebe koristeći se zvuko-

vima i pokretima, ali nikako rečima. Na primer, kapiten A može izraziti neslaganje širenjem ruku. Ceo red kapitena A treba zatim da ponovi zvuk i pokret. U ovom trenutku, kapiten B treba da odgovori kapitenu reda A svojim originalnim zvukom i pokretom. Pošto je kapiten B odgovorio, red kapitena B treba da ponovi njene ili njegove pokrete i zvukove.

Pošto su prva dva kapitena razmenili dijalog, zamolite ih da se pomere na kraj svojih redova tako da prvi sledeći ljudi u redu postaju novi kapiteni. Razmena dijaloga se ponavlja sve dok svi učesnici ne dobiju priliku da budu kapiteni. Podsetite grupu, ukoliko je potrebno, da se dijalog odvija zvukovima i pokretima, a ne rečima.

Završnica:

Setite se da pružite pozitivnu povratnu informaciju grupi i recite grupi da je ova vežba bila prvi korak ka učenju kako da improvizuju. Recite učesnicima da ostanu poređani u dva reda za sledeću vežbu, igru improvizacije sa rečima.

Vežba Ko-šta-gde

15 min

Ciljevi: Predstavljanje elemenata scene;

Verbalizovanje savladanih znanja.

Materijal: (nema)

Proces:

Neka učesnici utvrde ko im je partner (osoba preko puta). Objasnite im da će im ova vežba pomoći da nauče osnovne elemente scene: ko, šta i gde (the who, what, and where - na koje ćete se pozivati kao na WWW).

Ko se odnosi na likove iz scene, njihove međusobne odnose, njihovo poreklo, njihova verovanja i vrednosni sistem.

Šta se odnosi na konflikt na sceni, o čemu se radi u sceni i na koji način se konflikt tiče edukativnih ciljeva.

Gde se odnosi na lokaciju ili okruženje za svaku scenu i kako se okruženje tiče likova i konflikta.

Recite učesnicima da će svaki par kada na njega dođe red, smisliti scenu od tri rečenice. Osoba A će započeti scenu, osoba B će joj odgovoriti i osoba A će završiti scenu trećom, poslednjom rečenicom. Do kraja svake scene od tri rečenice, učesnici bi trebalo da u razgovoru pomenu ko, šta i gde. Naglasite značaj zajedničkog rada u građenju scene u odnosu na to da jedna osoba iznese sve elemente u jednoj rečenici. Na primer, osoba A može da kaže prvu

rečenicu i mimikom sugeriše na mesto (gde). Osoba B onda odgovara rečenicom koja određuje odnos i doprinosi dinamici scene (ko). Zatim osoba A, završavajući scenu, može da razjasni konflikt (šta).

Igra se nastavlja od para do para niz red, dok svi učesnici ne odigraju svoju scenu. Scene su nezavisne jedna od druge; svaki par treba da stvori sopstvenu, novu scenu, ali tek pošto prvi par završi i izvede svoju. Učesnici ne smeju da dogovaraju scenu pre nego što dođu na red. Njihov zadatak je da prihvate rečenicu izgovorenu od strane partnera i da na njoj izgrade svoju scenu. Naglasite da poenta ove vežbe nije zabava, već zajednički rad i stvaranje jednostavne scene.

Pošto svi parovi završe, brzo ocenite da li su sva tri elementa bila obuhvaćena. Predložite učesnicima da pokušaju ponovo, ukoliko treba da budu određeniji u vezi sa nekim od tri elementa, ili predložite načine na koje bi bili određeniji sledeći put.

Primer za scenu od tri rečenice:

Osoba A: Vau, ima mnogo prljavih sudova u kuhinji! (Utvrđuje se gde.)

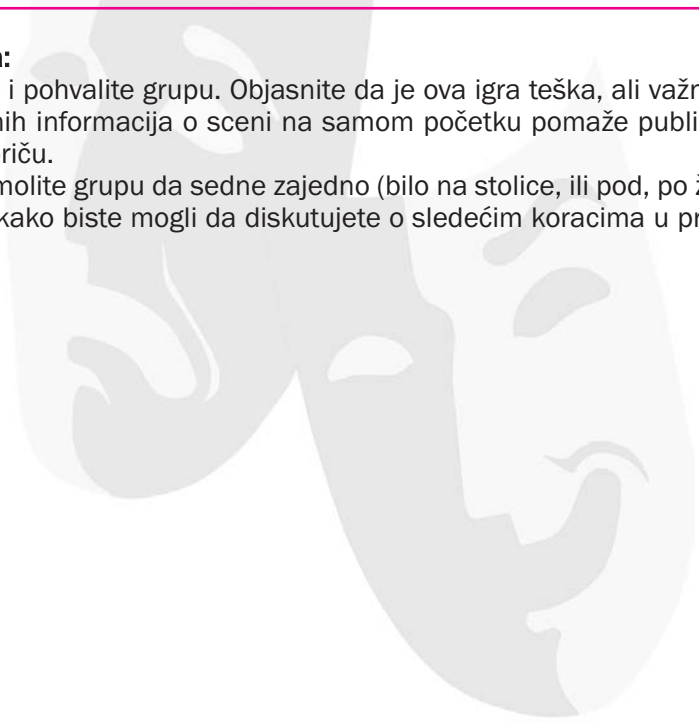
Osoba B: Da, mama, kakav haos. (Utvrđuje se ko su ovi ljudi i koji je njihov odnos.)

Osoba A: Pa sine, da si mi pomogao, ovo bi se sredilo mnogo brže. (Utvrđuje se šta - još poznat kao konflikt, koji razmenu čini interesantnijom.)

Završnica:

Ohrabrite i pohvalite grupu. Objasnite da je ova igra teška, ali važna. Pružanje osnovnih informacija o sceni na samom početku pomaže publici da bolje razume priču.

Zatim zamolite grupu da sedne zajedno (bilo na stolice, ili pod, po želji) pored flipčarta kako biste mogli da diskutujete o sledećim koracima u procesu.

KREIRANJE I EVALUACIJA SCENE

Vežba Asocijacija tema i kreiranje scena

15 min

Ciljevi: Kako izdvojiti specifične teme, edukativne ciljeve i publiku kada se stvara scena.

Vežba učesnika u pisanju edukativnih ciljeva.

Materijal: Flipčart papiri i markeri.

Proces:

Diskutujte o važnosti razvijanja scena koje se odnose na različite ciljne grupe. Recite učesnicima da prilikom kreiranja scene treba da razmisle o sledećim pitanjima: Kome je namenjena scena (ciljna grupa)? Koja je tema izabrana i koji specifični deo teme žele da obrade? Na primer, pitajte učesnike da iznesu svoje slobodne asocijacije u vezi sa tim na šta bi, konkretno, oni želeli da se posebno obrati pažnja da je izabrana tema reproduktivno zdravlje (odbijanje seksualnog odnosa, učenje da su masturbacija i „vlažni snovi“ normalan deo puberteta itd.) iako ciljna grupa ima od 12 do 14 godina. Naglasite da je uspešna scena uglavnom fokusirana na veoma specifičan problem.

Asocirajte grupu na nekoliko tema od kojih bi oni mogli da razvijaju scene. Ona neka izaberu jednu temu.

Definišite i objasnite važnost jasnog edukativnog cilja. Kao grupa napišite dva edukativna cilja za izabranu temu.

Završnica:

Odgovorite na svako pitanje učesnika. Zamolite učesnike da stanu u krug kako bi se pripremili za sledeću vežbu.

Vežba Dobaci loptu

5 min

Cilj: Učesnici istražuju svoja osećanja, misli, ideje i stavove u vezi sa odabranom temom.

Materijal: Jedna lopta ili sličan predmet za dobacivanje.

Proces:

Rasporedite se u krug, podsetite učesnike na temu koja je odabrana u prethodnoj vežbi. Dobacite loptu nekome u krugu. Kako dobacite, tako glasno re-

cite misao, stav ili emociju vezanu za temu. Osoba koja uhvati loptu treba da je dobaci nekom drugom, uz ispoljavanje svoje emocije ili ideje sa ostatkom grupe. Nastavite sa vežbom sve dok se svi učesnici ne izjasne, ili dok grupi ne ponestane novih ideja.

Završnica:

Objasnite na koji način je ova vežba pomogla učesnicima da se brzo izjasne kako se osećaju u vezi sa datom temom. Glasnim iznošenjem misli prilikom dobacivanja lopte, najverovatnije su rečene prve stvari koje su padale na pamet, bez obraćanja pažnje šta bi ostali mogli da pomisle, da li bi se složili sa njihovim mišljenjem. Ponudite pozitivnu povratnu informaciju. Recite grupi da će igrati igru koja će im pomoći da kreiraju mnogo kratkih scena na datu temu veoma brzo. To će pomoći učesnicima da vide kako malo vremena treba da bi se kreiralo dosta scena za jednu temu.

Vežba Zamrzavanje

15 min

Cilj: Vežbanje improvizacije na zadatu temu.

Materijal: Strana flipčarta okrenuta na „Zamrzavanje!“ i markeri.

Proces:

Zamolite dva dobrovoljca da stanu ispred grupe. Recite učesnicima da će oni početi jednostavnu improvizaciju na temu zadatu u prethodnim vežbama. Mogu da izaberu da kreiraju bilo koju scenu, likove ili situacije, sve dok se zadržavaju na temi. Glumci moraju da počnu scenu bez bilo kakve pripreme.

NAPOMENA

Ova igra može da podstakne mnogo ideja u vezi sa temom i da inspiriše tim da probaju stvari koje možda nisu ni razmatrali.

Objasnite da u bilo kom trenutku neko iz grupe može da kaže „Zamrzni“. Kada se to desi, dva glumca moraju da ostanu na svojim mestima onako kako su se zatekli, „zamrznuti“, sve dok osoba koja je viknula: „Zamrzni“, ne zameni mesto sa jednim od glumaca. Pritom zauzima istovetnu poziciju kao glumac sa kojim menja poziciju. U tom trenutku taj novi par započinje novu scenu na istu temu, ali sa novim likovima i situacijama.

Počnite igru tako što ćete zamoliti dva volontera da započnu scenu. Ako, pre nego što neko vikne: „Zamrzni“, protekne više od jednog minuta, podsetite

učesnike da je vreme da novi volonter istupi. Dok se igra izvodi, pravite beleške o različitim scenama na strani „Zamrzni temu“ na flipčart-u.

Kada većina učesnika prođe kroz stvaranje scena, ili kad ponestane novih ideja, zaustavite igru. Zamolite učesnike da se okupe oko table da biste zajedno prelistali raznovrsne scene koje su proizašle iz vežbe. Naglasite da je dobro da se scene zapišu nakon što su bile improvizovane, kako se ne bi zaboravile.

Završnica:

Podstaknite aplauz i pozitivno strujanje. Koristeći se beleškama koje ste pisali dok su scene izvođene, naglasite da je mnogo situacija pokrenuto za kratko vreme. Recite učesnicima da sad treba da se usmere na planiranje scena.

Vežba Planiranje scena i rad u malim grupama

20 min

Cilj: Učesnici vežbaju planiranje scena vezanih za temu.

Materijal: Flipčart i markeri za četiri grupe i flipčart okrenut na stranu „Poruka“.

Proces:

Zalepite flipčart stranu „Poruka“ na zid. Podelite učesnike u četiri grupe. Recite svakoj grupi da izlistaju asocijacije koje se odnose na ciljnu grupu kojoj se obraćaju, potom da izaberu adekvatnu temu za tu publiku i jedan edukativni cilj za tu temu. Zamolite ih da svoje ideje zapišu na flipčart papiru.

Uputite učesnike na stranu „Poruka“. Zamolite učesnike da uzmu u obzir savete koji su tu navedeni - korišćenje humora, imenovanje likova i održavanje scena kratkim dok se izlistavaju ideje.

Nakon što su izlistavali ideje nekoliko minuta, recite učesnicima da se odluče u vezi sa publikom, temom, edukativnim ciljevima i imenima likova. Tada bi svaki tim trebalo da razvija dvominutnu scenu koja bi ispunila te edukativne ciljeve. Recite timovima da ne treba da vežbaju scene pre izvođenja pred grupom i da nije potrebno da svi članovi tima budu uključeni. Treba da koriste onoliko članova, koliko im je potrebno da ispune svoje ciljeve.

Završnica:

Nakon 15-ak minuta postarajte se da sve grupe završe sa planiranjem svojih scena. Potom diskutujte o tome šta oni misle o procesu. Šta je lako, a šta teško? Zašto? Da li su svi učestvovali? Potom odredite mesto na kome će scene biti izvedene i okupite publiku.

Vežba Scene - pokaži i reci

20 min

Ciljevi: Učesnici stiču iskustvo u izvođenju scena i dobijanju povratne informacije od voditelja i grupe.

Zajedničko većanje „ulazak u likove i reakcije.“

Materijal: Flipčart, markeri, olovke, papiri.

Napomena

Drugi voditelj ili volonter treba da beleži sadržaj scena tako da grupa može da se podseti šta je izvela nakon što završe sa izvođenjem scena.

Proces:

Zamolite jedan tim da izvede svoju scenu. Na početku i kraju svake scene, član tima treba da kaže „Scena“ tako da publika zna kada scena počinje, a kad se završava.

Ohrabrite tim u svom izvođenju. Nakon svake scene razgovarajte sa grupom koja je izvodila i sa publikom. Možete postaviti sledeća pitanja:

- Timu: Koji su vaši edukativni ciljevi?
- Publiku: Da li su ovi objektivni ciljevi bili jasni publici?
- Timu: Koja je vaša ciljna grupa?
- Timu: Kakav je odnos između pripreme i samog izvođenja? Da li je ispalo onako kako ste očekivali?
- Publici: Da li je scena bila realna?
- Svima: Koje delove scene bi trebalo zadržati? Šta bi trebalo promeniti?

Naglasite da ovaj ulazak u likove i odgovori koji se dobijaju kroz zajedničko razmatranje mogu povećati edukativno iskustvo za publiku nakon što se scena izvede.

Završnica:

Dajte pozitivnu povratnu informaciju i čestitajte na uspešnom radu. Istaknite da su ove scene prvi koraci u stvaranju predstave. Usavršavanje scena za izvođenje može biti dug proces.

Ulazak u likove i reakcije

Recite timu koji je izveo scenu da ostane u svojim likovima i nakon izvođenja scene. Pojednim glumcima postavite par jednostavnih pitanja koja se odnose na njihove likove, a oni treba da odgovore iz pozicije svog lika. Kasnije prodiskutujte sa grupom da li su glumci zaista odgovorili iz ugla svog lika.

Vežba Sledeći koraci

10 min

Cilj: Upoznavanje sa daljim koracima u procesu pripreme scena za izvođenje.

Materijal: (nema)

Proces:

Objasnite da će grupa moći svaki put da evaluiira istu scenu za vreme radionice, da će odlučivati šta je dobro a šta ne i da će prerađivati scenu ako je potrebno. Recite im da su završili prvu fazu u procesu stvaranja scene pogodne za izvođenje. Scene će zahtevati mnogo vežbe pre nego što budu spremne za izvođenje pred vršnjacima. Ona može da bude moćno sredstvo za edukaciju i promenu kroz evaluaciju **dijaloga** (da li je pogodan, odgovarajući, prilagođen uzrastu, kulturno prigodan i da li je postignuta ravnoteža između humora i drame), **karaktera** (da li su realni, da li odgovaraju situaciji, da li su prepoznatljiviji od strane ciljne grupe), **situacije** (da li je realna, moguća, odgovarajuća, intraktivna i zanimljiva), **poruke** (da li je jasna, prava, prilagođena godinama, kulturi, aktuelna).

Završnica:

Dajte pozitivnu povratnu informaciju. Pitajte da li ima nejasnoća. Zamolite učesnike da oforme krug za sledeću radionicu - „Ni od čega scena“.

Vežba Završni krug

5 min

Ciljevi: Uvođenje rituala koji će biti korišćen na kraju svake radionice i probe.

Materijal: (nema)

U vezi sa završnim krugovima

„Završni krug“ je aktivnost koja se preporučuje na kraju svake radionice u priručniku. Iako ovaj priručnik sadrži dosta vežbi, igrica ili rituala koji mogu poslužiti, to su samo naši predlozi. Vi možete da kreirate sopstveni završni krug, dok ne postigne ustaljenost u njegovom korišćenju. Zašto su „završni krugovi“ tako važni? Tokom stvaranja vršnjačkog teatra, diskutuje se o mnogim osetljivim temama. Mladim ljudima se mora pružiti mogućnost da se opuste nakon teških emocija koje su često prisutne tokom procesa.

Proces

Izaberite vežbu koja je jednostavna, kao npr. zajednički pljesak ponovljen dva puta, ili pucketanje prstiju, ili nešto nalik tome. Ako vreme to dozvoljava, izaberite više pokreta ili zvukova.

Završnica:

Zahvalite svima i recite im kada će biti sledeća radionica. Grupa može da se raspusti, ali da ostane u prostoriji, tako da učesnici mogu da postavljaju pitanja.

Radionica 2**Građenje likova**

U ovoj radionici učesnici uče o važnosti unutrašnjeg i spoljašnjeg razvoja karaktera. Vežbe pomažu glumcima/vršnjačkim edukatorima da zamisle i ispolje fizičke osobine svojih likova (ponašanje, maniri, hod, govor). U prilogu, učesnici se upoznaju i sa metodama koje im pomažu da stvore biografije svojih likova kreiraju lične detalje likova (porodica, ciljevi, snovi i iskustva). Na kraju, učesnici uče na koji način se ti detalji o likovima koriste tokom diskusije nakon izvođenja i ulaženja u likove i komentaranja reakcija.

Ciljevi radionice

- Uvođenje biografije kao sredstva za stvarno kreiranje likova i ubedljive diskusije posle izvođenja;
- Uvođenje metoda za spoljašnje razvijanje likova;
- Shvatanje važnosti logike i snage činjenica u sceni.

Vreme: 3 sata

Materijal:

- Stolice za sve učesnike;
- Olovke i papiri (dovoljno za sve učesnike);
- Marker;
- „Šta nas čini takvima kakvi smo?“ strana flipčarta;
- Samolepljiva traka.

UVOD

Vežba

Šta nas čini takvima kakvi smo?

15 min

Ciljevi: Usmeriti pažnju na iskustvo, obeležja, istoriju i druge faktore koji su uticali na identitet ličnosti.

Materijal: „Šta nas čini takvima kakvi smo?“ strana flipčarta i markeri.

Proces:

Zalepi „Šta nas čini takvima kakvi smo?“ stranu flipčarta. Zamolite učesnike da uđu u prostoriju, uzmu markere i da na flipčart-u napišu faktore za koje oni misle da su doprineli da postanu to što jesu. Navedite neke primere, kao što su: pol, seksualna orijentacija, ekonomski faktori, okruženje, kultura, religija, porodične vrednosti, odnos prema sebi i drugima, društvo. Stavite im do znanja da ovde nema pogrešnog odgovora.

Završnica:

U adekvatno vreme, zaustavite vežbu i zamolite učesnike da stanu u krug.

Vežba

Statue

20 min

Ciljevi: Pomoći učesnicima da kanališu svoje emocije u pokret tela.

Materijal: (nema)

Proces:

Recite učesnicima da će svako od njih imati šansu da bude u centru kruga, jedan po jedan. Dok su u krugu, učesnici će reći svoje ime i onda treba da kreiraju statuu u saglasnosti sa svojim telom, koja će najbolje da predstavi njihovo trenutno osećanje. Učesnici ne smeju da kažu osećanje, već da ilustruju emocije pomoću statue. Svaka osoba treba da se „zamrzne“ i da ostane u položaju svoje statue za vreme od par sekundi, pre povratka u krug.

Posle predstavljanja svoje statue uputite sledeća pitanja:

- Kako ste se osećali kao statue? Da li je bilo lako? Teško?
- Da li je nekome bilo teško da izrazi svoja osećanja bez reči? Zašto? Zašto ne?
- Koji su neki od načina izražavanja emocija bez reči?

Završnica:

Recite učesnicima da nema tačnog, kao ni pogrešnog odgovora na data pitanja. Ona su osmišljena da pomognu učesnicima da se usmere na izražavanje emocija i komunikaciju bez reči. Dajte pozitivnu povratnu informaciju. Objasnite da će serije vežbi koje slede pomoći u formiranju likova za scene. Učesnici će razvijati svoje likove kroz misli, iskustva, ciljeve i snove i kroz fizičke karakteristike.

STVARANJE LIKOVA

Vežba

Pismena vežba - Stvaranje lika

20 min

Cilj: Naučiti učesnike kako da kreiraju likove.

Materijal: Papir i olovka za svakog učesnika, kao i „Šta nas čini takvima kakvi smo?“ flipčart strana postavljena tako da je svi mogu videti.

Proces:

Objasnite da će svako imati po 10 minuta da kreira nov lik. Učesnici će da izmisle sve u vezi sa svojim likovima uključujući ime, mesto rođenja, godište itd. Ove činjenice čine **biografiju lika**.

Pre nego što počnu sa pisanjem, pitajte učesnike šta misle koje druge informacije treba da budu navedene u biografiji lika. Pozovite se na flipčart stranu „Šta nas čini takvima kakvi smo?“

Neke od informacija za biografiju lika uključuju sledeće odrednice

- religijsko iskustvo, tradicija;
- struktura porodice (roditelji, bake i deke, staratelji);
- etničko i kulturno poreklo;
- lični i profesionalni ciljevi;
- snovi o budućnosti;
- odnosi sa prijateljima, dečkom ili devojkom;
- obrazovanje, uspeh u školi, ciljevi u obrazovanju;
- istorija zlostavljanja (fizičko, mentalno, emocionalno);
- seksualna orijentacija;
- seksualna istorija;
- omiljeni hobiji, boje, navike, interesovanja, muzički ukus i sl.

Recite učesnicima da počnu sa pisanjem. Ohrabrite ih da budu maštoviti i da uključe što više informacija za 10 minuta.

Napomena

Nije važno da svi navedeni primeri budu na flipčartu. To su samo primeri koji mogu biti korišćeni da navedu učesnike da koriste dodatne informacije za biografiju likova.

Završnica:

Nakon što vreme istekne, zamolite učesnike da prestanu da pišu. Podsetite ih da je to samo početak, pošto se proces stvaranja nastavlja i nakon formiranja i izvođenja scena.

Zamolite učesnike da pomere svoje stolice do ivice zidova, da stanu u centar prostorije, kako bi se pripremili za sledeću vežbu.

Vežba

Hod likova - fizičko ispoljavanje

20 min

Cilj: Učesnici istražuju i osmišljavaju fizičke karakteristike i ponašanja svojih likova.

Materijal: (nema)

Proces:

Zamolite učesnike da hodaju po prostoriji. Ukažite im da posmatraju svoj način hodanja. Gde se nalazi njihov centar gravitacije? Koliko su dugački njihovi koraci? Da li se njihove ruke ljuljaju? Koji deo tela je vodeći? Nakon nekoliko minuta, zamolite ih da hodaju, ali tako da hod bude preneglašen. Nakon jednog minuta neka se vrate u normalu, na neutralan hod.

Dalje, recite učesnicima da se fokusiraju na likove koje su upravo kreirali. Kako nastavljaju da hodaju, recite im da polako menjaju svoj način hoda i da ga prilagode svojim likovima. Kako hodaju njihovi likovi? Koliko dugi su koraci njihovih likova? Kako se pomera njihovo telo? Nakon nekoliko minuta, zamolite učesnike da preteruju u načinu hoda njihovih likova, a potom da se vrate na normalan, neutralan hod likova.

Sada, zamolite učesnike da naizmenično smenjunju sopstveni i hod svojih likova. Posmatrajte šta je drugačije, a šta slično. Posle nekoliko dodatnih minuta završite vežbu.

Završnica:

Dajte pozitivnu povratnu informaciju. Pitajte učesnike šta su primetili u vezi sa telima svojih likova tokom vežbe. Kako su evoluirali? Šta je to što je drugačije u vezi sa hodom njihovih likova i zašto njihovi likovi hodaju na taj način?

Objasnite da glumci uvek mogu da se vrate u sebe i da ponovo uspostave odnos sa svojim likovima.

Kao pripremu za sledeću vežbu, uputite učesnike da uzmu pisane biografije i da pronađu partnera.

Vežba**Rad sa partnerom - Intervjui i razmena, stvaranje scene**

25 min

Ciljevi: Dalje razvijaje likova sa partnerom i njihovo korišćenje u improvizovanim scenama.

Podsećanje na tehnike vezane za planiranje scene.

Materijal: Biografije likova.

Proces:

Zamolite parove da nađu mirno mesto za svoj rad. U prvih osam minuta ove vežbe učesnici će da intervjuišu jedne druge (svako po četiri minuta). Oni koji su intervjuisani treba da ostanu u svojim likovima, što znači da treba da se ponašaju i odgovaraju kao da su oni ti likovi koje su odabrali. Nakon što se intervjui završe, parovi treba da tokom sledećih dvanaest minuta slobodno improvizuju neku situaciju i razviju scenu sa dve osobe na sceni koju će zatim da prikažu grupi. Podsetite ih da koriste tehnike vezane za planiranje scene koje su naučili u radionici „Ni od čega scena“: identifikacija ciljne grupe, teme i edukativnih ciljeva. Recite učesnicima da ne treba da probaju svoju scenu, već samo da je planiraju.

Završnica:

Nakon što vreme istekne, okupite grupu. Objasnite im da je ono što sada sledi izvođenje improvizovanih scena. Recite učesnicima da je osnovni cilj vežbe da ostanu u svojim ulogama i fizički i emocionalno.

PRIMENA BIOGRAFIJA NA SCENE

Vežba

Izvođenje scena stvorenih u saradnji sa partnerom

20 min

Cilj: Sticanje iskustava izvođenjem osmišljene scene nastale korišćenjem novostečenih znanja o razvijanju likova.

Materijal: (nema)

Proces:

Neka svaki par izvede svoju scenu. Nakon svakog izvođenja, pitajte glumce kako su se osećali. Da li su ih njihovi likovi iznenadili? Da li je priprema biografija likova pomogla tokom kreiranja scene? Zašto da, a zašto ne? Podstaknite publiku da pruži povratne informacije.

Završnica:

Pružite pozitivnu povratnu informaciju. Podsetite grupu da dobra biografija pomaže da scena bude ubedljivija i likovi stvarniji.

Vežba

Diskutovanje scena i igra "20 pitanja" sa svakom scenom

20 min

Ciljevi: Naučiti učesnike da se koriste tehnikom „20 pitanja“ koja pomaže u daljem istraživanju likova i dodavanju detalja biografijama likova.

Materijal: „Šta nas čini takvima kakvi smo?“ strana flipčart-a, odgovori sa prethodnih vežbi postavljeni na takvom mestu da ih svi učesnici mogu videti; dve stolice „na sceni“.

Proces:

Podsetite učesnike na stranu flipčart-a „Šta nas to čini takvima kakvi smo“. Objasnite da čak i posle pisanja i intervjuisanja koje su radili sa svojim likovima, njihove istorije i unutrašnji životi uvek mogu da se dopune sa još detalja.

Zamolite volontera i njegovog partnera da sednu na scenu okrenuti grupi i da zamisle likove iz svoje scene. Recite publici da likovima postavljaju pitanja koja će im pomoći da dopune njihove biografije. Nakon nekoliko minuta zamolite drugi par volontera da dođe na scenu i da odgovara na pitanja. Nastavite sve dok ne odgovore na sva pitanja, ili dok vreme to dopušta. Drugi voditelj treba da zapisuje na praznoj strani flipčarta pitanja upućena likovima i odgovore koje su dali.

Završnica:

Objasnite da u početku može biti teško razumeti zašto su detalji vezani za likove važni. U svakom slučaju, kako učesnici budu nastavili sa probama i izvođenjima, počće da shvataju da su detalji ti koji im daju osećaj da su „u koži svog lika“, da oni pomažu da budu sjedinjeni sa likom i dopuštaju da budu opušteni tokom izvođenja scene.

Pomozite učesnicima da shvate da činjenice i ono što je u pozadini oba lika ne sme biti u suprotnosti sa onim što partner zna o tome. Svako nepodudaranje sa logikom priče i odnosa ometa efekat ubedljivosti i razumevanje publike.

Vežba **Povezivanje**

15 min

Ciljevi: Stvaranje situacija za unakrsno proveravanje činjenica vezanih za likove i evaluaciju logike scene.

Materijal: Papir flipčarta koji je korišćen za beleženje odgovora iz prethodne vežbe, dva različito obojena markera.

Proces:

Odaberite jednu, ili zavisno od vremena, dve scenu i zamolite glumce u toj sceni da modeliraju vežbu. Pogledajte njihove odgovore iz vežbe „20 pitanja“. Poredite odgovore i činjenice i postarajte se da budu u saglasnosti. (Na primer, jedan lik može da kaže da su oba lika u prošlosti bila seksualno aktivna, dok drugi kaže da nikada nisu imali seks).

One izjave koje se ne podudaraju označite jednom bojom, a one koje se ne podudaraju, drugom bojom. Naglasite da neslaganja treba da budu ispravljena. Podsetite učesnike da, ako se činjenice ne podudaraju, publika neće verovati priči i neće imati vere u ono što se izvodi.

Završnica:

Ohrabrujte grupu, budite pozitivni. Recite grupi da je proces možda naporan, ali da je vredan truda. Ovaj način pripreme jako je važan za stvaranje scene i što se više približite publici, verovatnije je da će se edukativni ciljevi ispuniti.

Vežba Biografije i facilitacija

20 min

Ciljevi: Podsećanje na svrhu biografija.
Pokazivanje kako biografije pomažu da se vodi diskusija sa publikom.

Materijal: Flipčart i markeri.

Proces:

Pitajte učesnike šta oni misle zašto je dobro razvijena biografija važna za stvaranje uspešnih scena. Zapišite njihove odgovore na flipčart-u. Neki od mogućih odgovora su

- da bi bili realni publici;
- da bi likovi bili ubedljivi i razvijeni;
- da bi se izbegli stereotipi;
- da bi se istražili odnosi i okolnosti koje dovode do određenih ponašanja i stavova.

Pitajte učesnike zašto bi bilo korisno voditi diskusiju nakon izvođenja scene. Objasnite da u ovakvom tipu diskusije glumci ostaju u likovima nakon što se scena izvede i da odgovaraju na pitanja publike onako kako bi njihov lik odgovorio. Zapišite njihove odgovore na flipčart-u. Neki od mogućih odgovora su:

- da se postara da publika primi poruku;
- da se pruži mogućnost publici da razreše probleme likova i ponude rešenja za konflikte scene;
- da se razobliče mitovi.

Objasnite da diskusijom nakon izvođenja subjekat ove radionice proširuje scenu i da u nju uključuje iskustvo publike.

Pitajte učesnike šta oni misle, da li će biografije likova da im pomognu prilikom odgovaranja u diskusiji nakon izvođenja. Zapišite njihove odgovore na flipčart-u. Neki od mogućih odgovora su:

- biografija pomaže glumcu/vršnjačkom edukatoru da pravi razliku između likova koje igra, ili će igrati, u drugim predstavama;
- biografija daje glumcu/vršnjačkom edukatoru podlogu za odgovore na pitanja publike;
- biografija pomaže da glumac/vršnjački edukator shvati motivaciju svog lika i sve ostale faktore koji doprinose tome da lik bude ono što jeste.

Završnica:

Objasnite učesnicima da se rad na razvijanju likova, u smislu fizičkog i unutrašnjeg ispoljavanja, nastavlja. Učesnici ne treba da misle da imaju u potpu-

nosti formiran lik nakon ovih vežbi. Uvek ima još toga što može da se otkrije u vezi sa likovima i ta otkrića čine rad zanimljivim i dinamičnim.

Zamolite grupu da pomeri svoje stolice i da formira završni krug u centru prostorije.

Vežba Završni krug

5 min

Ciljevi: Održavanje rituala završnog kruga.

Demonstracija kako ranija vežba može da se usmeri na razvoj lika.

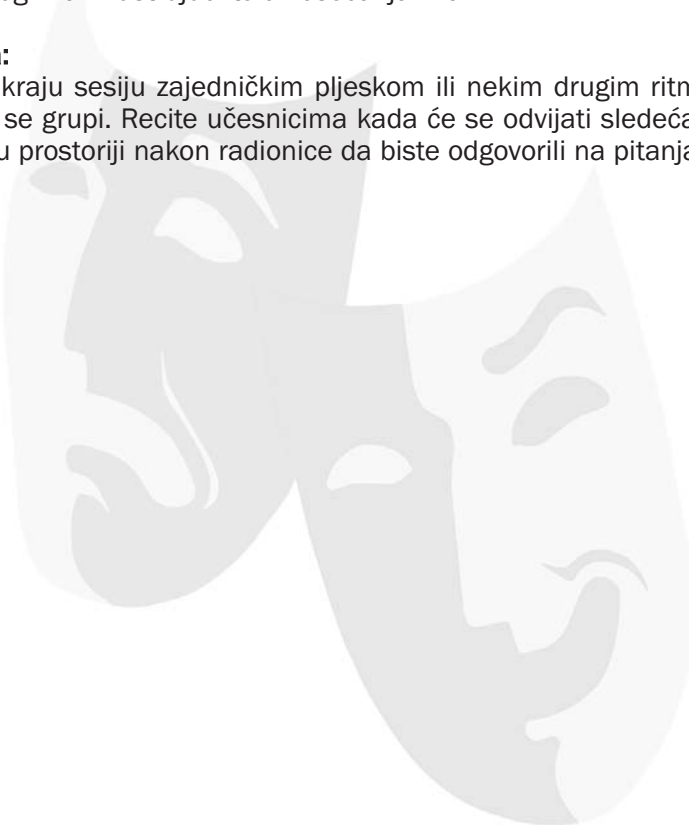
Materijal: (nema)

Proces:

Kao u prethodno rađenoj vežbi „Statue“, učesnici treba jedan po jedan da odu u centar kruga i naprave statuu. Ovog puta učesnici treba da naprave statuu od svog lika ilustrujući telo i osećanja lika.

Završnica:

Privedite kraju sesiju zajedničkim pljeskom ili nekim drugim ritmom grupe. Zahvalite se grupi. Recite učesnicima kada će se odvijati sledeća radionica. Ostanite u prostoriji nakon radionice da biste odgovorili na pitanja učesnika.

Radionica 3**Prenošenje poruke publici**

U ovoj radionici učesnici igraju dve igre koje ih uvode u probleme vezane za vrednosti i različitosti. Učesnici uče da čak i u timu vršnjačkih edukatora mladi ljudi poseduju različita iskustva, vrednosti, seksualnu orijentaciju i seksualna iskustva. Vođena fantazija vraća učesnike u prošlost, u vreme rane adolescencije. To dovodi do osvrta na različite faze u razvoju adolescenata. Ove igre i vežbe završavaju se diskusijom o publici kojoj je namenjena predstava, posebno tom uzrastu i raznolikosti tema vezanih za njihovo doba, kao i potrebi ovog, edukativnog teatra, da bude godinama i kulturno prilagođen. Svest o tome se kasnije uvodi u praksu kad učesnici budu prilagođavali ranije pripremljene scene za mlađu ili stariju publiku, ili drugu različitu populaciju.

Ciljevi radionice: Podizanje svesti o velikim razlikama koje postoje među različitom publikom u smislu vrednosti, uverenja, godina, kulture, seksualnog iskustva i orijentacije.

Učesnici uče da prilagode postojeći materijal i marginalizovanim grupama, ukoliko ima potrebe za tim.

Vreme: 4 sata

Materijali:

- „Slažem se“, „Ne slažem se“ flipčart strane;
- „Zauzmi stav“ izjave;
- „Prelaženje linije“ opis;
- „Faze u adolescenciji“ flipčart strane naslovljene kao „Rana“, „Srednja“, „Kasna“;
- Dodatak 2: Rana, srednja, kasna adolescencija;
- Flipčart;
- Marker;
- Samolepljiva traka;
- Po stolica za svakog učesnika.

Napomena

Prenošenje poruke publici je kompleksna radionica koja predstavlja izazov i može da izazove snažne emocije. Glumci/vršnjački edukatori se suočavaju sa sopstvenim i drugim vrednostima koje mogu biti veoma različite od njihovih. Prelaženje linije je vežba koja ih poziva da se podsete činjenica u vezi sa njima samima za koje je moguće da nikada ranije nisu bile otkrivane. Učesnici se vraćaju u prošlost u meditaciji vezanoj za ranu adolescenciju koja je skoro za svakoga bila težak period.

Setite se da snaga koja postoji u otkrivanju svojih osećanja grupi podrazumeva da se za to dobije neophodna podrška ostalih. Uloga lidera nije da reši probleme učesnika, već da sasluša, pruži podršku i nadgleda situaciju na profesionalan način. Moguće je da učesnici ostave neko osećanje nerešeno nakon završetka radionice, što je takođe prihvatljivo. Odvojite dobar deo vremena za završni krug i neobaveznu diskusiju nakon radionice. To je dobar trenutak koji omogućava nastavak i podršku.

ISTRAŽIVANJE VREDNOSNIH SUDOVA I KULTUROLOŠKIH RAZLIKA

Vežba

Zauzmi stav

20 min

Ciljevi: Istražiti i otkriti drugima sopstvene vrednosne stavove.

Materijali: Flipčart papiri na kojima su izjave „Slažem se“, „ Ne slažem se“, „Zauzmi stav“;

Proces:

Zalepите list papira na kojem piše „Slažem se“ na jedan zid prostorije, a na suprotni zid prostorije zalepите papir sa natpisom „Ne slažem se“. Postarajte se da imate i izjave „Zauzmi stav“. Odmakните stolice na ivice prostorije ostavljajući otvoren prostor u sredini.

Zamolite učesnike da dođu u centar prostorije i recite im da ćete da čitate listu izjava, jednu po jednu. Nakon što se određena izjava pročita, učesnici će morati da odluče da li se sa njom slažu ili ne, ili su, pak, neodlučni. Učesnici mogu da budu neodlučni u vezi sa samo jednom izjavom, te moraju da se potrudu da izaberu određenu stranu za svaku izjavu. Ako se slažu, treba da odu kod zalepljenog papira na zidu gde piše „Slažem se“. U suprotnom, ako se ne slažu, treba da krenu ka strani gde piše „Ne slažem se“. Ako su neodlučni, treba da ostanu u centru prostorije - gde je zona neodlučnih.

Pročitajte naglas neke od dole napisanih izjava. Nije potrebno da ih pročitate sve i treba da ih prilagodite tako da odgovaraju glumcima/vršnjačkim edukatorima sa kojima radite. Zamolite učesnike da prilikom zauzimanja određenog stava ne pričaju.

Izjave:

- Bolje sačekati da se odraste (18 godina ili kasnije) da bi se imao seksualni odnos.
- Masturbacija je normalna i zdrava za muškarce.
- Masturbacija je normalna i zdrava za žene.
- Ako dečko izvede devojku na fino mesto i potroši 1000 dinara, ona mu duguje seks.
- Bezbedno je voziti kola nakon samo dva pića na žurci.
- Ako muškarac i žena imaju seks i žena zatrudni, par treba da zadrži bebu i da se venča.
- Ako devojka pokaže da je spremna za seks, skine svoju odeću i ode u krevet sa dečkom, ona treba da ima seks sa njim, čak i ako se predomisli.
- Očevi i majke treba da dele jednako odgovornost u brizi oko svog deteta.
- Ako osoba koja živi sa HIV-om ne obavesti svog seksualnog partnera o svom statusu, HIV+ osoba treba da se stavi u zatvor.
- Seks sa osobom istog pola ne mora obavezno da znači da je osoba homoseksualac ili lezbejka.
- Testiranje na HIV treba da bude obavezno za sve seksualno aktivne ljude.
- Biti roditelj u doba adolescencije je prihvatljiv izbor.
- Ok je zabavljati se i imati seks sa više osoba u isto vreme.
- Ako udata žena koja ima posao zatrudni, ona treba da napusti svoj posao da bi ostala kod kuće i odgajala svoje dete.
- Lezbejke i homoseksualci ne treba da imaju mogućnost usvajanja dece.
- Ako osoba koja živi sa HIV/sidom upražnjava bezbedan seks, nema potrebe da ta osoba upozori svoje seksualne partnere da je inficirana.

Završnica:

Zahvalite se učesnicima na učešću. Zamolite grupu da sedne u krug za sledeću vežbu, tokom koje će se diskutovati o naučenom iz vežbe.

Zauzmi stav - moguće verzije:

Opisana verzija „Zauzmi stav“ često se naziva i „Prisiljen izbor“. Prisiljen izbor znači da učesnici moraju da odluče da li će se složiti ili ne sa određenom izjavom, diskusija u vezi sa izborom nije dozvoljena, učesnik ne može da se „kao“ složi tako što će stati blizu, ali ne i u potpunosti kod jedne ili druge strane i učesnici mogu da u neodlučnoj zoni stanu samo jednom.

Ostale verzije:

- **„Kontinuitet“.** Umesto da se u potpunosti slože ili ne, učesnici mogu da se smeste bilo gde duž nevidljive linije između „Slažem se „, preko „Nisam siguran“ do „Ne slažem se“. Učesnici treba da budu podstaknuti da vide koliko kompleksna i različita mogu da budu mišljenja ljudi. Razgovor nije dozvoljen tokom igre, ali učesnici treba da diskutuju o svojim mišljenjima nakon završetka igre.
- **„Neutralna zona i objašnjenje“.** U ovoj popularnoj verziji, postoji neutralna zona slična zoni neodlučnih iz drugih verzija. Učesnici mogu da uđu u ovu zonu onoliko puta koliko su zaista nesigurni u vezi sa svojim stavovima i vrednosnim sudovima vezanim za neku izjavu. Takođe, učesnici objašnjavaju svoje razloge za neslaganje, odnosno slaganje sa izjavama. Oni koji su u neutralnoj zoni, mogu tokom diskusija da pređu na „slažem se“ ili „ne slažem“ se stranu, onda kada budu spremni za to. Ono što je važno u ovoj verziji je, ograničiti vreme za diskusiju, kako se diskusija ne bi razvukla i skrenula sa toka.

Vežba

"Zauzmi stav" diskusija

20 min

Ciljevi: Iskazivanje stavova i razumevanje odakle oni potiču.

Diskusija o pretpostavci sličnih vrednosnih sudova među vršnjačkim edukatorima.

Diskusija o tome šta raditi kada se lični vrednosni sud ne poklapa sa vrednosnim sudom grupe.

Materijal: Flipčart i markeri.

Proces:

Postavite učesnicima sledeća pitanja (onako kako su poređana) i podstaknite diskusiju, ako vreme dozvoljava:

- Kakav je bio osećaj igrati ovu igru?
- Kako je bilo stajati sam na jednom kraju prostorije?
- Kako je bilo pripadati većoj grupi (većina)?

- Da li te je nečije mišljenje iznenadilo?
- Da li je neko promenio (ili želeo da promeni) svoje mišljenje nakon komentara drugih?
- Odakle dolaze naši vrednosni sudovi?
- Da li ikada pravimo pretpostavke o sudovima drugih ljudi na osnovu toga ko su ili šta rade?
- Šta radimo kada se poruka grupe razlikuje od ličnog stava?

Završnica:

Zahvalite se učesnicima na njihovom entuzijazmu i iskrenosti. Zamolite sve da pomere svoje stolice do ivica prostorije i da stojeći formiraju dugu liniju duž jednog zida prostorije nasuprot drugom zidu.

Vežba**Prelaženje linije**

20 min

Ciljevi: Pokazati učesnicima kako je to imati tajnu potencijalan izvor za stid pojedinih ljudi i diskusija o tome da li je potrebno podeliti je sa drugima.

Pomoći učesnicima da shvate kako je to osećati se marginalizovanim i izolovanim.

Materijal: Lične osobine „Prelaženje linije“

Proces:

Postarajte se da svi učesnici stoje u pravoj liniji na jednoj strani prostorije. Recite učesnicima da se igra odvija u tišini. Treba da zamisle liniju koja se pruža kroz centar prostorije. Recite učesnicima da ćete da čitate listu ličnih osobina. Nakon izgovaranja neke osobine, onaj ko smatra da se pronalazi u njoj, može da pređe liniju i okrene se licem ka grupi. Saopštite učesnicima da neke osobine mogu biti veoma lične. Iz tog razloga učesnici imaju mogućnost da ne pređu liniju (i da ostanu na mestu), čak i ako im osobina odgovara. Učesnici koji pređu liniju, treba da se vrate na prvobitno mesto pre nego što se pročita sledeća osobina. Počnite sa čitanjem sledećih osobina:

Napomena

Dole označena lista mora da odgovara grupi učesnika. Dajte ili obrišite osobine koje odgovaraju (ne odgovaraju) kulturi, etnosu i ekonomskom statusu grupe.

Osobine za „Prelaženje linije“:

- žene;
- muškarci;
- devojčice;
- dečaci;
- žene sa braon očima;
- muškarci sa plavim očima;
- niski ljudi;
- visoki ljudi;
- oni koji su najstarije dete;
- oni koji su najmlađe dete;
- oni koji imaju manje od 18 godina;
- oni koji imaju više od 18 godina;
- oni koji imaju više od 30 godina;
- oni koji su hrišćani;
- oni koji su hindu;
- oni koji su muslimani;
- oni koji su ikada nazivani debelim;
- oni koji su ikada nazivani mršavima;
- oni koji su rođeni van svoje zemlje;
- oni koji puše cigarete;
- oni koji piju alkohol;
- oni koji su bili izvesno vreme u zatvoru;
- oni koji su ikada bili venčavani;
- oni koji imaju roditelje koji nisu završili srednju školu;
- oni koji nose naočare ili sočiva;
- oni koji su ikada nosili slušni aparat;
- oni koji su odgajani od strane jednog roditelja;
- oni koji su odgajani od strane razvedenih ili nikada venčavanih roditelja;
- oni koji su odgajani od strane baka i deka;
- oni koji su usvojeni;
- oni koji pohađaju fakultet;
- oni koji su ikada koristili nelegalne droge;
- oni koji su ikada bili u mešanoj vezi bilo rasno, bilo etnički;
- oni koji imaju blizanca;
- oni koji su ikada doživeli smrt brata ili sestre;
- oni koji su nekada ukrali nešto vrednije od 2 000 dinara;

- žene koje su ikada nazivane muškaračama;
- muškarci koji su ikada nazivani sekom-persom;
- oni koji poznaju nekoga ko živi sa HIV/sidom;
- oni koji imaju prijatelje koji su homoseksualci, lezbejke, biseksualci ili transseksualci;
- oni koji su ikada imali seks sa nekim ko je istog pola.

Završnica:

Zahvalite se grupi što su učestvovali u igri. Zamolite učesnike da pomere svoje stolice u centar prostorije i da sednu u krug, kako bi se pripremili za sledeću vežbu.

Vežba**"Prelaženje linije" diskusija**

20 min

Ciljevi: Diskutovanje o osećanjima učesnika u vezi sa vežbom „Prelaženje linije“.

Pomaganje učesnicima da shvate potencijalnu različitost među publikom edukativnog teatra.

Diskusija o načinima na koji tajne, stid i obeleženost koče naš rad i kako obuhvatiti što više prednosti našeg rada.

Materijal: Flipčart i markeri.

Proces:

Sledeća pitanja postavite učesnicima (jednom po jednom) u cilju pokretanja diskusije, sve dok vreme dozvoljava:

- Kakav je bio osećaj igrati ovu igru?
- Kakav je osećaj biti u maloj grupi (ili potpuno sam) prilikom prelaženja linije?
- Kakav je osećaj biti u velikoj grupi prilikom prelaženja?
- Da li se desilo da neko nije prešao liniju iako je želeo?
- Da li je neko bio iznenađen kad je drugi učesnik prešao liniju (bez pominjanja imena)?
- Kakav je bio osećaj prelaziti onda kad je bilo stid raditi to?
- Šta mislite, zašto smo igrali ovu igru?

Objasnite da čak i kada je predstava namenjena specifičnoj ciljnoj grupi, postoji mogućnost da među publikom bude značajno različitih odgovora. Pomozite učesnicima da shvate koliko je važno uključiti međusobno različite ljude, nego diskriminisati nekoga iz publike.

Završnica:

Zahvalite učesnicima na zanimljivoj diskusiji. Recite im da je ono što sada sledi više rad na porukama scene i kako uključiti celu publiku u predstave edukativnog teatra.

Vežba

Vrednosni sudovi i različitosti - Šta je poruka?

20 min

Ciljevi: Pokazati učesnicima kako njihovi vrednosni sudovi utiču na poruku i edukativni cilj koji su osmislili za svoju scenu.

Ohrabriti učesnike da uzmu u obzir različitost publike prilikom razvijanja poruke.

Pomoći učesnicima da razumeju važnost baziranja scene na znanju, stavovima i ponašanjima njihove publike.

Materijal: Flipčart i markeri.

Proces:

Okupite grupu bliže flipčart-u. Napišite slova Z, S, P na tabli.

Recite učesnicima da prvo o čemu treba da vode računa kada razvijaju temu za scenu jeste: „Šta je naša poruka i edukativni cilj?“ Prilikom oblikovanja poruke i edukativnog cilja treba da misle o značenjima „ZSP“ i treba da se postaraju da njihova poruka utiče na publiku:

- Znanje:** scena treba da pruži važne informacije i korisne činjenice;
- Stavovi:** poruka treba da utiče na emocije i mišljenja;
- Ponašanje:** idealno, scena treba da utiče na ponašanje publike u pozitivnom smislu.

Kada znaju svoje ciljeve, učesnici treba da osmisle poruke nezavisno od ličnih vrednosnih sudova, ukoliko je to moguće. Pitajte učesnike kako će to da postignu.

Recite učesnicima da ne treba da pretpostavljaju da drugi glumci/vršnjački edukatori misle isto što i oni samo zato što rade istu vrstu posla. Takođe, čak i ako je publika usaglašena sa vršnjacima, neće nužno imati iste vrednosne sudove kao glumci. Pitajte glumce da li su osećali pritisak da kreiraju „korektnu“ poruku u koju oni lično ne veruju. Da li su osećali potrebu da stvore poruku za koju oni lično smatraju da je vredna, ali da se u realnosti ne smatra praktičnom? Ako je odgovor potvrđan na bilo koje od ovih pitanja, pitajte ih o tome šta uraditi po pitanju ovih dilema?

Pitajte učesnike zašto je važno stvarati zajedničku poruku sa ciljnom grupom. Podsetite ih da poruke moraju originalne, zato što je svaka publika jedinstvena na neki način. Kao glumac/vršnjački edukator, treba da nauče sve ono što je vezano za ciljnu grupu kako bi njihovi scenariji odražavali životno iskustvo publike. Edukatori ne smeju da se oslanjaju na to što oni misle da znaju o ciljnoj grupi, što može biti mit, netačna informacija, lično ubeđenje ili socijalna predrasuda.

Završnica:

Zahvalite učesnicima na zanimljivoj konverzaciji. Zamolite ih da pomere svoje stolice do zida i da pronađu udobno mesto na podu kako bi se pripremili za sledeću vežbu.

ISTRAŽIVANJE RAZVOJA ADOLESCENATA

Vežba

Vođena fantazije - Povratak u trinaeste

20 min

Cilj: Pomoći učesnicima da se sete svoje rane adolescencije.

Materijal: Pitanja za vođenu fantaziju.

Proces:

Postarajte se da je svima u grupi udobno i da imaju mogućnost da se smeste onako kako njima najviše odgovara. Objasnite da je ono što sada sledi nešto što se zove vođena fantazija. Sve što učesnici treba da urade jeste da se opuste, da slušaju i posmatraju svoja osećanja i misli.

Zamolite sve učesnike da zatvore oči i da se opuste. Saopštite im da ostanu mirni i tihi za vreme vođene fantazije. Prigušite ili isključite svetla i zatvorite vrata kako bi u prostoriji vladala potpuna tišina. Pričajte nežnim, ne mnogo glasnim tonom, praveći pauze između instrukcija i pitanja kako bi se učesnicima dalo dovoljno vremena da se psihički vrate u prošlost.

Počnite tako što ćete ih zamoliti da se u mislima vrate u vreme kada su imali 10 i 13 godina. Da biste im pomogli da se koncentrišu, predložite im da se sete određenog dana, kao što je npr. prvi ili poslednji dan škole, neki rođendan ili raspust. Zamolite ih da prate pitanja podstičući ih da se sete detalja koji se odnose na njihovo telo, osećanja, misli i život u tim godinama. (Prilagodite pitanja kulturi učesnika).

Vođena fantazija

Rano je ujutru i ti si se upravo probudio/la:

Kako izgleda tvoja soba? Da li je deliš sa nekim?

- Kada ustaneš iz kreveta, šta ćeš da obučeš?
- Kada se pogledaš u ogledalo bez odeće na sebi, kako izgleda tvoje telo? Pogledaj u svoje lice, kosu, grudi, ramena, trup, kukove, genitalije, noge i ruke.
- Kako se osećaš u svome telu?
- Koliko si visok/a? Koliko si težak/a?
- Šta ćeš danas da radiš?
- Sa kim ćeš da provedeš vreme?
- Da li ideš u školu? Ideš li da se igraš?
- Ko su tvoji drugovi?
- Da li ćeš doručkovati? Ako hoćeš, ko je tu sa tobom?
- Šta ćeš jesti?
- Koje su stvari važne za tebe?
- Koje su tvoje omiljene aktivnosti? Knjige? TV emisije? Filmovi?
- Ko i šta čini tvoj takozvani „svet“?

Na kraju vođene fantazije zamolite grupu da obrate pažnju na svoje disanje i polako se vrate u sadašnje vreme.

Napomena

Možete da nastavite sa vođenjem fantazije pokrivajući i srednje doba adolescencije (od 14. do 16. godine), kao i kasnu adolescenciju (od 17. do 20. godine) u zavisnosti od preostalog vremena, kao i toga da li će ova starosna grupa obuhvatati publiku.

Završnica:

Zahvalite učesnicima na njihovoj volji da učestvuju u vođenoj fantaziji. Pitajte ih kako su se osećali. Objasnite im da će sada diskutovati o tome šta su iskusili i napišite neke od komentara na flipčart, kao deo sagledavanja faza u razvoju perioda adolescencije. Zamolite učesnike da privuku svoje stolice oko flipčarta.

Vežba

Kratak pregled doba rane, srednje i kasne adolescencije

20 min

Cilj: Sagledati saznajne, psihičke i fizičke promene koje su povezane sa različitim fazama razvoja u adolescenciji.

Materijal: Papir sa flipčarta sa naznakom „Faze u adolescenciji“, markeri i prilog 2.

Proces:

Zalepite papir sa flipčarta na zid. Pitajte učesnike šta su videli, osetili i o čemu su razmišljali kada su imali 13 godina, u toku vođene fantazije. Zabeležite njihove odgovore u kolonu „Rana adolescencija“. Zatim, ukoliko se prethodno nastavila vođena fantazija koja obuhvata doba srednje i kasne adolescencije, pitajte ih šta su videli, osetili i o čemu su razmišljali tokom ovih faza, uključujući i fizičke i psihičke promene. Ukoliko nisu imali vremena da vizualizuju ove faze razvoja, zamolite učesnike da pokušaju da se sete kakav im je život bio u tim godinama. Zabeležite njihove odgovore u odgovarajuću kolonu.

Završnica:

Ukratko rezimirajte glavne promene koje su se dešavale kroz sva tri stadijuma adolescencije (od rane, preko srednje, do kasne adolescencije). Pitajte da li ima nekih pitanja i potrudite se da odgovorite na njih. Zahvalite se grupi na njihovom učešću.

Vežba

Razvijanje poruka i scenarija prilagođenih uzrastu

40 min

Ciljevi: Naučiti učesnike kako da primene znanje koje su stekli o adolescenciji u cilju osmišljavanja edukativnih poruka i scenarija prilagođenih tom uzrastu.

Objasniti razliku između efikasnih i neefikasnih poruka.

Vežbati osmišljavanje, izvođenje i evaluiranje poruka prilagođenih godinama za scenario vršnjačkog teatra.

Materijal: Flipčart i markeri.

Proces:

Sagledajte važnost razumevanja faza adolescencije. Podsetite učesnike da bi situacije iz scene, jezik i ponašanje likova trebalo da budu osmišljeni tako da publici budu ubedljivi.

Diskutujte o više tema (npr. o sigurnom seksu i trudnoći) i kako upotreba drame u vršnjačkoj edukaciji može da utiče na publiku u različitim fazama razvoja (pogledati prilog 2, informacije i sugestije).

Zatim podelite učesnike u tri ili četiri grupe i dajte svakoj grupi po papir sa flipčarta i markere, za narednu pentaestominutnu aktivnost. Zamolite svaku grupu da razmisli o nekoj temi i da osmisli poruku za tu temu (npr. tema prevencija trudnoće ; poruka - ne ulazi u seksualni odnos dok prethodno ne sagledaš moguće posledice i ne preduzmeš potrebne mere kako bi izbegao neplaniranu trudnoću). Kada grupa osmisli svoju poruku, zamolite učesnike da prilagode poruke publici kroz tri različite faze razvoja u adolescenciji i da napišu te poruke na flipčartu.

Nakon 15 minuta, zamolite grupe da podele svoje poruke prilagođene prema uzrastu. Prodiskutujte zajedno o porukama i njihovoj adekvatnosti.

Završnica:

Objasnite da u sledećoj aktivnosti učesnici treba da koriste neke od scena koje su osmislili za prethodne radionice, čineći ih uzrasno i kulturno prilagođenim za specifičnu vršnjačku publiku.

PRILAGOĐAVANJE SCENE I PRENOŠENJE PORUKA PUBLICI

Vežba

Prilagođavanje scene- Planiranje

20 min

Cilj: Naučiti kako da se scena adaptira tako da bude prihvatljiva raznovrsnoj publici.

Materijal: Flipčart i markeri.

Proces:

Ukratko podsetite učesnike koje kvalitete treba da poseduje vršnjački edukator:

Budite etički i kulturološki senzitivani i kompetentani. Naučite što više o tradicijama i normama različitog društva. Zadatak vršnjačkog edukatora/glumca je da precizno predstavi realnosti koje se tiču ciljne populacije, a to uključuje uticaj etike, rase i kulture na život i odluke publike.

Budite uopšteni. Poštujte činjenicu da će se mnogi u publici suočavati sa familijarnim i ličnim problemima (kao što su razvod, teškoće školovanja, seksualni identitet, uspostavljanje emotivne veze, itd). Postarajte se da pozorišni

komad ne izdvaja one koji se možda razlikuju od tebe.

Budite svesni faza razvoja u adolescenciji (vidi prilog 2). Ono što je prihvatljivo za jedan uzrast, često nije prihvatljivo za drugi.

Zamolite učesnike da nađu svoje scenske partnere iz prethodnih radionica i onda prilagodite njihove scene (uključujući edukativne ciljeve, poruke, itd) mladim ljudima različitog uzrasta. Druga mogućnost je da učesnici prilagode svoje scene za različite grupe mladih (npr. umesto za đake, za onu decu koja ne idu u školu).

Dozvolite učesnicima da 10 minuta diskutuju o tome kako da adaptiraju svoje scene, ali im naglasite da izbegavaju njihovo uvežbavanje.

Završnica:

Pripremite binu i zamolite učesnike da joj priđu bliže kako bi videli scene koje se izvode.

Vežba

Adaptiranje scene - Presentacija, diskusija i sledeći koraci

30 min

Ciljevi: Prikazati adaptiranu scenu pripremljenu u prethodnoj vežbi.

Evaluirati adaptiranu scenu.

Prodiskutovati o sledećim koracima u kreativnom procesu razvijanja scene.

Materijal: Flipčart i markeri.

Proces:

Zamolite volontere da prikažu svoje adaptirane scene, a da pri tom ne kažu kome su namenjene. Posle svake prezentacije pitajte grupu da pogodi kojoj publici je namenjena. Zatim prodiskutujte kako su jezik, situacije i lokacija scene bili prilagođeni publici. Da li su parovi bili uspešni u adaptaciji? Šta je dobro funkcionisalo u sceni, a šta je moglo da bude bolje?

Napomena

Trebalo bi da podstaknete učesnike da na odgovarajući način adaptiraju scene. Na primer, naglasite da poruka može da zvuči nezanimljivo ako je isuviše jednostavna za stariju publiku.

Na kraju, prodiskutujte koji koraci su sada potrebni da bi izvođenje ove scene postalo kvalitetno. Koliko proba je potrebno? Koje promene biste napravili?

Završnica:

Odgovorite na pitanja i zahvalite učesnicima na radu. Zamolite učesnike da pomere svoje stolice u čošak prostorije i formiraju krug u centru za zatvaranje radionice.

Vežba **Završni krug**

5 min

Ciljevi: Ritualno završavanje radionice.

Zahvaliti se na pažnji i učešću.

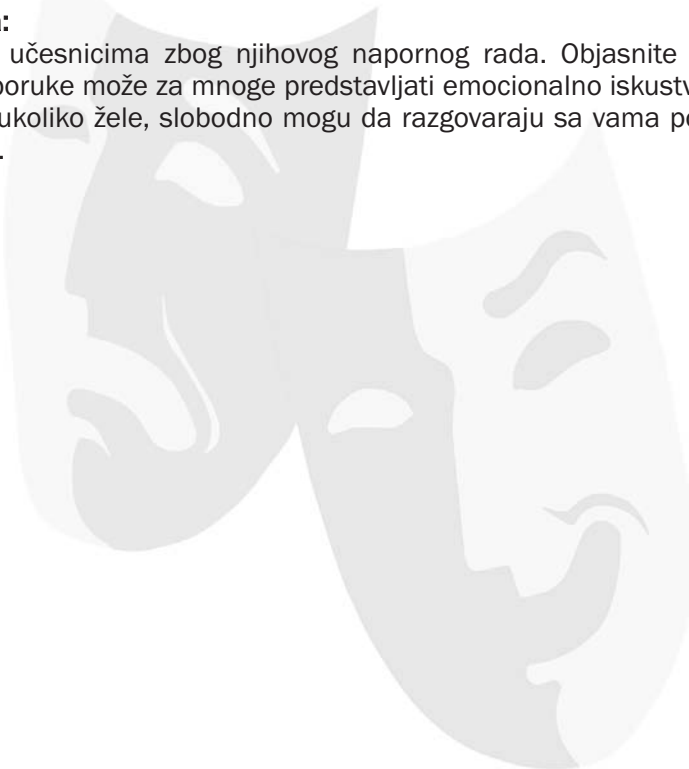
Materijal: (nema)

Proces:

Završiti sesiju jednim grupnim udarom noge o pod dok su učesnici poredani u krug, pucketanjem prstima ili pljeskom.

Završnica:

Zahvalite učesnicima zbog njihovog napornog rada. Objasnite im da prenošenje poruke može za mnoge predstavljati emocionalno iskustvo i ohrabrite ih da, ukoliko žele, slobodno mogu da razgovaraju sa vama po završetku radionice.

Radionica 4 Hajde da pričamo - Efikasna diskusija posle izvođenja scene

U ovoj radionici učesnici uče kako da efikasno vode diskusiju nakon izvođenja scene i govore o ulozi facilitatora ili glumca/vršnjačkog edukatora u ovoj diskusiji. Izvode igranje uloga na temu pitanja i odgovori prateći model diskusije, sagledavajući šta ju je učinilo uspešnom i šta bi se moglo efektnije uraditi.

Ciljevi: Objasniti različite aktivnosti i uloge neophodne u vođenju diskusije posle izvođenja scene.

Sagledati efikasne tehnike pri vođenju (facilitaciji).

Pružiti učesnicima priliku da vežbaju i procenjuju vođenje diskusije (evaluiraju facilitaciju).

Vreme: 3 sata

Materijal:

- flipčart;
- markeri;
- lepljiva traka;
- scena za demonstraciju;

Potrebna su dva glumca za izvođenje scene, bilo učesnici radionice bilo neko sa strane. Tema scene nije bitna dokle god može da izazove interesantnu diskusiju. Ukoliko glume učesnici radionice, dajte im unapred dovoljno instrukcija i saveta kako bi mogli da isplaniraju odgovarajuću scenu.

PREDSTAVLJANJE I ZAGREVANJE

Vežba Krug za zagrevanje

10 min

Ciljevi: Opuštanje i zagrevanje učesnika.
Objašnjenje svrhe radionice.

Materijal: (nema)

Proces:

Zamolite učesnike da stanu u krug. Motivirajte grupu da uradi nekoliko vežbi uključujući „Prenesi pljesak“ (opisan na strani 17), Zip Zap Zop (na strani 57), ili druge slične igrice.

Pozovite učesnike natrag na trening. Objasnite im da će ova radionica biti posvećena vođenju efikasne diskusije nakon izvođenja scene.

Završnica:

Odgovorite na postavljena pitanja. Zamolite svakoga da privuče svoju stolicu i sedne blizu flipčarta.

Vežba Karakteristike facilitacije

20 min

Ciljevi: Identifikacija ključnih igrača i njihove funkcije u vođenoj diskusiji.

Istraživanje faktora koji čine važnim svaku ulogu posle izvođenja scene.

Materijal: flipčart i markeri.

Proces:

Postavite sledeća pitanja. Zapišite odgovore na flipčart.

- Šta je facilitacija?
- Šta čini jednu facilitaciju dobrom?
- Koje su karakteristike dobre facilitacije?
- Koje su to sve različite uloge uključene u facilitaciju diskusije posle izvođenja scene u vršnjačkom teatru?

Pogledajte tabelu „Karakteristike facilitacije“ i podelite sa učesnicima svaku važnu informaciju koja nije spomenuta tokom diskusije.

Karakteristike facilitacije

Šta je facilitacija posle izvođenja scene?

Facilitacija posle izvođenja scene je diskusija održana nakon scene ili potpunog izvođenja predstave. Diskusija je vođena od strane facilitatora koji je spona između glumca (koji tokom diskusije ostaju u ulozi lika) i publike. Ova diskusija poboljšava edukativno iskustvo pružajući publici više informacija, ruši mitove i daje odgovor na svako pitanje koje publika može da ima.

Šta čini facilitaciju nakon izvođenja scene dobrom?

Dobra facilitacija zavisi od temeljnog planiranja. Naravno, svaka sesija koja uključuje publiku u raspravu može da bude puna neočekivanih izazova, ali što se više unapred isplanira, to će i sama facilitacija biti efikasnija. Treba da znate svoj edukativni cilj scene i razmislite kako biste vi kao grupa mogli da pružite veći broj informacija tokom diskusije. Prodiskutujte o ključnim stvarima koje želite da obradite i o specifičnoj funkciji svakog glumca/edukatora i facilitatora u interaktivnoj diskusiji.

Šta čini glumca /vršnjačkog edukatora efikasnim tokom facilitacije? Koja je funkcija glumca/vršnjačkog edukatora?

Glumci/ vršnjački edukatori su efikasni tokom rasprave kada zapamte edukativne ciljeve sesije i ostanu koncentrisani na svoju ulogu. Na primer, zadatak glumca/vršnjačkog edukatora može biti da prezentuje mit koji može da bude osporen, ili da prikaže „negativan“ model ponašanja. Glumac mora da bude voljan da se posveti ovim ulogama iako postoji rizik od odbijanja publike. Tokom diskusije nakon izvođenja scene glumac/vršnjački edukator mora da zadrži ulogu lika koga glumi dajući odgovore koji su logični i odgovarajući za taj lik.

Završnica:

Zahvalite učesnicima na zanimljivoj konverzaciji i učešću. Zamolite ih da pronađu slobodno mesto u prostoriji i da tu stanu u krug. Objasnite da će grupa igrati igricu koja naglašava neke od izazova vođene diskusije.

Vežba Prenesi zvuk

10 min

Cilj: Ilustracija toga koliko uzbuđljiva može da postane vođena diskusija.

Materijal: (nema)

Proces:

Zamolite jednog od učesnika da napravi zvuk dok baca loptu drugom učesniku iz kruga. Osoba koja „hvata“ zvuk treba onda da „baci“ zvuk nekom drugom i tako dalje.

Kada se prvi zvuk rasprostire u krug, zamolite sledećeg učesnika da baci drugi zvuk, dok prvi zvuk nastavlja da cirkuliše u krugu. Nakon par minuta, recite učesnicima da ubace i treći zvuk. Svi ovi zvukovi moraju da budu pušteni u isto vreme.

Nakon nekoliko minuta, zaustavite igru. Prodiskutujte o reakciji grupe. Objasnite da je igra uzbuđljiva u istoj meri u kojoj to može biti i sesija facilitacije nakon izvođenja scene. Facilitatori mogu da očekuju da vide mnogo podignutih ruku kada ljudi postanu zainteresovani i uzbuđeni i moraće da manipulišu mnogim stvarima odjednom.

Završnica:

Odgovorite na pitanja i zatim zamolite učesnike da vrate svoje stolice blizu flipčarta. Recite učesnicima da će oni u sledećoj aktivnosti učestvovati u facilitaciji diskusije nakon izvođenja scene.

PREZENTACIJA SCENE, FACILITACIJA I OBRADA

Vežba

Prezentacija scene i demonstracija facilitacije

30 min

Cilj: Demonstriranje efikasne diskusije nakon izvođenja scene.

Materijal: Pripremljena scena, flipčart i markeri (postavljeni sa strane, pored scene).

Napomena

Idealno bi bilo da dva trenera vode ovu radionicu, jedan da vodi, a drugi da hvata beleške na flipčartu.

Proces:

Objasnite da će se grupa sada pretvarati da je ovo pravo izvođenje za grupu vršnjaka. Učesnici će biti publika ovog vršnjačkog teatra.

Zamolite glumce/vršnjačke edukatore, da prezentuju pripremljenu scenu. Po završetku scene zahvalite glumcima.

Usmerite učesnike ka facilitiranoj diskusiji sa publikom i glumcima koji su izveli scenu.

Napomena

Osoba koja hvata beleške bi to trebalo da radi za vreme diskusije, na flipčartu okrenutim od publike. Podelite papir u 3 kolone: 1)tok diskusije 2)efikasnost facilitatora 3)adekvatnost odgovora glumaca.

Završnica:

Po isteku predviđenog vremena za ovu igricu zaustavi facilitaciju i zahvalite se glumcima i publici. Recite učesnicima da je sada vreme da se evaluiira diskusija.

Vežba**Diskusija nakon izvođenja scene**

20 min

Ciljevi: Sagledavanje snage i slabosti facilitacije u prethodnoj vežbi.

Sagledavanje faktora koji su facilitaciju učinili efikasnom.

Materijal: flipčart sa beleškama iz prethodne vežbe i markeri.

Proces:

Sagledajte funkcije glumaca i facilitatora. Zatim zamolite osobu koja je hvatala beleške tokom diskusije da ih pročita. Prodiskutujte o ključnim stvarima koje se nalaze u beleškama uključujući i to šta je bilo, a šta nije bilo efikasno. Iz mnoštva ideja uočite one koje bi mogle da utiču na poboljšanje diskusije. Da li je tok diskusije bio buran? Da li se suviše brzo približio bitnim tačkama? Da li je facilitator ohrabrivao publiku da postavlja pitanja? Da li je bio otvoren i tolerantan? Da li su glumci ostali u svojim ulogama i adekvatno odgovarali na pitanja?

Završnica:

Odgovori na pitanja učesnika. Dajte glumcima i učesnicima pozitivan komentar o njihovom radu tokom diskusije. Istaknite činjenicu da bi se postao dobar facilitator, neophodna je znatna vežba.

Vežba**Vežba facilitacije**

45 min

Cilj: Dati mogućnost učesnicima da vežbaju vođenje facilitacije i primanje komentara i sugestija.

Materijal: flipčart i markeri.

Proces:

Podelite učesnike u tri grupe tako da one uključuju i partnere iz prethodne scene. Zamolite svaku grupu da izvede svoju scenu, odredite facilitatora za diskusiju posle izvođenja scene i izaberite osobu koja će da hvata beleške.

Ostavite grupu 10 minuta da diskutuje o svojoj sceni i facilitaciji. Neka sada svaka grupa izvede svoju scenu i povede petominutnu diskusiju nakon njenog izvođenja. Zatim neka osoba koja je hvatala beleške saopšti svoja razmišljanja o toku, facilitaciji i glumcima. Dozvolite i ostalima iz publike da daju svoje komentare.

Završnica:

Zahvalite se grupi na uloženom trudu. Podsetite ih da je facilitacija diskusije nakon izvođenja scene veština koju će steći iskustvom i vežbanjem.

Više o facilitaciji posle izvođenja scene

Vremenom, iskusniji i utreniraniji glumci/vršnjački edukatori (ili drugi vršnjački edukatori koji ne izvedu scenu, ali su deo tvog tima), mogu voditi diskusiju posle izvođenja scene. Ovo je idealan slučaj, jer će onda ova intervencija biti pravo vršnjačko (eng. peer-to-peer) iskustvo. Ipak, vršnjački facilitatori moraju biti pod intenzivnim treningom i supervizijom. Trening vršnjačkog edukatora za facilitatora mora proći kroz period u kome ona ili on asistira glavnom facilitatoru, a zatim, kada stekne dovoljno iskustva, napreduje u ko-facilitatora. Najzad, ovoj mladoj osobi se može dozvoliti da vodi, ali samo sa trenerom koji nadgleda iz publike ili sa strane i koji je uvek spreman da se umeša i pomogne ako je potrebno.

ZAVRŠNA PITANJA I PREGLED

Vežba**Pregled facilitacije**

20 min

Cilj: Sagledavanje lekcije o facilitaciji.

Materijal: flipčart sa beleškama ranijih vežbi facilitacije, flipčart i markeri.

Proces:

Podelite sa učesnicima neke od bitnih veština neophodnih za kvalitetnu facilitaciju koja podrazumeva sledeće:

- Uopšten i tolerantan ton;
- Slobodno suočavanje stavova;
- Humor;

- Govor tela otvoren za interakciju sa publikom;
- Održavanje kontakta oči-u-oči sa publikom;
- Postavljanja nemih pitanja;
- Izlaženje na kraj sa nekulturnim učesnicima.

Naglasite da je facilitacija težak, ali koristan posao. Pitajte da li učesnici imaju nekih pitanja.

Završnica:

Dajte pozitivan komentar učesnicima radionice.

Vežba   **Sledeći koraci**

20 min

Cilj: Razjasniti šta se može očekivati u budućnosti u radu.

Materijal: (nema)

Proces:

Ako je ovo jednokratni trening za grupu, pitajte učesnike šta planiraju posle treninga tehnika upotrebe drame u vršnjačkoj edukaciji. Ukoliko je ovo samo prvi korak u dužem procesu koji će uključiti još više treniranja i stvaranja, probanja i izvođenja scena, razjasnite svoja očekivanja od učesnika treninga i njihova očekivanja od vas i od ostatka programa.

Čestitajte učesnicima na novostečenim veštinama u upotrebi drame u vršnjačkoj edukaciji.

Završnica:

Zamolite učesnike da pomere stolice ka ivicama prostorije i da stanu u krug u centru.

Vežba   **Zatvaranje kruga**

Cilj: Zatvoriti radionicu ustaljenim ritualom.

Materijal: (nema)

Proces:

Zamolite učesnike da kažu jednu reč koja opisuje, ili njihova osećanja na kraju radionice, ili nešto što su naučili.

Povedite grupu u seriju jednostavnih pokreta (npr. udarci nogom o pod, tapšanje, itd.) sličnih prethodnim aktivnostima u zatvaranju kruga.

Napomena

Bolje je radionicu zatvoriti na formalan način. Učesnici će možda želeti da učestvuju u planiranju ceremonije zatvaranja.

Završnica:

Zahvalite učesnicima na njihovom zalaganju. Kažite im da ćete im vi i ostali facilitatori ostati na raspolaganju za pitanja i komentare i po završetku radionice. Podsetite učesnike da oni tek počinju da vežbaju jednu novu, uzbudljivu formu edukacije. Učenje facilitacije i glume zahteva vreme, ali će proces biti zabavan i zanimljiv. Čestitajte im na završetku niza radionica.

Još igara i vežbi u upotrebi drame

3

3: Još igara i vežbi u upotrebi drame

Veruj kada ti onaj miran mali glas kaže: „Ovako bi moglo da bude, probaću!“
- D. Mariechild

Važno je da postoje razne igre i vežbe kojima se izvode treninzi i probe. Nove igre i vežbe održavaju trening svežim i pružaju više mogućnosti za rešavanje problema koji dolaze. Ovaj deo uključuje dodatne igre i vežbe koje nisu opisane u Poglavlju 2.

Ovde opisane igre i vežbe su samo neke od stotina vežbi korišćenih u upotrebi drame po svetu. One se razlikuju po ciljevima izgradnje veština. Neke su osmišljene da poboljšaju veštine i tehnike glume, dok druge pomažu glumcima u razvoju njihovih veština improvizacije.

Postoji pet kategorija vežbi u ovom odeljku:

- Izgradnja poverenja;
- Izgradnja zajedništva;
- Posmatranje i pokreti;
- Improvizacija;
- Emocionalna dostupnost.

Izgradnja poverenja

Podizanje

Igrač leži na podu okružen grupom. Svaki član grupe je odgovoran za podizanje dela igračevog tela. Grupa nosi igrača postepeno iznad svojih glava i tako šeta prostorijom. Rotirajte igrače tako da svi učestvuju.

Skok

Grupa stoji u dve vrste, jedna nasuprot drugoj, otprilike 30 cm jedna od druge, ruku spojenih tako da formiraju „pistu za sletanje“. Jedan po jedan, igrači skaču sa stolice ili stola (otprilike 1m visine) na ruke grupe. **Oprez: grupa mora da obezbedi sigurno sletanje skakača.** Rotirajte igrače tako da svi učestvuju.

Slepo trčanje

Grupa se poređa u liniju na jednom kraju velike prostorije. Jedan igrač sa povezom preko očiju se zatrčava u liniju grupe. Ostali ga nežno hvataju i zadržavaju kad on ili ona stigne do njih. Rotirajte igrače tako da svi učestvuju.

Slepi krug

Grupa formira uzak krug oko igrača u centru, čije su oči zatvorene a stopala spojena. Učesnici u krugu dobacuju igrača jedni drugima gurkanjem, dok se on ili ona potpuno ne opusti i dozvoli grupi da ga pomera. Rotirajte igrače tako da svi učestvuju.

Izgradnja zajedništva

Jedan glas

Timovi od dvoje do četvero ljudi se poređaju u liniju jedan do drugoga na bini. Njihove ruke treba da budu na ramenima drugara iz ekipe i oni su nasuprot ostalih igrača i facilitatora. Svi članovi tima trebaju da govore zajedno kao jedan glas. Tim treba da priča polako i da održava međusobni kontakt očima. Nijedan igrač ne bi trebalo da pokušava da vodi - ovde se radi o zajedništvu i poverenju. Ova igra se igra na nekoliko načina. Jedan od načina je da facilitator zamoli ekipu da priča priču (facilitator može odrediti temu), da govori kao ekspert o nekoj temi, ili da odgovara na pitanja grupe. Drugi način je da dva tima improvizuju scenu kao dva karaktera.

Pričanje priče I

Dok su igrači u krugu, facilitator izgovara naslov priče. Igrači u krugu pričaju tu priču, tako što svaki igrač izgovara po jednu reč i time priča ide u krug.

Pričanje priče II

Nastaviti kao u prethodnom primeru, s tim što igrač priča priču do određenog dela i onda je predaje igraču sa desne strane koji nastavlja sa pričom dok je ne preda dalje.

Pričanje besmislene priče

Nastaviti kao u prethodnom slučaju, s tim što se ne daje naslov priči. Igrač počinje i predaje priču kao pre, ali je priča bez smisla - ne koristi se pravi jezik. Na kraju, svi mogu napisati šta misle o čemu se radilo u priči i da uporede ideje.

Pokret

Igrač u krugu pokazuje fizički pokret igraču sa svoje desne strane. Jedan po jedan, igrači ga kopiraju i prosleđuju dalje sve dok se pokret ne vrati do igrača koji ga je osmislio, kada igrač desno od njega izmišlja novi pokret i šalje ga dalje po krugu. Varijacija: Dodati zvuk uz pokret.

Zip, Zap, Zop

Grupa stoji u krugu. Igrač koji započinje igru pokazuje na drugog igrača u krugu, ostvaruje kontakt očima sa njim i izgovara „Zip“. Igrač na koga je pokazano pokazuje na sledeću osobu, ostvaruje kontakt očima i izgovara „Zap“. Slično i ovaj igrač pokazuje na sledećeg i izgovara „Zop“. Igra se nastavlja tako što se reči izgovaraju po tom redosledu. Igrači bi trebalo da reči predaju razumljivo. Ova igra se može igrati i na eliminacije (npr. ako onaj igrač koji primi reč svoju izgovori pogrešno, on ispada iz igre).

Vruća stolica

Tri igrača sede jedan do drugoga. Igrači sa leve i desne strane se bore za pažnju igrača u sredini na svakakve načine (koji imaju smisla i bez fizičkog dodirivanja igrača u sredini).

Gomila

Neka igrači stanu jedni blizu drugog tako da se rukama uhvate za ramena ovog do sebe. Zamolite ih da zatvore oči, čute i duboko udišu i izdišu zajedno sa vama jedan minut. Kada se svi opuste, zamolite igrače da se pomere i dalje zatvorenih očiju i da budu u kontaktu sa drugima, ako mogu. Recite im da steknu osećaj o prostoru. Neka se pitaju gde su ostali igrači? Gde se oni nalaze u odnosu na sve ostale? Recite im da istraže zajedništvo i energiju grupe. Posle nekoliko minuta, izdvojte nekoliko igrača, koji mogu otvoriti oči i posmatrati šta se dešava sa ostalima. Na kraju, neka svi otvore oči i neka prokomentarišu vežbu.

Posmatranje i pokreti

Buđenje

Igrači leže na zemlji zatvorenih očiju. Treba da otvore oči i „vide svet novim očima“, istražujući svoja tela i okruženje kao da to rade prvi put. Postepeno, igrači sedaju, ustaju, itd. Ova vežba bi trebalo da traje najmanje 30 do 45 min.

Vežba sa životinjama

Podelite igrače na dve grupe po pet. Svaki igrač u grupi bira životinju u koju želi da se pretvori. U ovoj vežbi grupe se usmeravaju da za tačno određeno vreme istraže svoju životinju i odnose sa drugim životinjama u svojoj grupi. Prokomentariši vežbu i njenu primenu na rad sa ulogama, itd.

Kretanje kroz prostor

Učesnici počinju da šetaju po prostoriji. Facilitator im govori da promene fizička stanja - da igrači promene tempo, postanu teži, lakši, veći, manji, da im postane tesno, da se pomeraju naglim pokretima, da se kreću kao kroz oblake, itd. - a igrači odgovaraju pokretima kroz prostor.

Ukočenost prema brzini

Zamolite igrače da trče po prostoriji punom brzinom. Na znak facilitatora svi se naglo zaustavljaju i postaju apsolutno mirni i tihi. Na sledeći znak facilitatora, grupa ponovo počinje da trči.

Promene tempa

Podelite igrače u dve grupe po šest. U jasno označenim prostorima, svaka grupa se kreće tempom koji zadaje facilitator. „Jedan“ znači da se jedva kreću. „Deset“ je da trče koliko god brzo mogu. „Pet“ je sredina. Grupa treba da usvoji odgovarajuće promene tempa kako vežba napreduje.

Pokreti uz muziku

Igrači se rašire po sobi. Facilitator pušta različite muzičke odsečke dok igrači istražuju kako im muzika utiče na telo. Nakon nekoliko minuta, pokreti bi trebalo da postanu veći ili manji. Pričajte o tome kako osećaj za tempo utiče na scenski rad.

Neutralnost

Igrači su rašireni po sobi i pokušavaju da pronađu potpuno neutralnu poziciju svog tela. Facilitator radi sa igračima na tome da pronađu pravu neutralnu poziciju. Prokomentarišite kako nešto što nije neutralno utiče na situaciju.

Igra glinom

Tri igrača staju nasuprot grupi. Tri druga igrača koji su „vajari“ uzimaju jednog po jednog igrača iz prethodne grupe i vajaju njegovo/njeno telo i lice. Nakon nekoliko minuta, facilitator kaže statuama da ožive kao karakteri koji oslikavaju telesne promene.

Popunjavanje prostora

Igračima su dodeljeni brojevi jedan, dva i tri. Radeći u definisanom prostoru i stojeći u neutralnoj poziciji, igrači popunjavaju prostor oko sebe kada se pozove njihov broj. Na primer, facilitator pozove „Dvojke“ i svi kojima je dodeljen broj dva se pomeraju tako da popune prazan prostor između njih samih i ostalih igrača. Napredna verzija: Igrači igraju na tri nivoa: niskom, srednjem i visokom. Facilitator poziva „Dvojke nisko“, „visoko“, itd. i igrači popunjavaju te prostore.

Improvizacija**Zamrznute rečenice**

Igrači se slobodno šetaju po prostoriji. Facilitator uzvikne, „Stoj“. Facilitator ide po prostoriji i redom pokazuje na igrače koji opisuju svoju „zamrznutu“ poziciju u jednoj rečenici.

Statue

Igrači igraju u parovima okrenuti leđima jedni drugima. Facilitator izgovora reč, osećanje, problem, itd. (npr. ljubav, mržnja, radost, ili seks). Zatim facilitator broji do tri. Na tri, partneri se okreću i istovremeno prave pozu koja izražava tu reč i ostaju u toj pozi.

Ples imena

Igrači imaju 20 minuta da osmisle plesni komad koji koristi celo telo da se speluju njihova imena.

Orkestar I

Jedan igrač je dirigent. Svaki od preostalih igrača izigrava instrument (npr. trubu, violinu) zvukom i telom. Dirigent vodi orkestar koristeći sve igrače iz grupe.

Orkestar II

Jedan igrač je dirigent, kao i u prethodnoj igri. Igrači se dele u grupe po troje ili četvoro, tako da kreiraju originalnu muzičku frazu (dva ili tri takta je dovoljno). Prvo, jedna po jedna, grupe izvode svoju „pesmu“ pred ostalima. Zatim, dirigent vodi celu grupu kao jednu, puštajući pesmu jedne grupe, pa druge itd., tiše i glasnije. Grupe mogu dodati i pokrete uz muziku u drugoj rundi.

Grupni izraz

Facilitator poziva da se izraze različita stanja postojanja za celu grupu (ili kao grupna poza ili pokretna masa). Neki primeri stanja postojanja uključuju: snažno, lagano, brbljivo, teško, ljuto, tužno, srećno, nervozno, ili opijeno.

Tri reči

Igrači se dele u parove. Facilitator izgovara tri reči ili fraze koje nemaju veze jedna sa drugom (npr. drvo, pirinač i školska knjiga). Igrač A treba da ispriča igraču B priču koristeći sve tri reči. Svi parovi rade vežbu istovremeno i za ograničeno vreme. Posle prve runde, facilitator izgovara još tri reči i onda je red na igrača B da priča priču i tako dalje.

Reč po reč

Igrači igraju u parovima. Facilitator zadaje igračima naslov priče. Svaki par stvara priču zajednički, reč po reč (npr. Igrač A: "Jednom", Igrač B: "davno", Igrač A: "beše", Igrač B: "jedna", i tako dalje).

Treća osoba ulazi u prostoriju

Od dva igrača se traži da improvizuju scenu i dat im je odnos, konflikt, mesto i vreme dana. U međuvremenu, treći igrač čeka van prostorije. Njoj ili njemu je jedino bili rečeno ko su oni i koje informacije ili činjenice će uneti na scenu. Kada facilitator pusti trećeg igrača unutra, igrači koji su usred improvizacije moraju da se prilagode. Povedite diskusiju o tome kako je treći igrač uticao na scenu.

Scena unatraške

Od dva igrača se traži da improvizuju scenu i dat im je odnos, konflikt, mesto i vreme dana. Takođe im je dat „događaj“. (Na primer, u sceni se radi o dvoje rođene braće ili sestara čiji otac boluje od side. Jedan lik prima poziv iz bolnice koji kaže, „Dođite u bolnicu, vaš otac je veoma loše.“). Dodavanjem događaja scena dobija i na napetosti.

Bajka

Cela grupa izabere sedam ili osam elemenata koje će da uključe u bajku ili tradicionalnu priču (npr. kiša, vetar, munja, konji u trku, padajuće drveće itd). Svakom elementu bi trebalo dodeliti i zvuk (npr. za kišu lupanje rukama). Zatim bi trebalo grupu podeliti na pola, jedna polovina da planira priču, (koja bi trebalo da uključi sve ove elemente), a druga polovina da doda pokrete za svaki od elemenata (npr. Kada sevne munja svi skoče u vazduh sa rukama podignutim u vis). Kada grupe završe sa planiranjem i koreografijom, spojite ponovo grupe zajedno. Neka grupe krenu sa izvođenjem tako što prva grupa priča priču, dok druga pokazuje elemente.

Strani film

Dva igrača imaju ulogu „glumca“ u stranom filmu, dok druga dva imaju uloge „naratora“. Glumci glume scenu, a naratori pričaju za njih.

Sloboda i zabava

Potpomognite u stvaranju atmosfere slobode i zabave na svojim sesijama, pogotovu kod igranja pozorišnih igara. Iz različitih razloga neke od ovih igara su same po sebi intimne za neke od učesnika. Nivo (ili čak postojanje) intimnosti će zavisiti od individue, igre ili vežbe i može iznenaditi učesnike, čak i ako su igrali igru određeno vreme. Ako se stvori utisak da na radionici ili treningu ništa ne može „krenuti naopako“, strahom učesnika se mnogo lakše upravlja.

Zapamtite da morate biti obazrivi prema kulturnim normama koje se tiču dodirivanja i ostalih tema i da pripremite vežbu ako je potrebno.

Pričanje laži

Dva igrača se okrenu ka grupi: oni su deca (rođeni brat i sestra ili najbolji drugovi). Facilitator im postavi pitanje (npr. Nikola, Suzana, kako je pas postao crven?), a zatim dvoje dece krene sa objašnjavanjem. Jedan počne, zatim se okrene ka drugom koji nastavlja priču i prepusti je prvom, itd. Publika može da postavi pitanje u svako doba. Što priča bude neobičnija, to će biti zabavnije.

Emocionalna sposobnost

SLJTS (Srećan-Ljut-Tužan-Srećan) (od eng. HASH - happy-angry-sad-happy)

Svaki igrač izbroji do deset. Dok broje, pokazuju emocije: srećan-ljut-tužan-srećan. (Na primer, na 1-2-3 mogu da budu srećni, na 4-5 mogu biti ljuti, na 6-7-8 tužni, a na 9-10 ponovo srećni). Ova igrice omogućava učesnicima da istraže svoja osećanja i emocije. Moguće je modifikovati igricu da se broji do pet, ili do 20, ili se može zameniti umesto brojanja monologom.

Fizičko pogoršanje

Ova je igra korisna kada glumac iskusi „blokadu“ u razvijanju scene ili nekog određenog lika. Glumcu je data instrukcija da izgovori svoj deo teksta iz scene sa nekom vrstom fizičke nesposobnosti (npr. dva izabrana člana drže igračeva stopala dok on pokušava da hoda i izgovara dati tekst, ili nekoliko učesnika formira ljudski zid koji glumac treba da probije dok izgovara tekst). **Oprez: Ova igra može da se odigra samo u grupi u kojoj su učesnici izgradili međusobno poverenje.** Granica restrikcije mora da bude prosta, nenasilna i jasna grupi. Facilitator mora da ih nadgleda sve vreme.

Utiči na igrača

Igrači su podeljeni u parove. Svaki igrač je usmeren da izmami specifično osećanje ili više osećanja od svog partnera, ali nijedan nije svestan cilja ovog drugog (npr. Igrač A treba da učini partnera B zbunjenim, a igrač B partnera A ushićenim). Igrači moraju da se usmere da izmame dve različite emocije od svog partnera. Ova se igrice često radi bez priče, iako mogu da se upotrebe gluma, zvukovi i brbljanje. Igračima je data instrukcija da aktivno teže svom cilju, dozvoljavajući sebi da budu pod uticajem glume svog partnera.

**Napredni program
za upotrebu drame
u vršnjačkoj
edukaciji**

4

4: Napredni program za upotrebu drame u vršnjačkoj edukaciji - Formiranje i građenje pozorišne trupe

Štagod da sanjaš ili možeš, to i započni. Odlučnost podrazumeva genijalnost, snagu i magiju.

- Goethe

Ovo poglavlje služi kao uvod i pregled kako izgraditi pozorišnu trupu. Osnovne veštine obrađene u poglavljima 1 i 2, kao što su građenje edukativnog cilja, kreiranje scene i njeno izvođenje, preduslovi su za korišćenje ovog poglavlja. Ovaj odeljak se odnosi na identifikaciju ciljeva i prioriteta, kastinga i audicije, treninga, proba, doterivanje scene, logistiku i menadžment i dr, i napisan je za one koji razmatraju da izgrade pozorišnu trupu. Mnoge ideje mogu, takođe, da budu od koristi i u drugim programima vršnjačke edukacije u kojima se koriste tehnike drame.

Formiranje pozorišne grupe

Određivanje ciljeva i prioriteta

Pre nego što krenete sa kastingom i audicijom, želećete da precizirate viziju pozorišne grupe koju želite da razvijete, kao i edukativne ciljeve za određeni pozorišni komad. Razmislite šta želite da prikazete i kako to da postignete. Upamtite da vizija može da se menja i razvija tokom rada, pa je ostavite otvorenom i fleksibilnom. Umetnost teži da ide svojim tokom kada se nađe u dodiru sa kreativnošću.

Na početku odredite specifičnosti rada svoje grupe.

- Koje ćete teme pokriti svojim pozorišnim komadima?
- Da li će grupa imati uticaj na teme i odlučivanje, ili će to određivati vaši donatori?
- Da li ćete raditi po već postojećem scenariju, ili ćete ga sami osmisлити? (Autori ovog priručnika preporučuju korišćenje improvizacije u cilju izrade scenarija).

Ovi faktori utiču na kratkoročne i dugoročne ciljeve i na planiranje proba. Na primer, ako nemate prethodno napisan scenario sami glumci će kreirati materijal na probi vaš inicijalni cilj može da bude:

- Identifikovanje zdravstvenih oblasti koje bi se obradile u predstavi;
- Pronalaženje tih oblasti u vrtlogu ideja, koristeći se tehnikom ko-šta-gde;
- Improvizovanje i preciziranje scenarija;

- Rad na povezivanju i jačanju komada koji se stvara iz improvizacije (npr. dodati muziku, generalno, oblikovati predstavu);
- Rad na pozadini priče i diskusiji nakon izvođenja scene.

Postizanje ovih ciljeva zahtevaće detaljno planiranje, organizaciju i mnogo sati posla, čak i po nekoliko nedelja i meseci. Takođe, treba uzeti u obzir dole navedene ciljeve koji su manje konkretni, ali važni za pozorišnu trupu kako bi radila na najbolji moguć način:

- Izgradnja poverenja i jedinstva u ansamblu;
- Rad na fizičkoj, emocionalnoj i vokalnoj fleksibilnosti;
- Poboljšanje glumačkih veština i tehnika;
- Poboljšanje muzičkih i vokalnih veština.

Kasting

Regrutovanje, audicija i casting odgovarajućih glumaca/vršnjačkih edukatora su glavne aktivnosti u organizaciji potrebne za razvijanje pozorišnog komad punog trajanja i pri korišćenju pozorišnih komponenti u programu vršnjačke edukacije.

Menadžer programa treba da uzme u obzir niz problema pri odabiru glumaca/vršnjačkih edukatora baziranih na zahtevima pozorišnog komada. Na primer, da li će pozorišni komad da sadrži muziku ili ples? Da li će se u komadu svirati neki instrument? Važno je pronaći ravnotežu između talentovanih glumaca i talentovanih vršnjačkih edukatora. Upamtite, izabrani članovi zahtevaju trening u obe oblasti.

Razmislite o veštinama vršnjačke edukacije koje program zahteva. Da li vršnjački edukator mora da bude sposoban i da piše na određenom nivou? Koje će naknadne aktivnosti, pored glume, on morati da savlada?

Izabrani glumci/vršnjački edukatori

Ukoliko je to moguće i praktično, izaberite mlade ljude iz ciljne publike za uloge u pozorišnom komadu. Izabrani glumac/vršnjački edukator će vam pomoći da izaberete one kandidate koji su najviše zainteresovani i posvećeni glumi i vršnjačkoj edukaciji i dati vam ideju o tome kakvim talentima u grupi raspolazete. Evo nekoliko dodatnih saveta koje treba imati na umu:

- Najavite audiciju u zajednici (među ciljnom publikom) na različite načine, kao što su prisustvovanje sastancima zajednice, posećivanje škola i deljenje flajera.
- Postarajte se da prostor za audiciju ima sobu u kojoj mladi mogu slobodno da se kreću i koja ima sto i stolice za osoblje.
- Ukoliko vam je potreban muzički instrument, postarajte se da bude dostupan i da bude u sobi.

- ❑ Ukoliko ste u mogućnosti, obezbedite prostor za prijem (najbolje bi bilo sa vratima koja se zatvaraju) koji je odvojen od prostora za audiciju. To će dozvoliti osoblju i glumcima da delaju bez puno buke u pozadini.
- ❑ Odredite osobu koja će da registruje ljude kada stignu na audiciju i da prikupi kontakt informacije. Radi uštede vremena, možete da odredite asistenta koji će prozivati i pratiti ulazak i izlazak ljudi u prostoriju za audiciju.

Poštujte mlade ljude koji su došli na audiciju, jer će možda baš neko od njih biti vaš budući glumac/vršnjački edukator. Naglasite im kada će biti ponovo pozvani za sledeću audiciju, ili da li su izabrani za kasting.

Podsetnik za audiciju

- ❑ Jasno izrazite ono što želite;
- ❑ Razmislite o tome zašto držite audiciju;
- ❑ Razgraničite koliko je uloga slobodno i koliko muškaraca i devojaka treba odabrati. Budite otvorenih shvatanja i spremni za iznenađenja na audiciji;
- ❑ Pronađite prostor za rad i razmislite o datumu i vremenu audicije, odnosno kada je slobodan za korišćenje;
- ❑ Iznajmite klavir ili sintisajzer kada je potrebno, ukoliko se već ne nalazi u prostoru za audiciju;
- ❑ Zaposlite korepetitora ukoliko je potrebno;
- ❑ Publikujte audiciju u novinama, preko flajera ili na druge načine;
- ❑ Postarajte se da publikovani materijal bude korektno i detaljno urađen;
- ❑ Obezbedite unapred osobu za monitoring audicije i njegovog asistenta; Postarajte se da su dobro utrenirani za posao;
- ❑ Pripremite informativne papire, prijave za audiciju, registracione papire, liste za čekanje, oznake i slike. Prikupite lepljivu traku, olovke, heftalice i sve ostalo što vam treba za dan audicije;
- ❑ Odlučite unapred kako će vaše osoblje međusobno komunicirati za vreme audicije;
- ❑ Odvojite dva minuta posle svake audicije za analizu prijavljenog;
- ❑ Odredite kako ćete komunicirati sa osobom koja radi monitoring;
- ❑ Razjasnite sve unapred kako biste ublažili nerazumevanje i tenziju među osobljem;
- ❑ Postarajte se da je svom osoblju jasno vreme dolaska i odlaska, vreme pauze za obrok ili bilo koji drugi detalj procedure.

A sada, lepo se provedite. Spremni ste!

Trening glumaca u vršnjačkoj edukaciji/zravstvenoj edukaciji

Budite sigurni da su članovi vaše glumačke ekipe prošli trening za teme koje će obrađivati. Iako ovaj priručnik ne sadrži module treninga za vršnjačke edukatore na temu HIV/AIDS-a, postoji mnogo priručnika koji su dostupni, uključujući i „Priručnik za trening trenera“ koji je izdat u ovoj seriji. Ukoliko vaša organizacija nema trenere vršnjačkih edukatora, potražite pomoć od organizacija u vašoj zajednici koje imaju.

Trening glumaca u vršnjačkom teatru

Poglavlje 2 je koncipirano tako da pomogne vama i vašim glumcima/vršnjačkim edukatorima da postignete svoje ciljeve. Ove vežbe pomažu kod dugoročne izgradnje tima, mnoge od ovih aktivnosti bi trebalo redovno sprovoditi u okviru proba, specijalnih trening sesija i drugih treninga. Vaši glumci/vršnjački edukatori će imati različita iskustva, veštine i volju da rizikuju. Ove varijacije među glumcima/vršnjačkim edukatorima su u stvari dar, jer će oni učiti jedni od drugih kao što uče od mentora.

Osnivanje pozorišne trupe

Pretpostavimo da imate odličnu glumačku ekipu, sada je potrebno da definišete kratkoročne i dugoročne ciljeve da biste ostvarili vašu viziju. Razmišljanje u kratkoročnim i dugoročnim vremenskim okvirima vam može pomoći da organizujete stvari po logičkom redu i da vas ne obuzme potreba da se uradi sve odjednom. Upamtite, stvaranje i prerađivanje je proces koji se dešava tokom vremena. Neki zadaci se moreju obaviti sada, a neki mogu i za šest meseci ili godinu dana.

Pregled probe

Možda je najvažniji aspekt izgradnje pozorišne trupe vaš pristup dobrom, solidnom planiranju probe i pripreme. U cilju poboljšanja efektivnosti proba, važno je stvoriti sigurno, dinamično, energično i zabavno okruženje. Neka to bude okruženje glumaca/vršnjačkih edukatora, jer što se bolje budu osećali, biće kreativniji. Obaveza je direktora i drugog osoblja da odredi tempo proba. Direktor treba da pomogne svakome pojedinačno da se oseti slobodno, da proba nove stvari, da proživi neuspehe, uspehe i da se igra. Humor je osnovna alatka. Direktor mora da stvori atmosferu u kojoj ne postoji ni dobro ni loše, prolazi ili otpada. On, takođe, mora da pomogne grupi da pronađe meru između zabavne, opuštene atmosfere i stroge, preterano ograničavajuće i kontrolisane metode. Učesnici treba da dolaze na vreme, odlaze na vreme, budu efikasni, ali i da se zabavljaju.

Logistika proba

Imajte na umu da glumci/vršnjački edukatori imaju i druge obaveze - posao, škola, porodica i vanškolske aktivnosti - koje utiču na sledeća pitanja:

- Koliko vremena realno možete da očekujete da članovi nedeljno odvoje za probe?
- Koliko proba je previše?

Koliko je premalo?

Pre nego što donesete odluku, trebalo bi se konsultovati sa glumcima iz trupe. Uopšteno gledajući, dve probe nedeljno su taman po pitanjima posvećenosti radu, usklađenosti sa rasporedom glumaca/vršnjačkih edukatora i dovoljno da se posao obavi. Biće vam potrebno par meseci da utvrdite da li je to dovoljno ili previše. Ključ uspeha je dobra organizacija. Mladima je potrebna organizacija i na nju se oslanjaju mada se čini da je odbijaju. Ako se ustanovi dinamika i organizacija probe koja je održiva i ustaljena, iznenadićete se koliko je posla time odrađeno.

Probe: Zagrevanje, igrice i vežbe

Aktivnosti za zagrevanje usmeravaju energiju i motivišu glumce/vršnjačke edukatore da rade. Postoji mnogo načina da se ovo uradi - pogledajte odeljak 2 i 3 za vežbe koje će pomoći da se glumci/vršnjački edukatori pokrenu. Važno je da svaku svoju probu započnete aktivnošću koja zagreva telo i glas, podiže energiju, pospešuje koncentraciju i služi kao ritual. Ovo pomaže da se grupa navikne na prostor. Takođe, svi će shvatiti da je proba počela. Posle zagrevanja pređite na igrice i vežbe. Odvojte 30 do 45 minuta po probi za ovaj deo, dovoljno da odigrate najmanje tri - četiri igre. Naizmenično sprovedite fizičke i logičke igre. Evo jedne 45-minutne agende igara i vežbi (igre su opisane u odeljku 2 i 3).

- Zip, Zap, Zop (5 min)
- Prenesi pljesak (3 min)
- Šetnja - skidanje maski (10 min)
- Ogledala (10 min)
- Mašine (12 min)

Nadoknadite za uloženi rad ako je moguće

Uzmite u obzir to da glumcu/vršnjačkom edukatoru treba platiti za vreme koje je odvojio za probu i prevoz ukoliko je moguće, ili pronađite drugi način da mu se to nadoknadi. Od svih vaših asistenata se očekuje da dolaze na probe na vreme i izvršavaju određene zadatke, pa bi bilo u redu da im plaćate za to ukoliko budžet to dozvoljava.

Izgradnja i razvoj scene

Najveći deo probe treba posvetiti radu napredstavi i na preciziranju svih detalja. Stvaranje nove scene, od improvizacije do profesionalnog nivoa, zahteva usredsređen rad i mora se sprovoditi po fazama. Kada glumac/vršnjački edukator kreira novu scenu, neka se grupa izjasni o toj sceni. Bez ove refleksije, scena se ne može poboljšati. Odgovori na pitanja mogu pomoći da se proceni uspešnost scene.

- Koliko dobro se predstava obraća publici i ispunjava ciljeve?
- Da li scena (uključujući likove i sukobe) odgovara ciljnoj grupi (publici)?
- Da li je scena prikladna za starosno doba publike?
- Da li je jezik prikladan za godine i kulturu ciljne grupe?

- Da li je jezik isuviše žargonski? Da li će taj žargon zastariti uskoro?
- Da li je jezik rodno i polno korektan?
- Da li scena sadrži mešavinu humora i konflikta?
- Da li scena prenosi poruku, a da nije previše osuđujuća?
- Da li je scena interesantna i privlačna za gledanje?
- Da li scena podiže oprez, informiše, edukuje, gradi veštine i utiče na promenu ponašanja?

Postavljajte ova pitanja dok se scena razvija. Ne ustručavajte se da zaustavite scenu koja ne uspeva iako ste na njoj radili dugo. Sada pozovite neke ljude koji nisu deo grupe da pogledaju predstavu i kažu vam šta misle o njoj. Ovo je sjajan način da saznate da li ono što ste napravili ispunjava postavljene ciljeve. Reakcija publike i modifikacije su veoma korisne, zato se ne plašite kritika. Kada stvorite scene, ocenite ih i modifikujte iznova i iznova dok ne dođe vreme da ih zapišete kao scenario. Kada predstavu izvodite duže od mesec dana, znaćete šta treba promeniti da bi bila pristupačnija publici.

Humor i drama - pronalaženje ravnoteže

Pronađite ravnotežu između humora i drame, bez obzira da li se izvodi jedna scena, ili cela predstava sastavljena od više scena. Humor je efikasna alatka iz mnogo razloga. Pomaže publici da se opusti i postane otvorenija za poruku. Humor, naročito ako se koristi na početku, može da poboljša pažnju publike i da ih pripremi za dramatične trenutke. Ukoliko ste se koristili humorom uspešno, kasnije ćete „zaraditi“ dramatične trenutke i publika će bolje odražavati na te trenutke nego da ga niste koristili. Ali humor mora da se koristi selektivno. Iako humor može biti efikasan u sceni o polno prenosivim infekcijama, nije prikladno koristiti ga u sceni o silovanju. Svaka grupa i njen lider moraju pažljivo posmatrati predstavu dok se razvija i usavršava. Nastavite da procenjujete i emotivni balans vašeg rada.

Kreiranje toka predstave

Tok predstave se odnosi na tempo i emocionalne uspone i padove. Uproščeno, kompozicija ili tok, podrazumeva početak (putovanje počinje od

Obratiti pažnju na sledeće:

- da ne bude previše likova u jednoj sceni; može se lako izgubiti focus ako je scena prenatrpana;
- da se konfliktne scene ne pretvore u konstantnu viku, što može umanjiti njihovu edukativnu vrednost;
- da li je dužina scene odgovarajuća;
- da li su dijalozi predugi; u stvarnom životu ne koristimo puno reči; gestikulacija priča svoju priču - ponekad mnogo interesantniju od one od reči;
- ne plašite se humora.

tačke A), sredinu (na njemu se dešavaju događaji koji prouzrokuju nekakve promene) i kraj (koji mora da razreši scenu, nešto je moralo da se desi što je promenilo, ili će promeniti živote ljudi u predstavi).

Formalnosti i krug zatvaranja

Možete ostaviti otprilike 15 minuta na kraju probe da se obave formalnosti. Ovo može biti diskusija o planu proba, saopštavanje informacija o predstojećim izvođenjima predstava, ili putovanjima. Ovaj „sastanak“ je veoma važan čak i ako je posvećen samo saopštavanju informacija. To je deo procesa povezivanja. Za zatvaranje probe neka svi stanu u krug i urade krug zatvaranja. Krug zatvaranja treba da bude neka jako prosta vežba, na primer, neka svako udari dva puta nogom o pod i pljesne rukama, ili tri puta pucne prstima i izdahne, otpeva pesmu ili čak meditira. Krug zatvaranja može da se menja na svakoj probi i svaki put može da ga vodi drugi glumac/vršnjački edukator. Veoma je važno uraditi nešto što će zatvoriti probu, a ne samo poslati ljude kućama.

Upravljanje

Ovaj priručnik ne govori o tome kako se režira. Ukoliko nemate pozorišne stručnjake u grupi, probajte da nađete nekoga ko će pomoći vašoj grupi. Ovo ne mora da bude skupo; mnogi lokalni univerziteti, ili fakulteti, imaju studente koji će rado prihvatiti da rade na jednom takvom projektu. Lokalna, ili regionalna pozorišna trupa može imati nekoga ko će želeći da volontira, ili da vam pomogne za mali honorar. Ideja je, naravno, da imate stalnog, brilijantnog, kreativnog, inspirišućeg umetničkog direktora koji će raditi neumorno i nesebično na projektu. Ipak, dok tragate za ovakvom osobom, zaposlite konsultanta i pogledajte odeljak ispod sa osnovnim, a ipak korisnim savetima koji će vam pomoći da uobličite svoj materijal.

Osnovni saveti za upravljanje

- ❑ Jedna od funkcija režisera je da pomaže oko fokusiranja pažnje publike, tj. da odlučuje u kom trenutku će koji glumac imati punu pažnju publike. Efektivan metod za to je „blokada“. Blokada je tačno određeno kretanje glumca na bini. Korišćenjem pokreta, položaja na bini i odnosa samih likova možete ne samo privući pažnju, nego i stvoriti tenziju. Zapitajte se, ako biste bili prinuđeni da ne koristite dijalog, kako biste ispričali priču koristeći se samo vizuelnim elementima?
- ❑ Druga uloga režisera je da se postara da scena (i cela predstava) ima tok (kao što je opisano ranije). Režiser je kritičko treće oko koje posmatra tok, usmerava predstavu da bi bila jasna, fokusirana i uverljiva. Direktno povezan sa tokom jeste centralni događaj - ključna scena. Sve u predstavi vodi ka ovom momentu. Sve posle tog momenta je promenjeno zbog njega. Takođe, u predstavi postoji još mnogo drugih „momenata“ pa režiser mora da brine o kretanju pažnje publike.
- ❑ Režiser mora da se postara da predstava ima ravnotežu humora i dram-

ske tenzije i on donosi odluku u kojim delovima se koristi humor a u kojim drama.

- ❑ Režiser mora da radi se glumcima da bi osigurao da je predstava uverljiva. Predstava ne treba da se improvizuje na bini, pred publikom. Ona se pravi da bi se ponavljala iznova i iznova. U svakom izvođenju će biti malih razlika. Ono što čini pozorišnu umetnost neponovljivom je to što ona imitira život. Dobro uvežbani dijalog je ono što predstavu čini realnom.

Dugoročni ciljevi

Nakon što ste počeli sa izvođenjem predstave i imate osećaj da je efektna za vašu publiku, možete početi sa ostvarivanjem dugoročnih ciljeva. Ovi ciljevi se razlikuju od trupe do trupe, ali uobičajeno je imati dve (čak tri) postavice uvežbanih glumaca. Ovo znači da vaši glumci mogu da pokrivaju jedni druge u različitim delovima predstave u slučaju bolesti, ili bilo čega drugog. Vreme mora biti tako organizovano da se glumci uvežbavaju za više uloga. Morate objasniti glumcima da niko od njih nije „vlasnik“ uloge. Glumac može kreirati lik ili scenu, ali ovaj tip pozorišta favorizuje ansambl u kome je cela grupa vlasnik. Drugi dugoročni cilj može uključiti revizije scena i ispravke, dodavanje scena i tema koje još nisu pokrivene, poboljšavanje tehnike vođenja, reviziju igračkih tačaka i dodavanja novih pesama. Svaka trupa će imati drugačije dugoročne ciljeva. Važno je održavati probe. Redovnim sastancima članovi grupe će se zbliziti i kao pozorišna grupa i kao „porodica“. Iznad svega, budite fleksibilni sa vašim planovima. Da, imajte ciljeve i dugoročne i kratkoročne. Da, imajte plan, ali budite spremni da odbacite taj plan ako se nešto značajno dogodi. Ako vam je scena uspešna, ne prekidajte je zato što vam plan kaže da morate da radite nešto drugo. Kasnije će vam biti drago zbog toga.

Muzika i ples

Upotreba originalne muzike i igre može biti veoma efektivna u vršnjačkoj edukaciji. Muzika može biti upotrebljena na mnogo različitih načina: da emotivno pokrene uvodnu scenu, da spoji scene i da prenese poruku i različite emocije u toku predstave. Kada koristite muziku, organizujte redovne muzičke probe u toku pozorišnih proba. Kao i muzika i ples može pomoći u vašim scenama. Igranje može biti moćna alatka, ali stvaranje smislene scene zahteva mnogo proba i pomoć profesionalnog konsultanta.

Održati kvalitet

Primamljivo je pomisliti da jednom kada je scena gotova, provežbana i spremna za izvođenje možete biti opušteni i da će sve ići kako je planirano. Nažalost, nikada nije tako. Tokom vremena pažnja opada, sve manje se beleži, statistika se ne vodi, sripte sa najnovijim izmenama teksta izgube..... Izvršni direktor, umetnički direktor ili osoba koja je zadužena za sprovođenje vizije i kvaliteta vaše trupe, ili programa vršnjačke edukacije treba redovno i rigorozno da nadgleda scenu, performanse i veštine facilitiranja. Kvalitet može da opadne vremenom ako niko nije odgovoran..

Prilozi

5

Prilog 1**Dramski pojmovi koji se koriste u programima vršnjačke edukacije**

Mnogi od termina na koje vam ovom prilikom ukazujemo su uobičajeni i njihovo značenje je dobro poznato. Ipak, treneri vršnjačkog teatra su imali potrebu da preciziraju neke termine:

Glumac - vršnjački edukator/ka - Osoba koja učestvuje u kreiranju skripte koristeći se improvizacijom, glumi u toj sceni i ostaje u ulozi za failitaciju. Glumac/vršnjački edukator prolazi intenzivan trening o teatru i tehnikama improvizacije kao i o temama o zdravlju.

Priklagođeno uzrastu - Nešto što je bitno, razumljivo, pokrećuće i logično grupi ljudi koji su sličnih godina. U kreiranju scene priklagođene uzrastu publike uzima se u obzir ne samo godište, već i stepen obrazovanja i iskustva (životnog iskustva, seksualnog iskustva...).

Biografija - Biografija lika, kako je kreira glumac/vršnjački edukator. Biografija uključuje sve osobine i činjenice koje se nalaze u skripti, kao i osobine koje nisu zapisane u njoj. U biografiji bi trebalo da budu detalji o porodici tog karaktera, životne okolnosti u kojima je, lični stavovi, dnevne aktivnosti...

„Blocking“ - Scenski pokreti (kako lik hoda po bini, kada i gde sedi, stoji itd), uglavnom su određeni od strane scenskog direktora. Glumci beleže kretanja u skriptama i uče ih kao i dijaloge.

Kulturno prihvatljivo - Nešto što je bitno, razumljivo, pokrećuće, i logično grupi ljudi koji su sličnih etničke, rasne ili drugačij kulturne prošlosti ili iskustva.

Edukativni ciljevi - Ciljevi koji se postižu u edukaciju zasnovanoj na upotrebi drame moraju biti dobro osmišljeni. Kreiraju se s namerom da utiču na znanje, stavove i ponašanje (npr. da podignu svest o različitim metodama kontracepcije).

Facilitator/ka - Drugi termin za interaktivnu, vođenu diskusiju posle predstave između glumaca i publike.

Facilitator/ka, trener/ica - Promenljiv termin koji se odnosi na supervizora vršnjačke edukacije ili lidera, trenera programa zasnovanog na upotrebi teatra. Vođstvo je često podeljeno među mladima i menadžerom u programima vršnjačke edukacije. U ovom priručniku koristi se izraz „facilitator“ kad se misli na voditelja, onoga koji nadgleda diskusiju posle predstave. Druge izraze koristimo za vođu programa, vođu radionica i drugih uloga vođa.

Gest - Fizički pokret nastao korišćenjem dela tela. Ovaj termin se odnosi na grupne pokrete u igri, ili emotivni momenat u toku izvođenja predstave.

Improvizacija - Jednostavno rečeno, to je gluma bez pripremljenog scenarija. Glumci mogu da nauče kako da poboljšaju veštinu improvizacije, a grupa često prati skicu kada improvizuje scenu. Ali ako nešto nazivamo improvizacijom, onda nema naučenog scenarija.

Impulsivnost - Najbolje je definisana kao spontana potreba. Mogi ljudi uče kako da potisnu impulsivnost u svakodnevnom životu. Ipak, to je nemerljiv alat za glumca.

ZSP (eng. KAB) - Znanje, stavovi i ponašanje. Edukativne intervencije bi trebalo da povećaju znanje, utiču na stavove i promene ponašanje u pozitivnom smislu.

Kinestetička energija - Nevidljiva, apstraktna energija stimulisana govorom tela i tenzije koja povezuje, prodire i sastavlja sve što čini život. Postići ovu energiju je cilj mnogih igara i vežbi u ovom priručniku.

Poruka - Široki, glavni ciljevi scena i prezentacija. Širina poruke određuje specifične ciljeve edukacije (mladi treba da znaju da je dobro ako sačekaju da dovoljno odrastu da bi postali seksualno aktivni).

Neutralni položaj - Pozicija tela u ravnoteži, kada se ne oslanjamo ni na levu ni na desnu nogu posebno, ramena su opuštена, a ruke i glava nisu pod nagibom. Pronalaženje neutralne pozicije tela je važno jer svaka druga pozicija može indirektno da ispriča priču, ili odvuče pažnju publike.

Off-book - Pamćenje teksta. Režiser će odrediti za kada svi glumci moraju da nauče skripte.

Igranje uloga - Prosta scena između dve ili više osoba, uglavnom izvedena u cilju edukacije od strane trenera, vršnjaka ili ljudi iz publike. Igranje uloga su često neuvežbane, ili slabo uvežbane scene. Ova tehnika se uglavnom koristi za učenje veštine komunikacije i rešavanja problema.

Scenario - Sinonim za „skeč“. Završen scenario će imati neku formu: uvod, zaplet (centralni događaj ili konflikt) i zaključak. Mnogi scenariji se, ipak, završe bez zaključka.

Scenska uputstva - Dogovoreni termini između glumaca, režisera, igrača, dizajnera i drugih učesnika u predstavi koji se odnose na delove scene i na instrukcije scenskih pokreta. Centar je centar bine, glumčevo desno je scensko desno, a levo je scensko levo. Ka publici je dole, a od publike, gore. Npr. Da biste pomerili nekoga desno od publike, treba reći „gore desno“.

Ciljna grupa - Publika za koju je program napravljen. Ciljna grupa može biti usko definisana, a može biti i teritorijalno rasprostranjena. Uspješne edukacije su pravljene za ciljnu grupu.

Teatar u edukaciji - Teatar koji se koristi kao sredstvo u bilo kakve edukativne svrhe.

WWW - Skraćenica od elemenata koji čine scenu: ko (WHO) (uloge i njihov međusobni odnos), šta (WHAT) (sukob, centralni događaj) i gde (WHERE) (lokacija). Ustanovite ove činjenice na početku i one će usmeravati improvizaciju. Ove smernice utiču na postavku scene učesnika u adolescencenskom periodu. Seksualno obrazovanje o HIV/AIDS-u treba da budu osmišljeno tako da je kulturno prihvatljivo i u skladu sa uzrastom.

Prilog 2**Rana, srednja i pozna adolescencija
Razvojno usklađen pristup****Rano adolescensko doba****Mladi ljudi u tom uzrastu mogu:**

- Započinjati borbu za nezavisnost od roditelja i porodice;
- Odbijati direktive od roditelja ili drugih „autorita“;
- Osećati frustraciju zbog neprekidne zavisnosti od odraslih;
- Smatrati važnijim svoj odnos sa vršnjacima (prvenstveno istog pola) i vršnjački uticaj;
- Izražavati divljenje prema starijim tinejdžerima ili poznatim osobama;
- Početi da testiraju svoj sistem vrednosti i zbuniti se u razlikovanju između dobrog i lošeg;
- Biti zainteresovani za rodne uloge i kako muškarci i žene treba da se ponašaju;
- Postati svesni svojih fizičkih i emotivnih promena i zabrinu se oko toga;
- Postaviti pitanje: „Da li sam normalan?“
- Stvoriti pozitivnu ili negativnu sliku o sebi zasnovanu na fizičkom razvoju i karakteristikama;
- Početi da se seksualno interesuju za druge osobe.

Saveti za prikladnu edukaciju:

- Rana adolescencija je pravo vreme u kome treba obezbediti edukaciju o seksualnosti pošto to može pomoći informisanju pre nego što je većina seksualno aktivna.
- Mladim adolescentima su potrebne informacije o promenama koje se dešavaju u pubertetu i o razvoju njihove seksualnosti. Ove informacije često mogu da učine da se adolescenti oseće neprijatno i nesigurno. Kao rezultat toga mogu se smežati, postideti ili ponašati neprikladno.
- Adolescenti moraju znati da u tom periodu razvoj varira i da su promene i seksualni nadražaji koje osećaju sasvim normalni.
- Grupne diskusije mogu pomoći da se mladi adolescenti uvere da nisu sami.
- Edukacija od osoba istog pola je često efektivniji način da se istraže neke neprijatne teme.
- Kao i svi mladi i mladi adolescenti najbolje reaguju na edukaciju koja im nudi opciju koja im pomaže da nauče kako da razmišljaju u diskutabilnim situacijama.

- ❑ Mlađi adolescenti će pre slušati starijeg vršnjaka i gledati ga kao uzor i više će ceniti njegovu edukaciju i poslušaće savete koje im daje.
- ❑ Mlađi tinejdžeri bolje prihvataju aktivno učenje kroz igre i aktivnosti nego kroz lekcije.
- ❑ Mlađi tinejdžeri reaguju bolje na konkretne nego na apstraktne diskusije.

Srednje adolescentno doba

Mladi ljudi mogu:

- ❑ Biti puni sebe i prihvatiti svoje fizičke promene i pojačane emotivne i seksualne osećaje koji karakterišu ovaj period.
- ❑ Osećati, takođe, nesigurnost i proživljavati osećaj nedostatka samopouzdanja;
- ❑ Osećati snažnu potrebu da budu prihvaćeni od vršnjaka i „popularni“;
- ❑ Osećati izolovanost i usamljenost;
- ❑ Preispitivati vrednosti koje su prihvatili „zdravo za gotovo“;
- ❑ Ispitivati granice (lične i nametnute) i preduzimati rizik;
- ❑ Osećati se nepobedivo;
- ❑ Zbližavati se sa osobama istog pola;
- ❑ Fokusirati se na sadašnjost a ne razmišljati o budućnosti.

Saveti za prikladnu edukaciju:

- ❑ U ovom periodu mladima su i dalje potrebne informacije o pubertetu, ali su sada manje zabrinuti zbog fizičkih promena koje su ranije preživljavali; sada ih više zanimaju informacije o trudnoći, odnosima, polno prenosivim infekcijama, metodama kontracepcije, homoseksualnosti, sigurnom seksu...;
- ❑ Reaguju bolje na vežbe o moralnim vrednostima i donošenju odluka kao i na diskusije koje im pružaju šansu da istraže svoja i mišljenja svojih vršnjaka;
- ❑ U ovom periodu ne slušaju vršnjačkog edukatora ali su pod uticajem, akcijama i stavovima vršnjaka; kada vršnjački edukator ležerno govori o upotrebi kondoma ili seksualnosti, to može pozitivno uticati na njihov stav o sigurnom seksu;
- ❑ Grupna diskusija može pomoći prevazilaženju osećaja izolacije.

Pozno adolescentno doba

Mladi ljudi mogu:

- ❑ Biti zabrinuti zbog donošenja odluka i njihovih mogućih dugoročnih i kratkoročnih posledica;

- ❑ Biti manje povodljivi od vršnjačkog uticaja, sigurniji i samouvereni;
- ❑ Zainteresovani za intimne i ljubavne odnose;
- ❑ Biti idealisti i zabrinuti za svet i druge ljude;
- ❑ Razmišljati o apstraktnijim temam i izražavati filozofsku i egzistencijalnu zabrinutost o svrsi i smislu života.

Saveti za prikladnu edukaciju:

- ❑ Stariji adolescenti verovatno već poseduju znanja o seksualnosti, trudnoći i prevenciji bolesti; možda im je potrebno da čuju ove informacije, ali su im sada privlačnije vežbe i diskusije o donošenju odluka;
- ❑ Kako sada razmišljaju apstraktno, stariji adolescenti uživaju u filozofskim diskusijama kao što su rodni stereotipi;
- ❑ Stariji adolescenti, generalno, odlično reaguju na vršnjačke edukatore i dive im se što se trude da pomognu drugima da se zaštite;
- ❑ Stariji adolescenti mogu poželeti da se uključe u lobiranje za seksualno zdravlje i slične teme.

Prilog 3**Dodatna literatura**

Napomena: svi izvori, izuzev knjiga pod brojem 1. Pozorišni materijal, besplatni su i dostupni ukoliko nije drugačije naznačeno.

1. Pozorišni materijal

Dole nabrojane knjige pružaju osnovne informacije o tehnikama upotrebe drame u vršnjačkoj edukaciji.

Contaminating Theatre: Interactions of Theatre, Therapy, and Public Health
MacDougell J, Yoder PS (eds.). Northwestern University Press, 1998.

The Development of Africa Drama
Etherton M. London and Hutchison, 1982.

Games for Actors and Non-Actors
Boal A. Routledge, 1992.

Improve! A Handbook for the Actor
Atkins G. Heinemann, 1994.

Improvisation for the Theatre
Spolin V. Northwestern University Press, 1963.

Improvising Real Life: Personal Story in Playback Theatre
Salas J. Kendall/Hunt, 1993.

Learning through Theatre: New Perspectives on Theatre in Education
Jackson A (ed.). Routledge, 1993.

Theatre for Community, Conflict and Dialogue: The Hope Is Vital Training Manual
Rohd M. Heinemann, 1998.

Theatre in Search of Social Change
Epskamp K. CESO, 1989.

Theatre of the Oppressed
Boal A. Theatre Communications Group, 1985.

2. Smernice vršnjačke edukacije/učešća mladih

Evropske smernice za vršnjačku edukaciju mladih o HIV/AIDS-u

European Guidelines for Youth AIDS Peer Education

Svenson G, et al. (eds). European Commission, 1998

Ova „Europeer“ (mreža vršnjačkih edukatora Evrope) publikacija pruža smernice o pripremi, vođenju i proceni edukativnih projekata mladih na temu HIV/AIDS. Prva dva poglavlja proučavaju beneficije i ograničenja vršnjačkog pristupa. Dostupna je na engleskom, francuskom, nemačkom, grčkom, italijanskom, portugalskom, španskom, švedskom i češkom.

Dostupno i na: <http://www.europeer.lu.se/index.1002—1.html>, ili poštom: Department of Child Health, Church Lane, Heavitreeeuropeer.Heavitree, Exeter EX2 5SQ, UK, or by e-mail: europeer@exeter.ac.uk

Smernice za implementaciju TAP-a (Tinejdžeri za prevenciju HIV/AIDS-a)

Guide to Implementing TAP (Teens for AIDS Prevention)

Lobiranje za omladinu, drugo izdanje 2002.

Ovaj priručnik - korak po korak - ima za cilj da pomogne odraslima i tinejdžerima da razviju i primene vršnjačku edukaciju o HIV/AIDS-u prevenciji u školama i zajednicama. To uključuje planove za 17 radionica sa predloženim aktivnostima i opisima tekućih projekata.

Dostupno na: <http://www.advocatesforyouth.org/publications/tap.htm> ili poštom: Advocates for Youth, 2000 M Street NW, Suite 750, Washington, DC 20036, USA

Kako stvoriti efektne projekte vršnjačke edukacije: Smernice za HIV/AIDS prevenciju

How to Create an Effective Peer Education Project: Guidelines for AIDS Prevention

Family Health International, nd

Ovaj dokument pruža praktične smernice za planiranje i implementaciju vršnjačke edukacije i stvara svest o mogućim poteškoćama. Dostupno na: <http://www.fhi.org/en/HIVAIDS/pub/guide/BCC+Handbooks/peereducation.htm> ili poštom: Family Health International, Attn:

Publications, P.O. Box 13950, Research Triangle Park, NC 27709, USA

Vršnjački pristup reproduktivnoj zdravstvenoj edukaciji adolescenata: Neke naučene lekcije

Peer Approach in Adolescent Reproductive Health Education: Some Lessons Learned

UNESCO Azjsko-pacifički biro za edukaciju, Tajland, 2003

Ova brošura se fokusira na istraživanje o „udaru“ vršnjačke edukacije na promociji zdravih stilova života među adolescentima, zajedničko iskustvo i pruža smernice koje omogućavaju političarima i implementatorima programa da usvoje, ili adaptiraju prikladnu strategiju za svoju okolinu. Dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001305/130516e.pdf>

Vršnjačko učenje**Peer Learning**

Harey M. UK Youth, drugo izdanje, 2000, £11.00

Vršnjačko učenje je popularan izvor koji obezbeđuje metode kojima se mladi uče da vode programe vršnjakče edukacije. Nudi jasne smernice i fleksibilne strukture koje se mogu koristiti kroz različite nivoe učestvovanja mladih u mnogim pripremama. Pogodno je za rad na različitim temama kao što su kriminal, demokratija i državljanstvo. Vršnjačko učenje sadrži agendu, plan sesija za regrutaciju i treneng, osnovne i bitne osobine aktivnosti i prapratne ideje. Može se koristiti u kombinaciji sa Da, ja! knjigom za mlade vršnjačke edukatore (vidi 4. Priručnici za trenenge).

Naručite internetom na: <http://www.ukyouth.org> ili poštom: UK Youth, Kirby House, 20-24 Kirby Street, London EC1N 8TS, UK

Vršnjak vršnjaku: Zajednička omladinska HIV prevencija**Peer to Peer: Youth Preventing HIV Infection Together**

Zalaganje za mlade, 1993, US\$4.00

Ovaj izvor je za one koji planiraju programe i za mlade koji ispituju racionalnu i istraživačku pozadinu prilaza vršnjačkih edukatora smanjenju rizika, sa prvenstvenom pažnjom na HIV prevenciji. Prikazuje do detalja model uspešnog programa vršnjačke edukacije.

Dostupno na: <http://www.advocatesforyouth.org>

Vršnjak, detaljan pogled na vršnjačku pomoć, planiranje, primena i administracija**Peer, An In-Depth Look at Peer Helping, Planning, Implementation, and Administration**

Tindall, JA. Ubrzan razvoj, prerađeno izdanje, 1994

Ova knjiga se fokusira na vršnjačko savetovanje i kakav uticaj ono ima na neke društvene probleme. Cilja na one koji su odgovorni za planiranje, primenu, i administraciju programa vršnjačke pomoći.

Dostupno poštom na: Accelerated Development, 1900 Frost Road, Suite 101, Bristol, PA 19007-1598, USA

3. Istraživanja**3.1. Generalno istraživanje****Vršnjačka edukacija i HIV/AIDS: Koncept, upotrebljivost i izazovi****General research****Peer Education and HIV/AIDS: Concepts, Uses, and Challenges**

Objedinjeni programi Ujedinjenih nacija za HIV/AIDS, Kolekcija iskustava, 1999.

Ova brošura govori o teoriji vršnjačke edukacije i prezentuje literalni pregled i rezultate procene potreba sprovedenoj na Jamajci aprila 1999. Dostupna na

engleskom, francuskom i španskom.

Dostupno na: <http://www.unaids.org>, ili poštom na: UNAIDS, 20 Avenue Appia, CH 1211 Geneva 27, Switzerland, or by e-mail at: unaids@unaids.org

Vršnjački potencijal: Maksimalno iskorišćavanje vršnjačkog uticaja

Peer Potential: Making the Most of How Teens Influence Each Other

Nacionalna kampanja za prevenciju trudnoće među mladima 1999, US\$15
Tri istraživanja koja naznačavaju pozitivne efekte vršnjačkog uticaja na živote tinejdžera, ali i upozoravaju na to da vršnjački uticaj može biti štetan. Takođe, pruža i važne smernice za kreatore programa da bi izvukli najviše vršnjačkog potencijala.

Naručite preko e-maila: orders@teenpregnancy.org ili poštom na: The National Campaign to Prevent Teen Pregnancy, 1776 Massachusetts Avenue, NW, Suite 200, Washington, DC 20036, USA

Rezime knjiga o najboljoj praksi

Summary Booklet of Best Practices

Objedinjeni programi Ujedinjenih nacija za HIV/AIDS, 1999.

Brošura opisuje 18 projekata za mlade. Glavni ciljevi su:

- promocija reproduktivnog zdravlja;
- osposobljavanje mladih životnim veštinama;
- smanjiti rizik od HIV/AIDS infekcije;
- prevencija rizika od nasilja, zloupotrebe i trgovine ljudima;
- izgradnja mreže za vršnjačku pomoć;
- smanjiti diskriminaciju prema HIV/AIDS inficiranim osobama;
- pomoć mladima da nastave edukaciju i osigura dugoročnu socijalnu i ekonomsku sigurnost polaznicima. Većina projekata uključuje vršnjačku edukaciju. Izdato na engleskom i francuskom.

Dostupno na: <http://www.unaids.org>, ili poštom na: UNAIDS, 20 Avenue Appia, CH 1211 Geneva 27, Switzerland <http://Switzerland>, or by e-mail at: unaids@unaids.org

3.2. Praćenje i evaluacija programa za i sa mladim ljudima

Učiti živeti: Monitoring i Evaluacija HIV/AIDS Programa za mlade

Learning to Live: Monitoring and Evaluating HIV/AIDS Programmes for Young People

Webb D, Elliott L. Save the Children, 2000, £12.95

Ovo je praktični vodič za razvoj, monitoring i evaluaciju HIV/AIDS programa za mlade, zasnovan na iskustvu projekata iz celog sveta sa fokusom na nova učenja o vršnjačkoj edukaciji, školskoj edukaciji, doseganju do posebno osetljive dece i rad sa decom koja žive sa HIV/AIDS-om. Sažete verzije su dostupne na engleskom i portugalskom.

Dostupno na: <http://www.savethechildren.org.uk> ili poštom na: Save the Children, 1 St. John's Lane, London EC1M 4AR, UK

3.3. Istraživački alati

Narativni istraživački metod - Studije ponašanja mladih pacijenata od mladih ljudi **The Narrative Research Method - Studying Behaviour Patterns of Young People by Young People**

Svetska zdravstvena organizacija, 1993, order no. 1930054, 8 CHF/US\$7.20
Ovaj istraživački alat je konstantno korišćen da bi se razumelo ponašanje, uključujući i seksualno ponašanje, među mladima u kontekstu kulturne raznolikosti.

Reprezentativna grupa mladih ljudi okupljena je kako bi razvila verodostojnu priču koja oslikava ponašanje u njihovim zajednicama. Priča je zatim pretvorena u „upitnik“, koji se zatim daje drugim mladim ljudima na proveru. Nalazi ove participatorne metodologije se mogu koristiti u razvoju lokalnih i nacionalnih akcionih planova za promociju zdravlja adolescenata, pri čemu mladi iz početne grupe mogu da budu facilitatori. Dostupno na engleskom, francuskom i španškom jeziku, na: <http://www.who.int> or by e-mail at: publications@who.org

4. Priručnici za treninge

4.1. Priručnici za treninge u vršnjačkoj edukaciji

The Crunch: Negotiating the Agenda with Young People. A Peer Education Training Manual

The Health Education Board for Scotland, 1997, £20

Ovaj priručnik bazira se na kontekstu u kome je razvijena vršnjačka edukacija, nudi teorijski okvir kojim osnažuje razvoj vršnjačke edukacije i navodi uspešne prakse. Priručnik ilustruje teoriju i praksu kroz primere vezane za narkotike, alkohol i duvan, ali se ideje mogu primeniti u bilo kojoj oblasti vršnjačke edukacije. Dostupno poštom: Fast Forward, 4 Bernard Street, Edinburgh EH6 6PP, UK ili elektronski: admin@fastforward.org.uk

Know the Score

UK Youth, 1999, £17.95

Fokus ove publikacije je edukacija o drogama, a osmišljena je za pripremu programa vršnjačke edukacije i nudi:

- opis ključnih momenata o snagama i izazovima vršnjačkih obrazovnih programa o drogama;
- priručnike koji se mogu kopirati i koristiti u treninzima;
- aktivnosti kojima edukatori mogu da postignu promenu svesti mladih o problemima vezanim za droge;
- različite načine za evaluaciju;
- studije o dva različita edukativna projekta o drogama.

Dostupno na: <http://www.ukyouth.org> ili poštom: UK Youth, Kirby House, 20-24 Kirby Street, London EC1N 8TS, UK

Peer Education: A Manual for Training Young People as Peer Educators

Knjiga 1: Peer education: an introduction

Knjiga 2: Training peer educators (15 training sessions in five modules)

Knjiga 3: HIV/AIDS and sexuality (training sessions)

Murtagh B. National Youth Federation in association with the Health Promotion Unit, Ireland, 1996, Euro 13.00

Ova tri priručnika vezana su za programe koji se sprovode u servisima i bazirani su na iskustvu stečenom na terenu. Knjiga 1 pojašnjava koncept vršnjačke edukacije i pruža preporuke za evaluaciju. Knjiga 2 pruža pet modela za pripremu i treninge edukatora. U knjizi 3 nalaze se dva modela - jedan za trening u oblasti HIV/AIDS-a i drugi vezan za seksualnost.

Dostupno na: <http://www.nyf.ie/>, ili poštom: National Youth Federation, 20 Lower Dominick Street, Dublin

1, Ireland, elektronski: info@nyf.ie

Together We Can: Peer Educator's Handbook and Activity Kit

Jamaica Red Cross HIV/AIDS Peer Education Project, 1995

Priručnik je namenjen vršnjačkim edukatorima aktivnim u prevenciji SPI i HIV/AIDS-a. Uključuje aktivnosti vezane za rizične situacije, procenu ličnih vrednosti i upotrebu kondoma. Dostupno na: http://www.gysd.net/doc/resources/TWC_InstructorManual.pdf i http://www.gysd.net/doc/resources/TWC_ActivityKit.pdf, elektronskom poštom: jrcs@mail.infochan.com

Yes Me!

UK Youth, 1996, £12.00

Ovaj program za samousavršavanje koji se lagano prati, omogućava mladim vršnjačkim edukatorima da steknu razumevanje i neophodne veštine za vođenje vršnjačke grupe. Yes Me! je podeljen u šest širih sekcija: započinjanje, podsticanje drugih da govore, hvatanje u koštac sa zdravstvenim temama, rad sa grupama, planiranje taktike i izvođenje. Yes Me! sadži 23 radionice za rad mladih ljudi individualno ili u grupama. Popularan naslov Yes Me! istražuje teme kao što su neverbalna komunikacija i grupna dinamika i ohrabruje mlade da planiraju projekte sistematski i da evaluiraju sopstvene kvalitete i snage. Dostupno na: <http://www.ukyouth.org/resources>, elektronskom poštom: publications@ukyouth.org, ili poštom na: UK Youth, Kirby House, 20-24 Kirby Street, London EC1N 8TS, UK

Y-PEER: Peer Education Training of Trainers Manual

UNFPA and FHI/YouthNet, 2005

Ovo drugo izdanje originalnog Y-Peer priručnika za trenere (2003) širi sadržaje kako bi pokrio globalni auditorijum dodatnim štampanim materijalima za trening. Uključuje pregled glavnih tema, predlog kurikuluma za šestodnevni trening, primer vršnjačko-edukativne radionice na temu HIV/AIDS-a, 20

različitih štampanih materijala za učesnike i dodatne materijale (resursi, vežbe, itd). Dostupno na: www.unfpa.org, ili www.fhi.org/youthnet ili elektronskom poštom na: y-peer@unfpa.org ili youthnetpubs@fhi.org

4.2. Priručnici za treninge

Action with Youth, HIV/AIDS and STDs: A Training Manual for Young People International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, second edition, 2000

Priručnik je namenjen mladim liderima koji žele da pokrenu zdravstveno promotivni program na temu HIV/AIDS među mladim ljudima. Uključuje osnovne informacije o HIV/AIDS-u i veličine epidemije, smernice za planiranje programa, i ideje za edukativne aktivnosti i projekte u zajednici. Dostupan na engleskom, francuskom, španskom, i arapskom jeziku, na: <http://www.ifrc.org/publicat/catalog/order.asp>, ili poštom na: International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, PO Box 372, CH-1211 Geneva 19, Switzerland, ili elektronskom poštom na: jeanine.guidera@ifrc.org

AIDS: Working with Young People

Aggleton P, Horsley C, Warwick I, et al. AVERT, 1993

Ovaj priručnik za trening namenjen je mladim ljudima od 14 godina, naviše, za korišćenje u omladinskim klubovima, šemama za trening i u školama. Uključuje vežbe i igre, predstavljene tekstovima koji daju pregled medicinskih i socijalnih aspekata AIDS-a, kao i saveta za HIV/AIDS edukaciju. Dostupan na: <http://www.avert.org>

Exploring Healthy Sexuality

Jewitt, C. Family Planning Association UK, 1994

Priručnik je namenjen onima koji rade sa mladima, a imaju malo iskustva u treninzima o seksualnoj edukaciji. Dostupan poštom na: Family Planning Association UK, 2-12 Pentonville Road, London N1 9FP, UK

Games for Adolescent Reproductive Health. An International Handbook Program for Appropriate Technology in Health, 2002

Priručnik podstiče maštu edukatora savetima o tome kako da započnu: 45 igara koje su zabavne, lagane za izvođenje i edukativne, vođenje kroz stvaranje sopstvenih igara i gotovih setova kartica. Dostupan na: <http://www.path.org/publications/pub.php?id=676>

Gender or Sex, Who Cares?

de Bruyn M, France N. IPAS and HD Network, 2001

Ovaj paket resursa, koji uključuje priručnik, programske kartice i pre svega pristupačne štampane materijale, obezbeđuje uvod temama roda i seksual-

nog i reproduktivnog zdravlja. Dostupan na: http://www.synergyaids.com/documents/3858_060602_GenderBook.pdf

It's Only Right. A Practical Guide to Learning about the Convention of the Rights of the Child

United Nations Children's Fund, 1993

Vodič je namenjen liderima omladinskih grupa i nastavnicima koji rade sa mladima starijim od 13 godina. Nudi niz aktivnosti koje će pomoći deci da se upoznaju sa njihovim pravima, kao i da planiraju akcije u oblasti prava. Dostupna na engleskom i francuskom jeziku na: http://www.unicef.org/teachers/protection/only_right.htm

Life Planning Education: A Youth Development Program

Advocates for Youth, 1995, US\$60

Ovo je paket za trening koji uključuje interaktivne vežbe u cilju edukacije na teme seksualnosti/životnih veština za mlade ljude od 13 do 18 godina. Osmišljen je za upotrebu u školama ili drugim omladinskim okruženjima. Dostupan na: <http://www.advocatesforyouth.org/publications/lpe/> ili poštom na: Advocates for Youth, 2000 M Street NW, Suite 750, Washington, DC 20036, USA

A Participatory Handbook for Youth Drug Prevention Programs: A Guide for Development and Improvement

U.N. Office on Drugs and Crime and The Global Youth Network, 2002

Ovaj alat za omladinske grupe cilja na identifikovanje tema od interesa u vezi sa zloupotrebom psihoaktivnih supstanci. Dostupan na engleskom, kineskom, francuskom, španskom, ruskom i arapskom jeziku na: http://www.unodc.org/youthnet/youthnet_youth_drugs.html

Primary Prevention of Substance Abuse: A Facilitator Guide

World Health Organization and the U.N. Office on Drugs and Crime, 2000

Dostupan na: http://www.who.int/substance_abuse/activities/global_initiative/en/primary_prevention_guide_17.pdf

Project H Working with Young Men to Promote Health and Gender Equity Instituto Promundo, 2002.

Priručnik pokriva pet tema: seksualnost i reproduktivno zdravlje, očinstvo i pružanje nege, od nasilja do miroljubive koegzistencije, razlozi i emocije i prevencija i život sa HIV/AIDS-om. Svaka tema sadrži teoretski deo i seriju participatornih aktivnosti za facilitiranje grupnog rada sa mladim muškarcima između 15 i 24 godina. Dostupan na portugalskom, engleskom, i španskom jeziku, na:

<http://www.promundo.org.br/controlPanel/materia/view/103> ili elektronskom poštom na: promundo@promundo.org.br

Right Directions: A Peer Education Resource on the UN Convention of the Rights of the Child

Save the Children in association with The Guides Association, UK, 1999, £4.99

Vodič pomaže mladima da razmišljaju o svojim pravima kroz niz zabavnih i živahnih aktivnosti zasnovanih na Konvenciji o dečjim pravima UN-a. Četrdeset aktivnosti pokriva širok niz važnih tema za omladinu, kao što su zlostavljanje, diskriminacija, siromaštvo, beskućništvo, zdravlje i samoi-zražavanje. Dostupan na: <http://www.savethechildren.org.uk>

Working with Street Children. A Training Package on Substance Use and Sexual and Reproductive

Health, Including HIV/AIDS and STDs

World Health Organization, 2000, order no. WHO/MDS/MDP/00.14

Ovaj obiman paket za trening je razvijen za ulične edukatore (i druge uključene u programe za uličnu decu) i sadrži dva dela:

- ❑ Deset modela za trening obezbeđuju informacije o tome sa kojim se sve problemima mogu susretati deca sa ulice i esencijalne veštine i znanja neophodne edukatorima kako bi funkcionisali u dinamičnoj sredini na ulici.
- ❑ Trainer Tips, priručnik koji obezbeđuje ideje o tome kako se teme mogu obrađivati, uključuje informacije na u odabranim oblastima i daje opcije koje mogu pomoći treneru ili edukatoru da se prilagode lokalnim potrebama i resursima.

Dostupan na: http://www.who.int/substance_abuse/activities/street_children/en/ ili elektronskom poštom na: publications@who.org

Young People and Substance Use: A Manual

Monteiro M. (ed.). WHO and Mentor Foundation, 1999, order no. 1930151, 30 Swiss francs/US\$27

Ovaj vodič pomaže zdravstvenim radnicima koji nisu prošli kroz obuhvatniji trening, ili se sreli sa bogatim iskustvenim resursima da stvore edukativni materijal. Posebna pažnja se obraća potrebama dece na ulici. Priručnik ilustruje više načina za angažovanje mladih ljudi u dizajniranju, upotrebi, deljenju, evaluaciji edukativnih materijala. Naručiti elektronskom poštom na: publications@who.org

100 Ways to Energise Groups: Games to Use in Workshops, Meetings and the Community

The International HIV/AIDS Alliance, 2002

Ovo je kompilacija igara za podizanje energije, razbijanje straha i igara koje mogu koristiti svi oni koji rade sa grupama na radionicama i okupljanjima. Dostupna na engleskom, francuskom i španskom jeziku, na: <http://www.aidsalliance.org/sw7452.asp>

4.3. Priručnici za treninge u oblasti savetovanja (ne nužno vršnjačkog)

Counselling Skills Training in Adolescent Sexuality and Reproductive Health. A Facilitator's Guide

World Health Organization, revised edition 2001

Ovaj priručnik je koncipiran da pomogne voditeljima da održe petodnevni, radioničarski trening o veštinama savetovanja u oblasti adolescentske seksualnosti i reproduktivnog zdravlja. Trening opisan u priručniku kombinuje osnovne informacije o seksualnosti, reproduktivnom zdravlju i principima nenaredbodavnog savetovanja sa vežbanjem specifičnih međuljudskih komunikacionih veština. Dostupan na: http://www.who.int/childdadolescenthealth/New_Publications/ADH/WHO_ADH_93.3.pdf adolescent- ili elektronskom poštom na: cah@who.int

5. Vodiči

Annotated Bibliography about Youth AIDS Peer Education in Europe

Svenson G, et al. (eds). European Commission, 1998

Dostupan na: <http://webnews.textalk.com/europeer.youth/>, ili poštom na: Department of Child Health, Church Lane, Heavitree, Exeter EX2 5SQ, UK, ili elektronskom poštom na: europeer@exeter.ac.uk

Resource Guide for Sex Educators: Basic Resources That Every Sex Educator Needs to Know About

Huberman B. Advocates for Youth, 2002, US\$10

Dostupan na: <http://www.advocatesforyouth.org/publications/ResourceGuide.pdf>

6. Drugi resursi

- Hettema J, Steele J, Miller WR. Motivational interviewing. Annual Review of Clinical Psychology 2005;1:91-111.
- LeFevre DN. New Games for the Whole Family. New York: Perigee Books, 1988.
- Miller WR, Rollnick S. Motivational Interviewing: Preparing People for Change (2nd edition). New York: Guilford Press, 2002.
- New Games Foundation. The New Games Book. Pella, IA: Main Street Books, 1976; - New Games Foundation. More New Games. Pella, IA: Main Street Books, 2001.
- Rollnick S, Miller WR. What is motivational interviewing? Behavioural and Cognitive Psychotherapy 1995;23:325-34.
- Sclerstone R. Training Guide for Mental Health Professionals. New York: Sex Information and Education Council for the United States (SIECUS), nd.

7. Žurnali

Xcellent. The journal of peer education in Scotland

Published by Fast Forward Positive Lifestyles Ltd., pretplata: £10 per year

Ovaj žurnal koji izlazi tri puta godišnje promovira razvoj vršnjačke edukacije u oblasti zdravlja, deli informacije o dobroj praksi, obezbeđuje forum za debatu i objavljuje korisne resurse i nadolazeće događaje, kao što su treninzi, kursevi i prilike za umrežavanje. Naručiti putem pošte na: Fast Forward Positive Lifestyles Ltd., 4 Bernard Street, Edinburgh EH6 6PP ili elektronskom poštom na: admin@fastforward.org.uk

8. Korisni web sajtovi

<http://www.advocatesforyouth.org/>

Zastupa na internacionalnom nivou omladinu na teme seksualnog i reproduktivnog zdravlja mladih i obezbeđuje informacije, treninge i pruža strateško asistiranje organizacijama koje rade za mlade, onima koji učestvuju u pravljenju strategija, mladim aktivistima i medijima.

<http://www.avert.org>

AVERT je internacionalna HIV/AIDS humanitarna organizacija sa korisnim statističkim podacima, informacijama za mlade, vestima, svežim podacima i resursima o homoseksualnosti.

<http://www.europeer.lu.se/index.1002—1.html>

Europeer je resursni centar Lund Univerziteta i Evropske Unije za omladinsku vršnjačku edukaciju u zapadnoj Evropi. Fokusira se na zdravlje, razvoj i osnaživanje mladih ljudi.

<http://www.fhi.org>

Family Health International radi na popravljanju reproduktivnog i porodičnog zdravlja širom sveta kroz biomedicinska i socijalna istraživanja, inovativnu servisnu isporuku zdravstvenih intervencija, treninge, programe informisanje.

<http://www.goaskalice.columbia.edu>

Kolumbija Univerzitet sponzorira ovaj omladinsko-prijateljski, zabavni i edukativni sajt po modelu pitanja-i-odgovori, zdravstveno-edukativni program.

<http://www.hsph.harvard.edu/peereducation/>

Ovaj sajt sadrži resurse za vršnjačke edukatore, uključujući alate za treninge, standarde i planove lekcija razvijenih kroz projekat u saradnji fakulteta za javno zdravlje Harvard Univerziteta i različitih južnoafričkih vladinih organizacija. Nastao je šestodelni priručnik, nazvan Rutunang: Standards of Practice for Peer Education on HIV/AIDS in South Africa, Charles Deutsch and Sharlene Swartz.

<http://www.ippf.org>

International Planned Parenthood Federation (IPPF) je najveća volonterska organizacija koja se bavi temama seksualnog i reproduktivnog zdravlja. Nada

se da promoviše i utvrđuje prava žena i muškaraca da slobodno odlučuju o broju dece, vremenu kada će ih imati, kao i prava na najviši mogući stepen seksualnog i reproduktivnog zdravlja.

<http://www.iwannaknow.org>

Ovo je sajt sa informacijama o seksualnom zdravlju za mlade američke Asocijacije za socijalno zdravlje.

<http://www.nitestar.org>

Nitestar je program korišćenja dramskih tehnika u edukaciji i promeni društva baziran u bolnici Sveti Luka u Njujorku, SAD. Program koristi teatar u cilju rasvetljavanja zdravstvenih i socijalnih izazova sa kojima se susreću mladi ljudi menjajući nezdrave stavove i razvijajući zdrave oblike ponašanja.

<http://www.savethechildren.org.uk>

Save the Children je vodeća britanska humanitarna organizacija koja radi na stvaranju boljeg sveta za decu. Postoji u 70 zemalja i pomaže deci i u najsiromašnijim zajednicama na svetu.

<http://www.siecus.org>

Savet Sjedinjenih Država za informacije o seksualnosti i edukaciji (The Sexuality Information and Education Council of the United States - SIECUS), promoviše obuhvatnu seksualnu edukaciju i zagovara prava pojedinaca da donose odgovorne seksualne odluke.

<http://www.teenwire.com>

Sajt za planiranje porodice i seksualnu edukaciju (Planned Parenthood's sexual education) predstavlja mnoštvo članaka napisanih za i od strane mladih ljudi.

<http://www.unaids.org>

Joint United Nations Programme on HIV/AIDS (UNAIDS) povezuje kampanje i resurse osam organizacija sistema Ujedinjenih nacija kako bi se pomoglo svetu da prevenira nove HIV infekcije, pomogne onima koji su već inficirani i da umanjí veličinu HIV/AIDS epidemije.

<http://www.unfpa.org>

The United Nations Population Fund (UNFPA) podržava zemlje u razvoju, na njihov zahtev, da poboljšaju pristupačnost i kvalitet reproduktivne zdravstvene nege, posebno porodično planiranje, sigurno materinstvo, kao i prevenciju PPI, uključujući HIV/AIDS.

<http://www.unicef.org>

The United Nations Children's Fund (UNICEF) radi sa partnerima širom sveta u cilju promovisanja prepoznavanja i ispunjavanja dečijih ljudskih prava. U okviru ovog sajta posetite: <http://www.unicef.org/programme/lifeskills.html> radi detaljnih informacija o edukaciji zasnovanoj na životnim veštinama.

<http://www.unodc.org/youthnet>

The Global Youth Network je inicijativa the International Drug Control Programme of the United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). The Global Youth Network teži da poveća učestvovanje mladih u razvijanju strategija i programa za prevenciju zloupotrebe psihoaktivnih supstanci.

www.youthclub.org.uk

Ova britanska mreža podržava i razvija visokokvalitetan način rada, kao i mogućnosti u edukaciji za sve mlade ljude.

www.youthhiv.org

YouthHIV je projekat razvijen od strane Advocates for Youth i odnosi se na web site razvijen od strane i za vršnjačke edukatore o HIV-u. Ideja je da se pruži bezbedna i efektivna web stranica koja će da pruži informacije vezane za seksualno i mentalno zdravlje, podršku zajednice, mogućnosti za javno zalaganje, resurse, kao i online vršnjačku edukaciju.

www.youthpeer.org

Y-PEER (Youth Peer Education Network) program osnažuje kapacitete nacionalnih nevladinih organizacija i vlada u cilju implementacije visokokvalitetnih programa vršnjačke edukacije u Istočnoj Evropi, Centralnoj Aziji, Bliskom Istoku, Severnoj Africi i Istočnoj Africi. Web stranica uključuje i linkove sa više od 25 sajtova vezanih za pojedine zemlje. Pored toga, možete da pogledate resurse, kao i komunikacione alate.

Prilog 4

Literatura

Bandura A. Social Foundations of Thought and Action. Englewood Cliffs, NJ; Prentice-Hall, 1977.

Berlin C, Berman L: The other partner: the young man's role in adolescent pregnancy. Family Life Educator 1994;12(3):4-10.

Berlin C, Berman L: Theater, peers and HIV prevention: a model. Family Life Educator 1995;14(1):8-13.

Berlin C, Lieberman, L. Program: The NiteStar STARLO theatre education approach to pregnancy and disease prevention for pre- and early adolescents. Health Education and Behaviour 2003;30(2);129-32.

Bosomptra K. The potential of drama and songs as channels for AIDS education in Africa: a report on focus group findings from Ghana. Quarterly of Community Health Education 1992;12(4):317-42.

Chamberlain R, Chillery M, Ogolla L, et al. Participatory educational theatre for HIV/AIDS awareness in Kenya. In *PLA Notes Issue 23(69-74)*. London, International Institute for Environment and Development, 1995. Available at: http://www.ii-ed.org/NR/agbioliv/pla_notes/pla_backissues/documents/plan_02314.PDF

Dalrymple L, Jaffa A. DRAMAIDE, a project in schools in Kwazuki-Netal, South Africa 1996. In *AIDS Education: Interventions in Multi-Cultural Societies*. Scheker G, Sober-Friedman FS (eds.) New York: Plenum Press, 1996.

Dalrymple L, Toit MK. The evaluation of a drama approach to AIDS education. *Educational Psychology* 1993;13(2):147-54.

Denman S, Davis P, Pearson J, et al. HIV theatre in health education: an evaluation of „Someone like you.“ *Health Education Journal* 1996;55(2):156-64.

Glik D, Novak G, Valente T, et al. Youth performing arts entertainment education for HIV/AIDS prevention and health promotion: practice and research. *Journal of Health Communication* 2002;7(1);39-57.

Harding CS, Safer LA, Kavanaugh J, et al. Using live theatre combined with role playing and discussion to examine what atrisk adolescents think about substance abuse, its consequences, and prevention. *Adolescence* 1996;31(124):783-96.

Shefner-Rogers CL, Rogers EM. Evolution of the entertainment-education strategy. Paper presented at the Second International Conference on Entertainment-Education and Social Change, Athens, Ohio, May 7-10, 1997.

Maritz G. Educational Theatre at the Edge of the Crush. The Use of Theatre as Entertainment-Education in HIV and AIDS Awareness and Prevention in the South African Mining Sector - Opportunities for Change. Pretoria, South Africa: Centre for the Study of AIDS, Department of Drama, University of Pretoria, 2004. Available at: <http://cscwww.cats.ohiou.edu/aas/happenings/conf/upload/Gerrit%20paper1.doc>

Ward L. Drama: an effective way to educate about AIDS. *Social Casework: The Journal of Contemporary Social Work* 1988;69(6):393-96.

staying-alive
FOUNDATION

